Tartu Riiklik Ülikool
NSV Liidu ajaloo kateeder

Dekabristid Siberis
surnitööc ja asumisec

Diplomitöö

Antsu Tasuja
Juhendaja v.-õp. L. Ermingson

TRÜ NSVL ajal. kat.
nr. 1685.

Tartu 1960

5. Sissejuhatus

Aadlike-revolutsioonääredele vastatud ülestõus Peterburis 14. detsembril 1825. a. Senati väljakul sundis tsaarivalitsuse poolt pühendatud maha. Ülestõus, mis näitas Venemaal valitseva ühiskondliku korra mõdanemist, oli esimeseks avalikuks vastuseisuks väljaastumisest tsaarismi vastu. Talvepalee ülestõusud, talupoegade madalaks poliitiliseks teadlikkuseks tõttu, olid suunatud käill pärisorjuse, mitte tsaarismi vastu.

XIX sajandi kahekümnendatele aastatele loodud salaühingutes oli mitu ja nende liikmete hulgas oli äärmiselt jõukaid, kõrg- ja valgusmuid aadlikke. Seetõttu oli ka salaühingute ideoloogiale poolt väljatöötatud tulevase vabastatud Venemaa ja aadlike mitu põhiküsimuste projekti: kodanlik vabariik, konstitutsiooniline monarhia või sõbrad

vahvasto föderalismi liit. Ka võimu haaravamise küsimuses oli bahkuminemid: ühed kavatsesid sõduritele toetudes tõstada rõjavõimu riigipoonde ja kāvitada nõnda tsaari sugu võra, teised mõtlesid arvestada tsaari ja rahvaga ka konstitutsioonile allakirjutamata. Kuna nii konstitutsioonilise monarhia kui ka vabariigi poolda jatel oli siis ühine eesmärk: kāsitada tsarismi omaaoli, kaotada päris õigus, luua uus ja parem ühiskondlik kord.

XIX s. alguses hakkas feodaal-päris õigus-lik kord juba lagunema, tekkisid ühed-ka-pitalistlikud nähted, mis olid tavavas vasten-olus feodaal-päris õigusliku suhtega, Venemaal valitseva ühiskondliku korra kokkuvarisemine oli nõõda pääsmatu. Reisimine välismaal, tutvumine Euroopa tõrvdega, kus päris õigus-lik kord oli juba ammu kaotatud ja absoluutne monarhia oli asendatud parlamentaarse vabariigiga, õhutas eesrindlikus aadlis revolutsioonilist aktiivsust.

Sõjavägi valmistusid aastaid rahvastatud ülestõusuks. Võimu haaramise õnnestumisel otsustati vabastada talupojad päris õigusest, ühendkuningriigi armee, luua ühiskondlik omandamise võimalused kaudselt omandamise,

aundada xaubandust, tööstust, kaubandust ja altkäemaksusõõmiae. Dekabristid pole-sid kõikvõimsad tsaarivalitsuse võõrvõimud, dekabristid ajaloolased avastasid uusi dokumente Venemaa ajaloost ja avastasid kavandi Zloi „Uue riigi ajaloost", usaldusliku teadlased püüdsid õigati vahendada Lenini kapitalistlikus tööstuse vajadusi.

Aleksander I surma ja suurmüüst Konstantin Pavlovitši troonist loobumise järel tekkinud segadus otsustati ära xasutada ja kehtestada ülestõusu enne kui sõjaväeji on vandunud truudust uuele troonipretendendile Nikolai Pavlovitšile. Just ülestõusu ootamatus, juhtide nõrkuse ja ebakõlastamata tegevus, küllaldane tähtsuse puudumine sõdurite poolt ja üldse-ettevalmistamatus otsustes ülestõusu saatuse.

Dekabristide revolutsioonilisus oli vastuolus ise loomuga, protestimis „tühise vähemuse vastu, mis on vahva tõestusest jõuetud."[1] Nad kartsid päriselujuslike talupoegade avalikku väljaastumisega motud „revolutsioonilisi õudusi", nad olid „hirmus xaugu... vahvat"[2] ja selle pärast tõstatasid välja sõjaväelise revolutsioonilise plaani, mille tõstatava vahva hulgad isoleeriti võimust. Selles avaldusid aadlise revolutsionääride klassijõuetus, mis läks neile vallis maksma,

---

1 V. I. Lenin, Teosed, 20. xd., lk. 297-298.
2 V. I. Lenin, Teosed, 18. xd., lk. 14.

Sellele vaatamata on dekabristidel Venemaa revolutsioonilises liikumises tähtsus. Dekabristid "[1] "aadlipersoodi võigu välja paistvamad tegelased" päevakorda isevalitsuse vastu võitlemise loomuliku järgmise astme revolutsioonäärsele, nad ärataesid ühiskonda."[2]

Käesoleva töö eesmärgiks on näidata ülestõusnute järgnevust dekabristide arusaamistest dekabristidega, nende elu ja majanduslikus, ühiskondlikus ja kultuurilises tegevuses seminaritöö ja arutelude käigus.

Dekabristide juurdlust dekabristide asjus, nende ülekuulamise protokolle käsitlevas osas on kasutatud prof. M. Gershi põhjalikku uurimust „Dekabristi vanglakõnelused"[3], A. Predtetšenski töö „Petropavlovski kindluse monoliidid"[4], dekabristide mälestusi[5] ja dekabristivaatajate mälestusi.[6] Vähemal määral on kasutatud leidusid nende ülekuulamiste juurdlustoimikutest.

Dekabristide vaadetest seminaritöö käigus Blagodats-

---

1 V. I. Lenin, Teosed, 19. kd. lk. 219.
2 V. I. Lenin, Teosed, 18. kd. lk. 15.
3 M. N. Gershen, Istorija tsarskoi tjurmy, nr. II, Moskva, 1951
4 A. V. Predtetšenski, Letopis Petropavlovskoi kreposti, Moskva, 1932
5 Vospominanija i rasskazy dejatelei tainykh obštšestv 1820-kh godov, red. Ju. G. Oksmana i S. N. Tšerkasova, nr. I, Moskva, 1951
Vospominanija Bestuževykh, red. M. K. Azadovskogo, Moskva-Leningrad, 1951
6 Mežduzarstvie 1825 goda i vosstanie dekabristov, V peredatšakh i memuarakh členov tsarskoi semi, Moskva-Leningrad, 1926.

kiis, Trütas ja Petrovskis räägivad S. Tšernovi mälestõõr „Dekabristid Blagodatskis", V. Gontšarova-Bessonova artiklis „Dekabristide elust surnitõõl ja aastal 1827 aastal"[2], S. Maksimovi artiklis „Siberlased kurjategijad"[3] ja Lesta autoriteerosid. Dekabristide elust surnitõõ aastail ilmunud hulgaliste mäletuste põhjal on dekabristi ja kriminaalsete mäletuste põhjal anud pildi surnitõõelust ka M. Baranovskaja töös „Dekabrist Nikolai Bestužev"[6] ja prof. Jeroshi uurimuses. Toodud valitsuse ülemstaamist dekabristide viimisega surnitõõle, ülluge kaasnevast tegevusest ja endise komitee loomisest kirjutab B. Kubalov artiklis „Eriline komitee 1826 aastal."[7]

---

1 С. Чернов, Декабристы в Благодатском, Декабристы на каторге и в ссылке, Москва, 1925.

2 В. Гончарова-Бессонова, Из жизни декабристов на каторге и в ссылке в 1827 году, Декабристы на каторге и в ссылке, Москва, 1925.

3 С. В. Максимов, Государственные преступники, „Отечественные Записки" № 9, 10, 1869.

4 Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов, ред. Ю. Г. Оксмана и С. Н. Чернова, вып. II, Москва, 1933.

Записки декабриста Н. И. Лорера, ред. М. И. Покровского, сов. м. Невзоров, Москва, 1931.

Записки княгини М. Н. Волконской, Чита, 1956.

5 Записки, статьи, письма декабриста М. Ф. Орлова, ред. С. Я. Штрайха, Москва, 1957.

6 М. Ю. Баранович, Декабрист Николай Бестужев, Москва, 1954.

7 Б. Кубалов, Особый комитет 1826 года, Декабристы на каторге и в ссылке, Москва, 1926.

Dekabristide elu- ehk ametiaastatel, nende majandusliikmest, ühiskondlikust ja teadusliikmest tegevusest käsitlevatest töödest võiks ehkõige mainida M. Azadovski artiklit „Dekabristide rahvaluulekogumisest Siberis"[1], L. Tšernovskaja „Dekabristid-Siberi uurijad"[2] ja B. Kubalovi teost „Dekabristid Ida-Siberis."[3]

Dekabristide mainitood ja ametist käsitlev kirjandus on ülekaalukalt võrdlemisi ebaühtlane. Käesolevas töös on püütud anda ülevaade dekabristide elust ja tegevusest Siberis võimalikult aastatelt. Mõnedest asjaolustest pole veel teenitud diplomitöö vaatamata käsitlede ehk vaid, sest Siberis veedetud dekabristide elu osa, mis veel ulatub kaugemale ja nende tegevus veel ei ole ühemõtteliselt hinnatud jne.

---

1 M. Азадовский, Страницы революционной деятельности декабристов в Сибири, Сибирь и декабристы, Новосибирск, 1925.

2 Л. Чуковская, Декабристы исследователи Сибири, Москва, 1951.

3 Б. Кубалов, Декабристы в Восточной Сибири, Иркутск, 1925.

I peatükk

Dekabristid Tsaari kohtus.

Dekabristide ülestõus, mis algas 14. detsembri hommikul 1825.a Peterburis Senati väljakul, lõppes ülestõusnute lüüasaamisega. Juba õõsel vastu 15. detsembrit algas Tsaarivalitsus arreteerimine võitluses osavõtjate ellujäänud dekabristidega. Vahetult peale ülestõusu mahasurumist algasid massilised dekabristide arreteerimised.

Esimesena arreteeritutest olid Štšepin-Rostovski, K. Rõlejev, S. Trubetskoi ja murvõvõhvitserid Kühlmann, Bodisko, Arbuzov, M. Kuchelbecker, A. Bestužev, kes ilmus vabatahtlikult palees, kuulati üle ja kella 9-ks 15. detsembri hommikul, oli paigutatud juba Petropavlovski kindlusvangikaare.[1]

Iga arreteeritud dekabristi[vii di] pravahti, milleks

---

1 M. V. Nechkina, Dviženie dekabristov, nr. II, Moskva, 1955, lk. 392.

kohe teatati kindral Levašovi kaudu Nikolai I-le, kes koos kindral Tolliga, kiigus Levašoviga, viis Talvepalees läbi esimese ülekuulamise. Ülekuulamine kestis vastu 15. detsembrit terve öö, teaar ei söendanud isegi magama heita. Tähtsamad ülestõusust osavõtjad kanuldas teaar isiklikult üle.[1]

Teaar käitus teoalo paljude ülekuulatavatega, nendega, kes kuldund andmast ülitusi ja tunnistusi, kes talle lähtsalt ei meeldinud, või kelle meelsindlust püüdis ta muuda järsu, karmi kohtlemisega ja ähvardustega. Sõnad „röövel", „riigavaenlane" jt. ei olnud teoalo muuhamuldand. Nii näiteks kirjutab dekabrist A. Poggio oma mäletustes: „... Nikolai ise, minu üle kohut mõista oma teaavi õiguste alusel... ja maha lõsta 24 tunni jooksul..."[2]

Üks dekabrist Y. Jakuškin kuldus teadvale nimetamast salaühingu liikmeid, kelle Nikolai: „Üks te ei teeaa kuidas oma peaaegu ja et teiega ei käitutaks nagu kaga, siis peate kõik üles tunnistama!" Jakuškin vastas selle peale, et enda puhtas on ta kõik tun-

---

1 Международные 1825 года и восстание декабристов, в переписке и мемуарах членов царской семьи, Москва - Ленинград, 1926, lk. 32.

2 Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов, ред. Ю. Г. Оксмана и С. Н. Чернова, т. I, Москва, 1931, lk. 30.

ristusid andnud, mida kristlus tõsta ei või seda teha kuna on andnud ausõna mitte midagi välja anda. Jaanisia ei vastanud ka kiriku tsaari küsimusele. Nikolai I nihastus, hüppas kolm sammu tagasi ja hüüdis käte väljasirutades: „Ahuldada mü, et ta ei saaks kunagi lügutadagi!"[1]

Oma märkmetes nimetab Nikolai I N. Muravjovi paradumuid roimariks. N. Muravjov „ei olnud midagi muud kui mõõk, julmur, kelle ülesanne sooviks oli tsaari tapmine."[2]

On ilmne, et tsaarile ei muldinud need ülekuulatavad, kes ei vastanud mulleksindlustunnetavad ülekuulamisel julgelt ja kindlalt või siis ei vastanud kõikidele küsimustele. Nii näiteks kirjutas Nikolai I Sergei Volkonski kohta: „Sergei Volkonski on täiesti hull, nüüdsama mehe kõrgele juba ammu tuntud, valetaja ja hooletu sõna ülimas mõttes. Küsimustele andis vastates, siiski umbkaudu meie ees, kirjeldas ta endast täielikumalt roimari ja täielikumalt inimese mustrinäidist."[3] Ka Pestlist leidis ta roimari: „Pestel oli roimar, selle sõna ülimas mõttes. Väikseimagi vahetuseta karjuta, loomaliku ilmega salgas ta kõike juhtunuid. Ma oletan,

1 M. N. Tšernov, Истории царской каторги, nr. II, Moskva, 1951, lk. 102.
2 Международное..., lk. 33.
3 sealsamas.

et taolist pulmuvist kohtab kauda."[1]

Püüdes arutlemistelt võrmalikult palju andmeid välja pigistada, manas tsaar oma ette iga arutlemise puhul ikka maksi. Ühtedele oli ta kirmuärataw monarh, kuda on soovanud tema hinnu alam, teistele - samamoone kodanik, aragu tema ei kisa ülekuulatawat, kolmandatele - monarh, kes on valmis läbiviima reforme, neljandatele - vana sõdur, kes kaotas muudki au riietamise pärast, viiendatele - patrioot, kes näeb puuduri oma kodumaal ja püüab sõjaliselt kõrre kuju liikuidada. Kuid tegelikult polnud tsaar ei see, ega teine, vaid tundis lihtsalt hirmu oma eksistentsi pärast ja soovis lõpetada küsimuse arutlemise dekabristidega.[2]

Kui esimene ülekuulamine oli toppenud, andis tsaar arutlemiste saatvate komisjoni kätte Petropawlovski kindluse ülemale A. Sukinile[3] adressitud kirjakese, milles teatas, mis kohas ja kuidas tuleb vangistuses hoida dekabristi. Tsaari määratagu järgi oli selm kinnipidamise viisi: salajane, range ja lihtne arest. Sageli käskis tsaar kirjakese vangi ahistada. Jaksitsimist

1 Мемуары декабристов..., lk. 33.
2 М. И. Пущин, lk. 101.
3 Petropawlovski kindluse komandandiks oli A. J. Sukin, kenraalor ja valitsus Nõukogu liige. 14. dets. 1825 a. sai ta kindral-adjutandiks. Dekabristide vastu oli A. Sukin väga vaenulik ja käitus nendega jäledalt.

saadeti kindlusse nõnugurk sõnaliga: „Saadetud Jaanistria aheldaeba käe- ja -jalarauda desse, kohelda karmilt ja näituda temaga nii kurjategijaga."[1]

Esimesed 14. ja 15. detsembril arreteeritud dekabristid, paigutati nimemärkide alla Alexei raveliini. Esialgu ei osanud tsaar nähtavasti veel vahet teha ülestõusnute ja ülestõusu juhtide vahel ning sulges nad kõik kindluse salajasse ossa. Aja jooksul, mil arreteerituste arv läks väga suureks, hakati valimit tegema. Vähemaid süüdlasi toodi Alexei raveliinist ära ja sinna jäeti ülestõusu juhtivad tegelased. Aegamööda täitusid Kronverski kuurinad, Trubetskoi bastion, Nikolaevski kuurtiina. Mõned dekabristid olid kindluses peavahis.[2]

Vangistamise tseremoonia toimus järgmiselt: päeval, sagedamini aga öösel, sõitis Peterburi kindlusse komandandi ukse ette reega, milles väljus sulleriito ja saadetavate tarest arreteeritu ning suunduti komandandi juurde. Mõnda arreteeritut teostasid kindlussulased, mis igal täisarvul helistasid Inglise rahvuslaulu hümni „God, save the King[3] helisid.[3] Juhul kui isikjas oli käsk arreteeritu aheldada, kaasaskäidi ikimaste tarvastõkkidega, panid toodik istuma

---

1 А.В. Предтеченский, Летопись Петропавловской крепости, Москва, 1932, lk. 24-25.

2 Sealsamas, lk. 21-22.

3 Tollal tsaari-Venemaal oma hümni veel ei olnud.

ja ajasid palga poolpuudused vanad. Päris-
sõda anti vang üle peatsmajorile või peatsad-
jutandile kaksmatti nõmmikus. Silmade ette so-
ti riidutükk, talutati trepist alla ja viidi
rekke, seejärel tõsteti üle tõstetava silla, mis
ühendas Aleksei vaeliini kindlusega.[1]

Kindlus poolt valvasid sõdalased kaardi-
väe tunnimeest, linnepoolt sildasid kinni juba
invaliidide roodust vaeliini komandandi tun-
nimehed. Laeliinis laotas vangistatav
oma nime ja teda hakati nimetama kaks-
matti numbri järgi. Kaksmatti uurel võttis
vangistatav vastu vaeliini komandant, pika
kuivetanud, halligunuskine, punaka allumisega vor-
mi riietunud major Liliendahl. Kaksmatti
võeti vangilt kõik ekemad, isegi baulatussõe-
mus, ainult vangiriidud riiq lukustati ära.[2]

Õiksl vastu 15. detsembrit toimetati suure
konvoisalga saatel Petropaulovski kindlusse 700
ühistõusust osavõtnud sõdurit. Paljud neist olid
haavatud ja nad toodi ujudes. Ohvitseridest ja
laatsaeltidest veeti teadaanud haavatuid kind-
lusse.[3]

Arreteerimised viidi läbi väga kiiresti ja pi-
ha 17. detsembriks olid peaaegu kõik Peterburi de-
kabristid Petropaulovski kindluse müüride vahel.[4]

1 А. В. Пругавинский, lk. 25-26.
2 sealsamas.
3 sealsamas, lk. 22.
4 sealsamas.

1826.a. jaanuaris võttis praostaabi ülesanna värskirja alusel alanuvõlgasto põhilise mure Petropavlovski kindluseto välja teistesse vanglatesse. Arreteeritud oli siiski niivõrd palju, et nende majutamisega tuli peale olemasolevate kindluste ja vanglate ära kasutada ka mõned sõdalaste kasarmud. Petropavlovski kindlusse jäeti ainult need alamvõlgnikud, kes olid ühel või teisel viisil näidanud oma aktiivsust 14. detsembri sündmuste ajal.[1]

1826.a. jaanuaris esimesel poolel vangistati ka enamus Moskvas elavatest Põhjaühingu liikmetest ning peatselt lasati Peterburi tooma Lõunaühingu liikmeid. Hiljem, alles 1826.a. oktoobris-novembris toodi Petropavlovski kindlusse ka ülekuulatud Slavjanski ühingu liikmed. Peale seda vangistatuid viidi Peterburi ratsus. Mõni aeg hiljem toodi juurde ~~juurdu~~ veel mõned süüdimud, kelle asjus oli mõningaid päringuid või uue asjaolu ilmnes alles juurdluse käigus.[2]

Vangistatute olukord Petropavlovskis oli rohkem. „Minu esimeseks mureks oli, et mind mitte ülesalt kuuda", kirjutas dekabrist Annenkov.[3] Kabavalo ütles kindlus kohta A. M. Muravjov: „St. Peterburi kindlus, vastupidi teistele paleele, on ülevalpool ~~ei~~ maapinnast madalamas mäes-

1 А. В. Предтеченский, lk. 26.
2 samas, lk. 22.
3 samas, lk. 29.

tussamban, fotoalsen mängin, et nad ei saa
existeerda teineteista."[1]

Petropavlovski ciadluse sõagid olid väga
niisked ja pimedad, neis oli võimatult palju
kirpe, prussakaid, punaseid sipelgaid, rotte ja hii-
ri. Sõagid olid umbes 6-8 sammu pikad ja 4-6
sammu laiad, mõned olid natuke suuremad.
Sõagis oli puusto nari, selle sõval oäuse puust
laud.[2]

Dekabristi Basargin meenutas hiljem, et
sõngis, kus ta elõbis, oli ülakorrdselt nüüsse ning nii-
võrd pime, et oli võimatu liikuda. Nüüsuse filtre-
erisid tal sõgnust veepoorid. Ta paigutati
ümber teise sõangi, kus niiskust oli vähem,
suumi rohkem, kuid kus oli nii pime, et tal pol-
nud võimalik valdada sõngis aruvaid seemid
enne, kui sellnad olid hämamisega harju-
nud.[3]

Toome allpõõrnevalt ära lõigaadi Basargin
mäluteist. "Ükteist on küll pikk, kuid nõõtus
meile, kuidas möödund Petropavlovski ciadluses aeg-
la, koludused dekabristidele: "Ise, kus ei ole vene-
maal tunda saanud ciadlust arusti," kirjutas
Basargin, "ei suuda oma elu lõpuni ajada seda
sünget, lootusetut tunnet, mida morraksel mule-
lus hanguste, veel enam - isegi mulkes-dut, mis

1 А. В. Прегменский, lk. 15.
2 valdamas, lk. 27-28.
3 М. К. Герсен, lk. 113.

mitte jäik-jäigelt, vaid jäigus kaasab iseenest, nii on ülistamad kaasmaalt kaasa. Suhtlemine maailmaga on katkenud, kõik sidemed puruvad. Ja jääb üksi isevalitsuse-piiramatu võimu ette, mis tunnib tema vastu äärmist vaenamelt, mis võib temaga teha, mis tahab... Ees ootab teda jäigeline moraalne ja füüsiline kurnatus, ta ei looda tulevikule, iga minut näib talle, et ta on elavalt maetud... Peale poolteistaastast arestist, teinud läbi palju katsumusi, ma ei suudaa siiski praegugi õpatamata meenutada Petropavlovski kindlus kasmatlis veedetud esimest päeva..." [1]

A. M. Ilmarjov kirjeldas oma noagi täpasena, niiskena, süngena ja kitsana. Niisugustes elutingimustes saanatand paljud vangid õigeaegse peavalude ja reuma all.[2]

Kõigist andmetest, mis käsitlevad decembrisündmuste osalisi Petropavlovski kindluse kasemattides, ilmneb, et neede olukord seal oli väga raske.

Väga halb oli toitlustamine. Valvur tõi hommikul tee, kolm liiki suhkrut (tervele päevaks) ja saia. Hommikueine oli kindluvaeglase menüüs ainuke inim-vahem söödav toit. Paljud dekabristid toitusidki ainult tee ja

1 А. В. Предтеченский, lk. 29-30.
2 М. Н. Герсен, lk. 113.

saiast.

Dekabrist Poggio kirjutas hiljem oma esimesest lõunast Petropavlovski kindluses: „Kapsasupp - raisk millised kapsad! Milline vaev, lisaks veel kõrbenud - ei suuda alla neelata! Vaatan venga praetud vasikaliha; purun purust pidin peatuma - mõnu või riskus mu nii kõrvetasse, et valuvu, pidades mind nähtavasti märatsejaks, oli sulttu ära pea algu puutumatu lõunaroogi."[1]

„Toit oli ennelõunas. Laua, mis oli määratud meie ülalpidamiseks, varastanud ametnikud ja rendi eest oli vana platsmajor. Osa vangistatuid elasid oma ja leivast," kirjutas A. M. Muravjov.[2]

Toitlustamise asi kuulus vangla administratsiooni poolt tõjavõe subordinatsiooni pidalõoji, mida teostati tema piiridi raskmatlides läbi viia. Kindlustele oli toitlustamiseks assigneeritud 5 rubla päevas, staabiohvitseridele 3,50 rbl. ja vanem-ohvitseridele 2.50 rbl. päevas. Kõik need summad tulid platsmajor Poduškini kätte, kes juhtis vangla majandusküsimusi. Kuid suur osa vahast kluges platsmajori õrmede külge, nii et rokkuvõttes kindralid, staabi- ja vanemohvitserid võrdsustusid, suures kõe

1 Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов, кн. I, lk. 63.
2 Seal samas, lk. 127.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

viisnemad toitus. Lõunaks said vangid tavaliselt mädavanad kapsastest kapsasupi, naeruväärselt pisikese, enamasti halvasti lõhutud loomaliharatsikesega putru. Õhtuks olid jällegi kapsad.[1]

Ühiselamus püüdis igaüks, kõrvuvõrmalises meetodeil kaotada, murda dekabristi või vaimselt nii ka füüsiliselt. Kaotada iganenud psühhilisest mõjutavaid võtteid, tahtis ühiselamu valitsus dekabristidelt valja pöörsõdalaste kõige ümberajalikumaid andmeid salaühingute tegevusest.

Juunikuust dekabristide ülestõusu ajast alustati 17. detsembril 1825.a. Sellest ajast oli moodustatud „kuriteguliste ühingutest osavõtnute ärastamise salajane komitee", kuhu kuulusid: sõjaminister Tatištšev, kes oli komitee esimeheks, suurvürst Mihhail Pavlovitš, vürst Golitsõn ja kindraladjutandid Goleništšev-Kutuzov, Benckendorff ja Levašov. 14. jaanuarist 1826.a. lasksas see komitee olemast salajane ja muutus nimetatuks ümberkorraldatud komisjoniks. Komisjoni liikmeiks nimetas kindraladjutandid Dibitši, Potapovi ja Tšernõšovi võrra.[2]

Komitee istungid toimusid vaga tihti, kestes aga ulatudes 1826.a. 16. juunini 147-ni. Enamused istungid pidi Talleyrand, mis ulatus

1 А.В. Предтеченский, lk. 31.

2 М.Н. Гершензон, lk. 120-121.

23. detsembrist 1825.a. jätkusid need Petropavlovski kindlusest.[1]

Juurdlusele viidi dekabristid tavaliselt öösiti. Vangile pandi pähe must kott, võeti kaltsist kinni ning talutati mööda treppe ja koridore. Seejärel viidi vang välja ja sõidutati teda veel tükk aega kindlusi kõrvais. Lõpuks toodi ta komitee hüüdmata ette, ees need külvasid ta süümustuga üle.[2]

Juurdlus oli põhjalik, kestis mitu kuud ja tsaar Nikolai I võttis sellest kogu aeg agaralt osa. Dekabristid käitusid juurdlusel mehiselt ja andsid rageli oma kohtuainele tõsiseid vastuseid.

Dekabrist Lunin, avara mõistusega ja energilise iseloomuga inimene, vastas süüdistusele, mille tõttu süüdistati tsaari tapmise kavatsuses: „Ei ärvand, salaühingu esimäärs ei ole kunagi olnud tsaari tapmine, kuna terve esimäärs oli palju ullam ja kõrgem. Kuid, muide, nagu te teate, se mõte ei ole Venemaal uus, näited olevad päris värsked!" Kas komitee lõpetet, Fabitšev ja Kutuzov olid tegatud tsaar Pauli I tapmise korral. Vastus oli tabav ja viis komitee segadusse.[3]

Tuleb märkida, et kõik dekabristidele esi-

---

1 М. Н. Герман, lk. 121.

2 А. В. Предтеченский, lk. 35-36.

3 Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820х годов, т. I, lk. 129.

tatud põhisüüdistuses oli just tsaari tapmise ravatsus.

Hiljem esitatud „uurimiskomisjoni aruandes" ei olnud sõnagi salaühingute püüdest vabastada talupojad päriorjusest. Tsaarivalitsus ei julgenud süüdistada dekabriste päriorjuse kaotamise ratses, kartes tekitada sellega vahelolematust vahvahulkades. Selle tsaarivalitsus nägöori märgis erimenna ära ja andis sellele õige hinnangu juba dekabrist Lunin, kes kirjutas: „Komisjon vaikis talupoegade vabastamisest ... nende küsimuste arutamisega oleks kaasnenud rahva osavõtt, mida oleks olnud vaja jälle maha suruda..."[1] Dekabrist Poggio kirjutas oma märkmetes: „Kiisin, miks seda usmärki ei loetud süüdistuses, miks läänd sellest küsimusest vaikides möödaa rohtunuksed, suured ja väikesed inimesed? Õige, ei olnud julgust näidata meie kuningatigijatena selles küsimuses."[2]

Tsaarivalitsus kasutas vangistatute suhtes ka moraalseid mõjutusvahendeid. Kirjutati võltsitud kirju, mis pidid tulema nendelastelt ja milledes paluti oma süütuga kahetseda. Dekabristi kahtlustasid ka vaimulikke, oletades, et see kannab pihil saadetut valitsuse ette. Dekabristi meelitati iganenguste me-

1 Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов, т. I, lk. 87

2 Sealsamas, lk. 52.

toditega: tubakaga, lugeda lubamisega, maitsvate lõunasöögidega, korrusaamise lubamisega abikaasadega jne.[1]

Sinu osa vangistuse kaotasid vähemal või suuremal määral vaimse tasakaalu. Mõnedel juhtudel võtlis see eriti teravaid vorme. Nõnd mitõmanito Divooi jälitas hirupaisaaja, ta nägi igal õõsel ükte ja sedasama und: et tuleb taas. Ülekuulamised jutustas ta multe segaduses olematuid lugusid, räägides ühe ametisõidu asju enda ja oma seltsimeeste kohta. Mõned dekabristid, nagu näiteks Annenkov, Soistunov ja M. Muravjov-Apostol tegid enesetapmiskatseid. Petropaulovski kindluse müüride vahel surid dekabristo Bulatov.[2]

Tsaarivalitsus usmärgins oli sulgeda dekabristid üksikvangidesse, ennaldada nad maailmast täielikumgi matusesinaga, nõllest ei tuleks läbi väiksemgi ehmuhaug, lühidalt – – muuta kaasmaalsid kivistusdeks. Selle eesmärgi saavutamiseks võeti kasutusele võimsamaid abinõud, kuid täielikult see tsaarivalitsusel siiski ei õnnestunud.

Vennad Bestuzevid, kes olid vangistatud Aleksei vanelõi ülestõusuagidesse, tegid teiste teisega vestlemise võimalikuks rajamise tuul.

1 A. B. Õpetgmeradoxii, lk. 36.

2 Sealsamas, lk. 40.

Erinevaid käsitlusi koputati erinevalt, nendki kõne kujutas endasti midagi muud kui taolist.[1]

Dekabristid leidsid kavandidest, valmistites, olevaid sõdurite poolt siiraste poolehoidu ja kaastundmist. Nii näitas saatis kl. Bestužev sõduri kandes kirja oma vennale.[2] Sõdurite kaudu said dekabristid sõnastikuga läbi käia ja saatsid sedasi isegi omastele.[3] Kokkusaamisi omavahega lubati väga harva.

Kui salaühingute aktiivsemad liikmed ja ülestõusust osavõtjad olid avastatud, viisutasi Nikolai I komitee oma tegevust lõpetama ning nõudis arvandi esitamist. Arvanne esitati 30. maiss 1826.a. Komitee töö jätkus aga kuni 25. juulini 1826.a., mil ta tegevus lõpetati.[4]

Arvanne ei vastanud mingile määrale juurdlusaktile nõuetele. Nii kuuluvad kui ne ka ei ole, kuid selles polnud isiklikke viiteid isikuliselt kaduvad paragrahvile. Viiteid tunnistajate ülekuulamisele oli väga harva, vaatamata süüdistuste tõsidusele ja tähtsusele, mina viited süüdistuse asja toimikus polnud üldse. Mõnedel juhtudel viidatakse sellele teiste süüdistavate ülekuulamisele, kuid seda ei tehtud teksti sees, vaid lisati lihtsalt sedalise märkusega.[5]

---

1 Воспоминания Всеволожских, под ред. М.К. Азадовского, Москва-Ленинград, 1951, lk. 116 jj.
2 samas, lk. 113.
3 А.В. Предтеченский, lk. 41.
4 М.И. Горшин, lk. 137.
5 samas. lk. 133.

Arvandes püüdsaxse dekabristo kujutada riigi-
gustus võrvides, mis vähendasxid nende simpaatia-
tast vabrvahulkade silmis ja seepärast on se ääre-
miselt subjektiivne. Ast ei too esile ühtegi dekab-
ristide positiivset joont, ei ole nende seas ühte-
gi õigeast inimest. Ühed neist on petturid, tüüd-
-lihtsamulnd, ks on endid laskmud petta.
Eriti on rõhutatud tsaari tapmise ravatsust.[1]
Ylesvitav on se et tsaarivalitsus heitis dekabris-
tidele ette kaitsmatust ja mitte sõduritele, kes võtsid
ülestõusust osa, vaid just ohvitseridele, kes vastu-
vdeh.[2] Dekabristide seas ei olnud ühtegi kaitsma-
tut ohvitseri.

Arvanne oli niivõrd ühepoolne ja alatu, et
see kämmastas ja ernitas dekabristi isegi rohkem,
mi hiljem avaldatud rohtmotsus ise.

Peale komitee tegevusx lõpetamist tehti statis-
tiline rokkuvõte juurdlusx all olnutest inimestest.
Juurdlusx all olnust 570 inimest 290 mõisteti
õigeks ning neid ei karistatud, 289 anti rohtu
alla või võeti distsiplinaar-administratiivsele vas-
tutusele (neist 131 anti kõrgema kriminaal- või rõja-
kohtu alla), 124 inimest viidi Nikolai I käsul
üle teistesse poliandusse või tsenitusrohtadesse, mis
nad anti politsei järelvalve alla või täiendava
sunnimise alla, 4 inimest saadeti maalt välja,

---

1 М. Н. Покровский, ук. 134.

2 М. В. Нечкина, Движение декабристов, т. II, lk. 401.

Peale selle 9 inimest saatusid ei teata midagi ja 21 surid enne juurdluse või juurdluse käigus.[1]

Tsaar Nikolai I avaldas 1. juunil 1826.a. manifesti Kõrgema Kriminaalkohtu loomise kohta. Kohus koostati 72 inimesest - Riiklik Nõukogu, Senati liikmeist, nimetatud sõjaväelastest ja tsiviilisikutest. Kohtu esimeheks nimetati vürst Lopuhhin, asetäitjaks vürst Kurakin. Kõrgema Kriminaalkohtu liikmed olid riigitegelastes tähtsatel ametikohtadel, täielik enamus neist oli lootusetu oodata neilt kohtuotsustes erapooletust. Tegelikult oli aianduseks kõrb kohtunikuks Nikolai I, kes varjas oma isiklikke mõju kohtuotsustele temapoolt nimetatud 72 kõrge ametniku selja taha.[2]

Peale seda, kui Kõrgema Kriminaalkohtu poolt valitud uurijatekomisjon oli tutvunud juurdluse protokollidega ning avaldanud nende kohta oma arvamuse, asus kohus 10. juunil 1826.a. süüdistuste läbivaatamisele. Valiti 9 liikmeline komisjon süüdistusaluste kindlakstegemiseks. Komisjoni tööd asus juhtima M. Speranski.[3]

M. Speranski, Riikliku Nõukogu liige, oli enne ülestõusu ühenduses dekabristidega. Ülestõusu võit-

1 M.N. Tšernov, lk. 137.
2 samas lehekülgedel 138-139.
M.V. Nečkina, Dviženie dekabristov, t. II, lk. 400, 402.
3 M.N. Tšernov, lk. 142.

dr koval oles M. Spevanski olnud dekabristide kandidaadiks ajutises revolutsioonilises valitsuses. M. Spevanski oli sõdumis dekabristidega Batenkovi kaudu[1]. Kiri andis ja suunto sõnumitoja isiksena oli tal Nikolai I väga vajalik. Energilise osavõtuga kohtuprotsessi ettevalmistamisest pidi M. Spevanski kunagistama dekabristidega kooskõlastamise süü ja kahtlased sidemed Batenkoviga.[2]

M. Spevanski valmistas ette materjalid dekabristide kohtuprotsessi asjus, tõõtas välja igasuguste kohtupaberite visandeid ja vormid, pani aluse kohtuprotsessi juriidilisele küljele. Põhiliselt tema poolt oli välja töötatud kohtualuste jaotamine kategooriatesse. M. Spevanski suhtes ei ilmnenud eitavas kohtumõtmes, vaid ka kohtuprotsessiga koosseotud määrused ja manifestid.[3]

Süüalaste jaotamisel kategooriatesse võeti aluseks kolm põhilist kriteeriumi: 1) tsaari tapmine, 2) mõte, 3) sõjaväeosade ülestõstetud mäss[4]

Süüalused jaotati 11 kategooriasse: I kat. kuulsusetu, "arjatugijatele" määratud surmamõtmise abil, II kat. kuulsusetu poliitiline surm ja elukestne sunnitöö, III kat. kuulsusetu

1 Batenkovile tuli dekabristidest kõige kauem kaasmaadega vangikaristust – ta oli 20 aastat Aleksei vaerlõnni eriti range režiimiga Shlüsselburgi kindluses. Batenkovi elutingimused olid seal väga rasked ja on täiesti ime, et ta ei kaotanud meelemõistust. Oletatakse, et Batenkovi hoiti vangistuses Speranski pärast, kes kartis, et Batenkov kunagi võib avalikuks teada anda tema sidemeteste dekabristidega.
2 М. В. Нечкина, Движение декабристов, т. II, lk. 400.
3 М. К. Герштейн, lk. 140.
4 Sealsamas, 142.

ametnikuks ja aadlisäsuse äravõtmine ja elukorra sunnitöösse, IV, V, VI ja VII kat. kuulutatuks ametnikuks ja aadlisäsuse äravõtmise järel teatava ajani sunnitööd ja sellele elukorra andmine, VIII kat. kuulutatuks ametnikuks ja aadlisäsuse äravõtmise ja elukorra andmine, IX kat. kuulutatuks ametnikuks ja aadlisäsuse äravõtmise ja teatava ajani andmiseks, X kat. kuulutatuks ametnikuks ja aadlisäsuse äravõtmise ja sõdalaseks määramise aja väljateenimiseni, XI kat. kuulutatuks ametnikuks äravõtmise ja sõdalaseks määramise teatavaks ajaks. Viis dekabristi: P. Pestel, K. Rõlejev, S. Muravjov-Apostol, M. Bestužev-Rjumin ja P. Kahhovski tunnistati „kuritöö eilisuse ja suuruse" tõttu väljaspool kategooriaid olevaks ja määrati surma reljastamise läbi.[1]

Esimesse kategooriasse kuulus 31 dekabristi: Trubetskoi, Obolenski, M. Muravjov-Apostol, vennad Borissovid, Gorbatšovski, W. Küchelbecker, Jakubovitš, M. Muravjov, A. Bestužev, Volkonski, Jakuškin jt. Teisse kategooriasse kuulus 17 dekabristi: Lunin, vennad Kryukovid, Arbuzov, Wolff, Gavšov, N. Bestužev jt. Kolmandasse kategooriasse määrati ainult kaks dekabristi: Steingel ja Batenkov. Neljandasse, viiendasse, kuuendasse ja seitsmendasse kategooriasse kuulusvaks locti 38 inimest, kaheksandasse - 15, üheksandasse - 3, kümnen-

1 Избранные социально политические и философские произведения декабристов, т. II, Москва. 1951, lk. 464.

daase - 1 ja tõeteisitsimrendaase - 8 inimest.[1]

Ülevaate on mõttekas, kuidas omapäraselt kujunes dekabristide ülekuulatavate kohtuprotsess. Kohtualused kohtu ees ei viibinud, vaid nad asetati ainult revisjonikomisjoni ette. Alles kohtuotsuse kinnitamise ning sejärel selle teatavaks tegemise ajal said dekabristid võtta omale kohtunikega. Sisuliselt kohtuprotsessi nii nimetada ei saagi.[2]

Dekabristide ülekuulatavate kohtuprotsess oli niivõrd ebaseaduslik, jurüdiliselt naeruväärne, et ärataks tähelepanu ja protesti mitte üksnes Venemaa ja välismaa usaldusliku inimeste ja avaliku arvamuse poolt, vaid lesitas vahetust isegi tsaari õukonnas endas. Sellest asjaolust ilmneb tsaari perekonna kirjavahetusest. Nii näiteks kirjutab Nikolai I ema Maria Fjodorovna võrst A.N. Golitsõnile: „... kuid vastake mulle avameelselt: kas tõesti ei taha nad nagu vaja? Tõepoolest, ma ei tahaks maad anda kahtlustustele aga nad lesivad mul mõnikord tahtmatult..."[3]

Tsaari perekonna kirjavahetus on võrdlemisi liike ning küllaltki palju ei ole on pühendatud dekabristidele. Varssavi elav suurvürst Konstantin

---

1 Избранные социально политические и философские произведения декабристов, т. II., Москва, 1951, lk. 467.

2 М.Н. Гершензон, lk. 141.

3 Международные..., lk. 226.

Pavlovitš annab Nikolai I mõistoa, et konstitutsioonilised õigused ei vaatoa sellele rahvale, kelle valitsemise üle nad reeglina ei ulatu: „... Kõik konstitutsioonilised õigused eitavad Peterburi rohtu õigusmõistmist ja kompetentsust, nimetades seda millekski sõjaväerohtu taolisest; lisaks sellele, rohtupidamine ei näi neile ebaseaduslikuna, kuna ei olnud avalikku kaitsmist ja süüalustel võimalust ära kuulamata avalikku avaldust kaitsmist.“[1]

Nikolai I nimetas pikaleveninud ja tuda kompromiteeriva rohtuprotsessi lõpetamisega, pealegi pidid peatselt Moskvas algama tema kroonimispidustused.

10. juuli 1826. a. anti Issaari poolt välja ukaas, mille alusel Kõrgem Kriminaalkohus võis otsustada viie väljaspool kategooriaid oleva saatuse.[2] Ülejäänud dekabristide kaitsmist reguleeris: otsus 31 dekabristi rohtu, kes olid mõistetud surma pea maharaiumise läbi, asendati 25-le otsusega ebaseaduslik sunnitöö, kuna 6-le kahekümnes aastaks sunnitöö ja seejärel asumisele. Ebaseaduslik sunnitöö mõistetud dekabristid määrati sunnitöö kahekümnes aastaks.

---

1 Шильдер Н. Император Николай Первый..., lk. 215.

2 Tegelikult oli aastaks otsustajaks Nikolai I, ta ei lubanud mingil juhul protsessi lõpetada ilma surmaotsuseta. Küsimus oli ainult selles, missugune surm dekabristidele valida, sest neljasteistme oli lisaks eraldatud ja kompromiteeriv.

15 aastane sunnitöö aeandati 12 aastasega, 12 aastane 10 aastasega, 8 aastane 6 aastasega jne.[1]

Petropaulovski kindluse komandandi majas tehti dekabristidele 12. juulil 1826. a. teatavaks kohtuotsused. Kategooriate järgi gruppidesse jaotatuina viidi nad saali, kus neile loeti ette kohtuotsus. Kohtualuseid oodati mehiselt vastu neile määratud karistusi.[2]

Dekabristide P. Pestlit, K. Rõlejevi, S. Muravjov-Apostolit, M. Bestužev-Rjumini ja P. Kahhovski mõisteti surma poomise läbi. Ülekaamine toimus öösel vastu 13. juulit 1826. aastal.[3]

Surma mõistetuid viidi hukkamispaigale. Võllaseid ei olnud veel valmis. Viis dekabristi ootasid rohkem ja vestlesid vaikselt. „... Nad olid täiesti rahulikud, nagu väga tõsised, tulutoas hiljem mulle üks preaotvaatajaist.„ Rõlejev pani vaimulikule käe, kes tuli temaga hüvasti jätmma, oma südamele ja ütles: „Kas sinulle, kui rahulikult ta lööb?"„4

Kogu poomise protseduur oli hoolikalt ette valmistatud ja viidi piinale. Eriti ebamugav oli asjaolu, et kolmel dekabristlikul - Rõlejevil, Muravjovil ja Kahhovskil pidanud

1 М. Н. Гершензон, lk. 149.
2 sealsamas, 150.
3 sealsamas, lk. 153.
4 А. В. Предтеченский, lk. 48.

poomisnäärd ja nad nukkusid võllatu all olevatesse ametitesse, vigastades endid. Väga vastuke sai vigastada Rõlejev. Steinogli sõnade järgi, kes oli hukkamise pealtnägijaks, olnat Muravjov, kukkumise ajaks, hüüdnud: „Issand küll, isegi korvalikult puua Venemaal ei osata!"[1] Alles teistkordsel katsel suudeti dekabriste lõpetada.[2]

Peale surmamõistetute kohtuotsuse täideviimist muutus vangide režiim rõgemaks. Nikolai I sõitis Moskvasse troonimispidustustele. Vangid said eristusega korran, mängisid malet, ostlesid, laulsid. Ühes kordonäädalas võisid dekabristid normandandi majas korras saada omastega.[3]

Petropavlovski kindluses viibisid dekabriste hakkas tsaarivalitsus piatselt saatma grupiviisi Siberisse sunnitööle ja asumisele. Kuid kindlus ei jäänud veel kaua aega dekabristidest päris tühjaks. Kaua aega viibis siin dekabrist Batenkov. Tšitast toodi nüüd hiljem ka dekabrist Kornilovitš, kuda kahtlustati, sidepidamises Ühe revolutsioonilise liikumise ja Austria vahel. 1832 a. saadeti Kornilovitš Gunsiasse sõdurina aega teenima.[4]

---

1 М. И. Пущин, lk. 154-155.
2 sealsamas.
3 А. В. Луппенесаю, lk. 49.
4 sealsamas, lk. 51.

Mõnda aega tuli kindlusvanglatis vaevelda vel Gorbatšovskil, Bjalinskil, Spiridonovil, Kuchelbeckerilt, Poggiol ja Vadkovskil.

Tšernigovi ja raamatupidajate sõdurid, kes võtsid osa ülestõusust, karistati Kaukaasiasse asumisele saatmisega ja läbi kadaliku ajamisega. Kokku saadeti Kaukaasiasse 2740 ja läbi kadaliku aeti 188 sõdurit.[1]

Tšernigovi ülestõusu eestvõtjaks Nikolai I-ga oli õiendamud juhtivalt arvel oma suurimate vaenlastega - dekabristidega. Vüs dekabristi oli hukatud, ülejäänud ootas ebaselge surmitõi ja asumine. Tsaar jagas heldelt timukatöö kaasosalistele auhinnad, ülendades oma väimehi ametiredelis ja andes vahelin preemiaid ja pensione. Nii määras tsaar Petropavlovski sisuline platsmajorile Podušikinile igaaastase 2000 rublalise pensioni.[2]

---

1 M. K. Geršenzon, lk. 151.

2 P. M. Pokrovski, Расходы государственного казначейства на декабристов, „Былое" #5, 1925, lk. 96.

II peatükk

Dekabristid surnitööl

Dekabristide väljasaatmisega Siberisse sunnitööle oli välja töötatud eriline instruktsioon. Selle instruktsiooni kohaselt saadeti esimene grupp dekabriste, mis koosnes neljast inimesest - Davõdovist, A. Muravjovist, Obolenskist ja Jakuboviitšist - teele 21. juulil 1826.a. Teine, samuti nelja inimese grupp - Volkonski, Trubetskoi ja vennad Borissovid - asus teele 23. juulil samal aastal.[1]

Tee pidi kulgema Moskvast mööda Jaroslavli raudu Jekaterinasse. Enne ärasaatmist sisustati dekabristidele jalgade külge luukanduga jalavarad. Sõit Petropavlovski kindlusest Siberisse algas öösel, kusjuures iga vahialune sõitis koos saadetavatega eraldi troikal. Iga grupi üldises juhtimises oli määratud spetsiaalne kuller. Need kubermangude kubernerid, kust väljasaadetud läbi sõitsid, pidid vastutama kiiruse tagamise eest.

1 М.К. Тереньт, lk. 156.

Peterburi - Jekatsteri vahelise maa sõideti kiiresti läbi - üks mu joonsul.[1] On teada juhus, et mõtsar, kes pidi saadetud käsul kiiresti sõitma, ei olnud suutelise pidurdama metsikult ributavaid hobuseid. Troika läks ümber ja selles sõitev jalavandadesse ahildatud dekabrist pääsis imeombel raskest vigastusest."

"Kuigi instruktsioon teenona režiimi kohta oli väga range, ei pidand sellist alati siiski täitma. Sel olenes suuresti osalt kullerist. Oli mõisnikuid, kes suhtusid dekabristidesse siiva poolehoiuga, tundsid neile kaasa ja püüdsid igati kergendada raskest teenonda. Näiteks kirjutab V. Davõdov oma vennale: „... Kuller Sedov, kes meid saatis, tuge mine hiaks sõbr, mis oli tema võimuses... ja seepärast palun koge oma perenda, oma tõelise sõpre, Sedovi mõtes ennustada: ma soovitsin, et mu naine saadaks kiiresti 1500 rubla minu kirjale lisatud aadressil ja lisaks rahale pruuks mäluse, et see summa on saadetud minu ingeselt isikult täänutäheks..."[3]

Nagu näete, ei unustanud ka dekabristid vastutulelikke kullereid.

---

1 M. N. Gerkt, lk. 156

2 L. Tšukovskaja. Dekabristest uurijad Siberis. Moskva, 1951, lk. 8.

3 V. Golitsõna-Bodõtškova, Iz zapisok dekabristov na katorge i v ssõlke i 1827 goda. Dekabristov na katorge i v ssõlke. Moskva, 1925, lk. 20.

ühe augustikuus tuli peastaapi ettekan-
de „jälluandmistest turonnal". Kavatsi, et väljа-
saadetuid vutaske mitte ühiselt, vaid mitut
ühes troikas, et puutuaske kõrtsis juures, ees sün-
ge ja juurase, et lubataske saunas käia, sugu-
lastega kohtuda, jalavarvad ära võtta jne.[1] De-
kabristide mäletamistest, ettekannetest ja mundist
dokumentidest järeldub, et karistusi instantsi-
oonist kõrvalekaldumiste tohtu olid õigsed.

Leidus ka nõrgukesi kulleruse, kes pidasa
vastsinjadest tuult sinni ja käitusid dekabris-
tidega jäämaalt. A. M. Muravjov kirjutas tulle
Želdõbinist: „... Kellelgi ei lubatud meile lä-
henda. Jalavarandadesse oli helduitult söötsime
6050 versta läbi 24 päevaga... Tihvinis, mitte
kitti rangel Peterburist, vaatamata tulleri
hoopidele, toovisid inimesed meile palgasta-
tud päi head vitsi... Kõrvalt ebameeldivus-
test, mida meil turonnal tuli taluda, oli
vähe raske olla kulleri barbaarsuse tunnis-
tajaks. Ta pressis kabastamatuile kutsarite ja
ühenstas sellega, et viisus sellel välja kabume."[2]

Mitmete nimmete dekabristide viimine Sibe-
risse läbi Venemaa Euroopa osa oli sündmu-
seks, mis tõmbas endale laiade elanikkonna
kihtide tähelepanu. Elanikkonna laiemad

1 М. И. Пущин, lk. 156–157.
2 В. Голицына-Бергольц, lk. 58.

hulgaid suhtusid dekabristidesse lugupidamisega ja tundsid siiralt kaasa rendu saatusele.

Kui väljasaadetuil avanes võimalus lõunastada jaroslavli võõrastemajas, siis · nägunes võõrastemaja ette niisuur rahvamass, et isegi „õunal poleks olnud enam kuhugi kukkuda".[1] Kohalik juhtkond võttis taroitusle ettevaatusabinõud, väravate juurde paigutati mõõkadega sandarmid ja väljaku ümbrus troika ringitoades. Valvalt sai ains dekabrist puudutada käega müüri, kui juba valvuriahelik paljastas pea ja kummardas dekabristidele.[2] Ühte kirjutside käigus saadud müüditükki hoidis N. Bassargin kui suurimat aaret.[3] Ühes Ujatka tuberkuloosi linnas korraldati dekabristide auks lõunasöök ja piidu.[4]

Ole masolev instruktsioon väljasaatmise kohta ei olnud eriti täielik ja ettenägelik, dekabriste saadeti Siberisse organiseerimata ja hunnik-kõigus oli tunda transiidi ümberkäimise nõrkusi. ringistamisi, süsteemituse ja selgete juhistega plaani puudumist kohtuotsuste ellurõõmisel.

See nõrkus, transiidi käigus,

---

1 С. В. Максимов, Государственные преступники, „Отечественные записки", #9, 1869, lk. 271.
2 sealsamas.
3 sealsamas.
4 sealsamas.

kandus üle Siberisse ja avaldus Siberi vanade ringkondade administratsiooni tegevuses, tuhu juba ennetasid tulleriit saatel sunnitööle ja ammu mõistetuid dekabristidel.

Kohalike võimude, nii ka järelvalitsuse ette kerkis kohe, esimeste dekabristide ärasaatmise momendist peale, terve rida ettenägematuid ja küllaltki tõsiseid vastuseisu. Ei olnud vähe raskeid ülesandeid, mis nõudsid tingimustes pravad ehama dekabriste sunnitööle ja ammuse. Miltegi nõudis vähem energiat võimudelt äärimuse dekabristide naistelt, kes valmistusid järgnema oma meestele Siberisse.

Teadmatuse ja segaduse vaidlus näitas on Irkutski kubermeri Zeidleri poolt dekabristide suhtes rakendatavõetud abinõud ja korraldused, Gorlov ja Burnašovi korraldused, millest Irkutski kubermanguvalitsuse liikmes Gorlov pidi minema Senati rohtu ette.[1]

Gorlov saatis 1826 a. augusti lõpus Irkutskist saabunud 8 dekabristi sunnitööle tsiviilarestkonda: Murav'jovi ja Davõdovi Aleksandrovski viinatehasesse, Obolenski ja Jakuboovitši Ussolje soolatehasesse, Trubetskoi, Volkonski ja vennad Borissovid Nikolajevski viinatehasesse. Vastavalt tsaarivalitsuse instruktsioonile, millest

1 B. Kubalov, Особый комитет 1826 года, Декабристы на каторге и в ссылке, Moskva, 1925, lk. 337.

Gorlov polnud kadlik, olen pidanud dekabristid sõbraks kunnitöölt Nertšinski kaevandustest.'

Gorlov andis korraldusi vabastada vangid jäätmevalve alt, dekabristidelt võetud ärakäimajalavamad, lubati vabalt liikuda ja suhelda tsivilisatsiooniga.[2]

Viina- ja soolatehastes võttis rohkelin administratsioon dekabristide vastu võrdlemisi sõbralikult. Neile lubati elada ühasorteerides, ehkki saabujaid politsei jäätmevalve all ja töötagamise rohkustest täideti formaalselt. Dekabristid pidid käima metsatöödel, mida mingisugust normirohkustest ja töö jäätmevalvet ei olnud. Soolatehastes määratud dekabristide elene all elasid töölised kunnitöölised, praktiliselt jälatalduademi saatud soolaarstiabiga, mis oli neil kohustud kabelisse, juustesse ja riietele. Suure enamuse töötas töötasid soolatöölised rõõmi paljajalu ja olid pidevalt ohustatud soolakaevamisega kaasnevate haigustest ja tervisest poolt. Viinatehases pidid töölised samuti töötama tämmatavas kimbukis.[3]

Ussolje soolatehas ülemus Kyjukov suhtus dekabristidesse humaanselt. Küsinust

---

1 Б. Кубалов, Особый комитет 1826 года, lk. 337.
В. Гончарова-Бертникова, lk. 63.

2 В. Гончарова-Бертникова, lk. 62,63.

3. С.В. Максимов, lk. 552.

vabaduste said dekabristid, täpsemalt kaldkirjaga esimesed, tunda aimata ühe kuu ja mõned päevad.[1]

Kiskvalitsuses mõtati niivõrd rohkem dekabristide üle, et ametlikult informeerimata isegi Siberi kindralkuberneri dokumentidest selgub, et, kuna ja millal saadetakse temale allutatud Venemaa osa. Kui meil dekabristidele järjestikuliste vaatluste abil õnnestunud juba fakte, millest Lavinski mälu puhuslikult[2], olenemata kindralkuberneri Siberisse saadetavate dekabristide üle mõtteid vahetada peastaabi ülema Dibitšiga, millele ta saatiski kirja, milles soovis dekabristide tegevusest saada mõningaid juhiseid. Lavinski kirja esitas Dibitš tsaarile. Et ka Nikolai ette oli tõsiseid rohkemates täiendamisega seotud vidas küsimusi, siis andis ta korraldusse luua selleks otstarbeks eriline 5-liikmeline komitee.[3]

Eriline komitee loodi 31. aug. 1826.a.; selle esimeheks sai (Бреванский) Dibitš; liikmeteks olid Бреванский, Benkendorf, Lavinski ja Lepjarski,

---

1 С.В. Максимов, lk. 552.

2 1826.a. augusti lõpus külastas Lavinskit Tšiknu-kapten Mudrogdjel, kes oli ülal toodud asjaolusid Siberist Venemaale. Tema teatanki kuberneri'le, et S. Trubetskoi abikaasa sõitis 2 nädala eest Kasanist läbi.

3 Б. Кубалов, Особый комитет 1826 года, lk. 339.

ses hiljem oli Nertšinski kaevanduste ja Petrovski vangla ülem.[1]

Eriline komitee pooles väljatöötatud korraldused ja juhised sinnitas, peale vastavate paranduste ja õiendusete tegemist, Nikolai I.[2] Eriline komitee moodustati ajaks, mil esimesed dekabristid jõudsid juba Siberisse, sellaks ajaks polnud veel mingeid juhiseid ja ellujääjate saatmise eest hoolitsev Gurjevski administratsioon ressursse.

Eriline komitee korraldused nõudis dekabristide ülevõtmist Nertšinskis, kus asusid suurimad töölistele poolt töötaldavad kaevandused. Kahesa esimest dekabristi viidi Gurjevskist ära 6. okt. 1826.a. ja neid saabusid Nertšinskisse oktoobri lõpupoole. Nertšinskist viidi dekabristid edasi Blagodatski hõbedakaevandusse, kuhu nad jõudsid 25. oktoobril. Ülejäänud dekabristid ja ärasaadetud esialgu Petropavlovski kindlusesse ja testitsesse vanglatesse, sest äsjaajamise korraldamatuse tõttu lükati dekabristide väljasaatmise edasi 1827.a. jaanuarini.[3]

Dekabristide elu- ehk Blagodatskis viidi sisse vastavalt peavoodi ülemna Dibitši poolt tehtud ettekirjutustele. Poetades rendida ettekirjutustele, töötas Zerdler välja määrustiku, mille

1 Б. Кубалов, Осадки комиссии 1826 года, lk. 339.
2 Nealoomas, lk. 340.
3 М. И. Пыпин, lk. 159

ahnul kauandusta ülem Burnašov pidi rõõmab
dama dekabristide-sunnitöölista ühe ja tõdi.[1]

Blagodatski kauandus oli sünge ja maam-
dav. 1827.a. veebruaris saabusid siia oma abikaa-
sadele Siberisse järgnenud Trubetskoja ja Volkon-
skaja, ning viimane kirjutas hilgem muljest, mil-
le oli temale jäänud Blagodatsse: „Su oli
mägedest piiratud, ühest täävarast roosnev küla,
mis oli muristatud väravates ja suurtes, kõr-
gi aiaga ümber, mille esikuteaolises osas ela-
sid valvurites määratud kasakad, oli val-
datud kambadega kahuritega, kus elati koha,
kahe või ühikaupa: Davõdov Jakuboviitšiga,
Trubetskoi Obolenskiga, Muravjov Borisovi-
tšiga ja endisi Volkonski.[3]

---

1 S. Tšernov, Dekabristid v Blagodatskoi, Dekabristid katorgas ja ssõlkas, Moskva, 1925, lk. 85.
2 Zapiski knjaginja M.N. Volkonskoi, Tartu, 1956, lk. 64-65.
3 S. Tšernov, lk. 89.

Ruum oli väga kitsas, must ja pime.[1]

Tubetskaja ja Volconskaja ümber oma-ette „korteri". See oli vana telliskivi ja nii kõrge, et magama heites puudutas pea seina ja jalad ust. Tuulistes ilmades puhus ahi suitsu ja seda ei saanud kuidagi. Aknal vaese ei olnud, neid asendas õilgukiri.[2]

Tööpäev kestis 10 m. sügavustes maa-alustes käikudes, mis tuli ühe poolteise kilomeetri kaugusele käia, peatäis jalavarudes. Kell 5 hommikul oli ärgatus ja loendus, siis minek tööle ja tööpäev kuni kella 11-ni. Kella 11 kuni 13 oli lõunavaheaeg ja siis jälle edasi kuni kella 17-18-ni tööl. Tööpäev pearaiesõnu-siis oleks vastava ja teise kirja, iga paari peale jagati siis ühtainal pinnudas 5 tahku tööta-miseks. Maaaki tuli tahti vainuda põlevkivi akna-kivi, seest püsti ei saanud 5 tahu madalusse tõttu töötada.[3]

Töö oli raske, mida detsembristide oludest oli siiski suhteliselt rangem, võrreldes tavalise sunni-töölisega. Detsembristidel ei olnud ainsatki töö-normi ja -ülesandeajajaid, nad töötasid iga-üks vastavalt oma füüsilistele võimetele ja töö-ajad sõltusid, kus talvel oli see, tihti puhata.[4]

---

1 Записки с. Волконской, lk. 65.
2 sealsamas, lk. 67.
3 С. Черных, lk. 90.
4 sealsamas, lk. 91.

1827.a. kuudel, kui dekabristid määratati maapealsele tööle, muutus olukord väljakannatamatuks. Iga dekabrist pidi tööpäeva jooksul kandma 30 kandurraamitäit kõbedamaaki, mispuhul iga kandurraamitäis kaalus umbes 80 kg. ja kanda tuli 200 sazeeni kaugusele. Füüsiliselt nõrgemad dekabristid ei pidanud niisugusele tööle vastu.[1]

Lisaks vastsele tööle olid ka toitlustusolud väga halvad. Toitlustamist juhtis dekabristidel jaanuarikuist, mil kõrge kompetentsiga ohvitser tühistuskünismustes. Neile määratud sooru paisus oli mannetu ja nad kaotasid toiduainete muretsemiseks põhiliselt oma raha, mis oli rohkelise võõrmude käes hoiul ja neile selle jaoraupa asti.[2]

Yleniselt mõistetavalt ei olnud dekabristide teoreetilise sõnumoodi niisugusele elutingimustele juures suigi küllaldane. Doktor Vladimirski poolt teostatud arstlikus kontrollis tuhmumisena selgus, et vahetusalt dekabristist ei bäsetti teose aimult Andrei Borisov. Tuberkuloosi kõhis veel, Pjotr Borisov oli vaimuhaige, Obolenski kannatas skorbuudi all, lisaks põdesid kõigemaeed haigust. Arstlabi Blagodatski ning ülejäänud, Vladimirski visiit Blagodatskaja oli

1 С. Чернов, lk. 90.
2 seal samas, lk. 94.

oli esimees ja jäi ka siinmaani.[1]

Blagodatskis viibimise esimestel nädalatel oli dekabristide suhtes rahutu ootusärevuse õhkkond, hiljem ei jälginud Zeidler ja Burnašov enam nii tähelepanelikult oma korraldusi täitmise üle. Tegelikult oli suurimõõduline sutsorjema võimu esindajate isikuvalmisoleku tase parem, aga ainuke tal oli mujal palju tegemist, siis ei saanud ta pidevalt Blagodatskis viibida. Blagodatskis käis Leparskv kaks korda ja jäthis dekabristidele võrdlemisi muldiva mulje.[2]

Dekabristid tõid Siberisse kaasa koos teiste asjadega ka mõningad raamatud. Esialgu võeti need ära aga päevastpoole anti osaliselt tagasi ja dekabristid võisid pühkehetkel lugeda. Pühkepäevadel lubati jalutada. Algaeg jalutati 2-3 km. kaugust eemale, päevstpoole ikka rohkem ja rohkem, mõnikord kuni 9 km. kaugusele Blagodatskist. Jalutuskäigud olid muldivas ajavahemikus, siin alustasid teised dekabristidest taimede ja putukate kogumist ja tegid seist huvitavat palju herbaariume ja kollektsioone.[3]

Volkonskaja ja Trubetskaja ei saanud oma meestega esialgu kohti koos olla. Korduvalt

1 P. Lepnot, lk. 115.
2 samasamas, lk. 106.
3 samasamas, lk. 98.

kubati ainult kaks korda nädalas.[1]

Vaatamata rasketele nõudmistele nõrgenenud, oli see süsteem tervikuna range ja isoleeris dekabristid peaaegu täielikult muust maailmast. Kui juurde lisada veel range töö, halb toitumine, ahelad, must, täpane ja võimatult kitsas eluruum, mis kubises lutikatest[2], siis on täiesti arusaadav, et dekabristid kannatasid nii füüsiliselt kui ka moraalselt. Sunnitööliste olusse ülemus Tšernigovtsev võhikutas järgmiselt oma raportiks, et paljud dekabristid on „murelikud ja mõtlikud."[2]

Tsaarivalitsus planeeris võimalikult dekabristide isoleerimist Tšita sunnitöörajoonist. 1827.a. algus kandis riigikuritegelaste elevandi Tšita'sse.

Blagodatski kaevandusse viidi dekabristid õhtul 27.a. 20. septembril. Enne äraviimist käis dekabristide ärikirjutaja ülemmas Leparski. Ta tõõtas ettenähtult läbi ülevõtmise plaani ja teatavaks kõik asjad: liikumise marsruudi, vaatas läbi kohustuse ja otsustas, kuhu kõrva, määras ära ööbimispaigad ja öövalve, määras ära teatavaks kõrva, vangla ja saatekomando teostamise jne.[3] Supärast möödus külmalaski pikk ja valvaline teekond taksitsiibu ja

1 Записки кн. Волконской, lk. 73
2 С. Черных, lk. 120.
3 Ibidem samas, lk. 122, 123.

õnnelikumbo, mis oli eriti tähtis just kaugetele dekabristidele.

Volkonskaja ja Trubetskaja nõitsid Blagodatskist välja juba 11. septembril 1827.a.[1]

Tšitasse jõudsid dekabristid oktoobris. Tšita kinnitas endasse tollal 20 talumaja-meistriõue elumajaga, kiviaiga, leivaahje ja orjade ruumidega[2]. Vangla, või õigemini, kasarmu, oli juba dekabristidest tühjal ja roostes rohtunud tarasega piiratud majakeses.

Dekabristide oübiniste Tšita ja hiljem Petrovski sunnitöövanglas olemise 1869 aastal „Otetšestvennõje Zapiski" nr 9 ja 10 põhjalik ülevaade 5.V. Maksimovilt.

S.V. Maksimov, tollal tuntud etnograaf ja kirjanik, uuris Kaug-Idas Amuurimaad. Tagasitulel Euroopa Venemaale pidi ta tutvuma Siberi vanglatega ja väljasaadetute eluolu-oluga. 1860.a. tutvus ta Tšitas dekabrist Zavališiniga ja Petrovskis Gorbatševskiga.[3]

Saabudes Peterburi, kirjutas S. Maksimov töö dekabristide oübiniste kohta. Oma artikli toetus ta vähestele trükitud allikatele ja põhiliselt just Zavališini poolt antud andmetele. Dekabristide liikumise uurija S. Jesen

1 Записки кн. Волконской, lk. 128.
2 М.К. Гернет, lk. 173.
3 Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов, т. II, Москва, 1933, lk. 230-231.

leiab isegi, et see võib olla kirjutatud Zavališini poolt, ööpiirul tuvitada seda ei ole, siis on Zavališina teised ning põhilisi konstruktsioone võõrastav tekstis.[1]

Artiklis esinevatele võltsingutele pöörand tähelepanu tõttu veel elavad dekabristid P. Soistunov, A. Frolov ja ka M. Bestužev. Soistunov ja Frolov avaldasid omaaegsed artikli, mõlemad pühendatud 5. Marsinovi tööle esinevad faktide võltsimised. Kui piirdub Zavališinaist, siis oli talle tõeprooviks omane nii mõningatele küsimustele subjektiivne lähenemine, hoopiimine ja omaaegsete ülehindamine. Võitluses Soistunovi ja Frolovigaga kirjutab Zavališin oiumaks vastu nimetatud artikli, fantaseerides dekabristide elust Siberis koguni olematuid absurdseni.[2]

Soistunov ja Frolov toovad esile Marsinovi artikli põhilised puudused. Puudustele vaatamata on 5. Marsinovi töö siiski väga põhjalik, annab ülevaatliku ja kohati süsteemaatilise kirjelduse dekabristide elust Tšitas ja Petrovskis. Artikli väärtuseks kirjeldused ja fakte on suuremas osas siiski õiged.

Tšitasse hakati ehitama dekabristide jaoks vanglat. Nüüdseks, kui seda ehitati, tuli dekabristidel elada väga kitsas ruumides. Väikeses

---

1 Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов, т. II, стр. 231.
2 Назамам, стр. 245-246.

ummi oli mahutatud 16 dekabristi. Magades li saamud nelatca teist külge äratamata sõltsmeste, vähemagi liigutuse korral rõlisesid ahelad.[1] Alanuseks ajavõtteks oli mah ja kontsboitsi hüvitavad juttustused Rene ajaloost.

Talvel olid põhilisteks töödeks jää raiumine ja jahu jahvatamine käsivesitel. Ühila ühes väikses majaxes oli neli käsivesist. Siia viidi dekabristid ühekaupa kahoi saatel. Töötati kolm tundi hommikupoolel ja kolm tundi õhtupoolsel ning nii ajajooxul pidid dekabristid jahvatama kokku 4 puuda nuxxeid. Kuna iga üksi juures sai töötada korraga ainult kaks inimest, siis töötati vorduvõõda. Töö ei olnud raske, nüüd nõrgemad dekabristid, kes ei tulnud sellega toime, palkasid valvuri, kes tema eest jahvatas terve osa. Need, kes momendil ei töötanud, mängisid majaxes teises nurgas malet, vestlesid, lugesid või suitsetasid.[2]

Kevadel, nii kuuni ulas, kaevati dekabristid ehitatava vangla jaoks vundamendiauke. Väikses õhus töötamise oli terviseliseks ja peale selle saadi koos olla oma kaaslastega, ka suuremates töötundides oldi vangi jahusalve

---

1 Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов, т. II, ss. 329.

2 Записки, статьи, письма декабриста М. Д. Якушкина, ред. С. Я. Штрайха, Москва, 1951, ss. 107.

all, paigutatud talumajadesse.[1]

Kui mundamenditööd olid lõppenud, hakati kinni ajama maaalu äärus olevat sügavat orgu. Miinipiirist mõtet sellel tööl ei olnud; vangla komandant Leparski pidi tsaarivalitsuselt näitama, et dekabristid on vaenulatud sunnitöölt. Orgu, mida dekabristid nimetasid „surnuaiaks", tuli hiljem veelgi kinni ajada, sest tammi purunemise tõttu oli kevadine suurvesi orgu aetud liiva ja mulla minema.[2]

D. Zavališin pidustuse tööst on täiesjaliselt: „... Tööroht muutus klubiks – kus loeb lehti, kus mängib malet, ... mõni paneb ajaviiteks käsitsse mulda ja lükkab naerdes käru koos mullaga orgu, tinnavad ka vanduteaamid mullaga... Sõdurid pakivad, peale paari-kolme, püstid püramiidi ja magavad... näha kangelt mõnda ülemust, hüppab ohvitser treeningualselt ülesjaalt hüüab...: „Miks te siis, härrad, ei' Tööta?" Sõdurid hüppavad ülesjaalt haaravad püssid, kuid ülesmuss läks mööda (ta ise püüdis samuti mitte midagi näha) ja kõik muutus jälle tavalisse normaalsesse - anormaalsesse."[3]

---

1 М. И. Гершт, lk. 173.

2 С. В. Максимов, lk. 560-561.

3 Н. Котляровский, Декабристы кн. А. И. Одоевский и А. А. Бестужев-Марлинский, их жизнь и литературная деятельность, С.-Петербургъ, 1907, lk. 36.

Väga võimalik, et Zavališin on siin, nagu tema juures seda tavaliselt sageli juhtub, üle pakkunud, nagu ilmne on näiteks see, et rõõmu eriti rangel ei olnud ja ka töö ei olnud raske.

Dekabrist V. D. Jakuškin märgib sama töö, „aradi haua" täitmise kohta: „... See töö ei olnud surnuaia, igaüks töötas jõuvahetult, aga mõned ei töötanud üldse - võis see oli minogi-suguses etenduses, mille ühiku oli näidatud, et riiklikke süüdatuid kaitstakse halastamatult surnitööl. Sama aja kestis iga päev kolm korda supelemas... Niisugused jalutuskäigud olid meile väga meeldivad, sest ei lõbustanud meie valvurid, kes pidid püssidega õhtul mõni päev korda enne käsima kakmattist Trojoda[1] pundi ja tagasi. Tšita komandos olid... suuremalt osalt sõdurid, kes tundsid alalõpmatta vihast oma ülemate pärast ja kuna meie võrmakuste püüdes abistatisime neid, siis palusid ka nende sulutamises meisse midagi vähendada..."[2]

1828. a. septembris valmis uus, spetsiaalselt dekabristide jaoks ehitatud vangla. Uues vanglas oli 60 ühikut, kusjuures iga ühik sai, olenevalt nende staatusest, nime. Ühikuid, kuhu olid kamma asunud jõukamad dekab-

1 Tšita lisajõgi.
2 Записки Якушкина, lk. 120, 121.

viisid, nimetati „Moskvaks", muunsi, nii-
kuid käratsesid ja vaidlesid politsilaste ümber-
tes, nagu vetšel, hüüti „Novgorodiks", rahvas, mille
eland Blagodatskist saabunud dekabriste ras-
kis „Pihva" nime ja neljas, kuhu olid asunud
vanemad dekabriste, endise lähendatud Staav-
basti lähingu liktohvitsere, kutsuti „Vologdaks".
Viies uuem oli sõjatoaks.[1]

Nende asendati dekabriste endi poolt
valmistatud voodritega. Voodid olid arbatud ki-
na ääred. Laest tuba siseis lambid, millel ääres
pirnid, tahvlitid. Seintele olid valmistatud ras-
matusviisid.[2]

Kuna raamatuid ei olnud võimalik tuba
käsitöid ja läbi viia mudelkahutuse ümbruses, siis
lubati vangiaõule ehitada kaks majakest, üks
muuseumi tüüpi ja kõiteõpetajaks, teise muuseu-
mi kaevur ja teisi muusikariistu, mis mudelati
kontserte. Dekabristide seas oli palju häid
muusikuid.[3]

Dekabristide olukord muutus ajajooksul pa-
remaks. 1828. a. lubati Tsitatse saata välismaa-
sed ja venekeelsed raamatuid, ajalehti ja aja-
kirju.[4] 1829. aasta augusti lõpus vabastati de-
kabriste rendadest.[4]

---

1 M. I. Pereselkov, lk. 174.
2 samas.
3 samas.
Zapiski dekabrista N. A. Lorera, red. M. N. Pokrovskoi, lõpetanud M. Nechkina, Moskva, 1931, lk. 144.
4 Zapiski Jakushkina, lk. 118.

Vangla juhtkond usaldas komandant S.R. Lepparskiga ei koormand dekabristi eriti palju tunnitööga, sepärast võisid nad tegelda neid huvitavate aladega: loodusteadustega, võõrkeelte õppimisega, käsitööga, tõlkimisega, joonistamise ja maalimisega, koorilaulu ja muusikaga.[1]

Dekabristid panid Tšitas aluse „vangla-ülikoolile" ja iseõppimisele. Dekabrist Lorer kirjutas, meenutades Tšita päevi: „Meil seas oli häid muusikuid: Jakušev, Jushnevski, Vitkovski, vennad Krjukoovid ... Soistinov, tundes suure päraldo vokaalmuusikat, organiseeris ülestaamatu laulukoori... Lehti ja ajakirju oli tellitud paljudelt aga Nikita Muravjov lasi Sibeerist saata ülduses kasutamiseks ~~koju~~ terve isa riikliku raamatukogu. Meil kujunes akadeemia, mille põhimõtteks oli võtta meie poolt kirjutatu kõikide eest eluga... Nii näiteks lugesi meie suunitöö-akadeemia avamisel Marlinski vend Nikolai Bestužev meile oma laevastikualaseid, tema vend Mihhail lugeb meile juhtsõnu, Torson[2] - oma ümbermaailma reisist ja meie finantsmisteemist ... Aleksander Odojevski, meie

1 М. Ю. Боровковская, Декабристы Николаевской Бессрочки, Москва, 1954, lk. 96.

2 K. Torson võttis osa aastatel 1819-1821 ka F. Bellingshauseni ja M. Lazarevi ekspeditsioonist Antarktikasse. Lõuna-Georgias avastas ekspeditsioon ida saari, ühe neist nimetas Bellingshausen Torsoni nimega. Peale ülestõusu nimetati see saar ümber Kõrgeks. Peale ekspeditsiooni töötas Torson Merevägede Peastaabi ülema vanemadjutandina.

ranilus poest, lugus otse Põhjaõnnistusega presidendile Nikita Muravjovile pühendatud luuletuse... kõrvilovitši lugus meile vana-Vene ajaloost, Bobõlõtšev-Puškin kõbustes meid oma suurepärase valamudega"[1]

Ogaüks dekabristidest püüdis võimalusteo piires tegeleda oma huviala(de)ga. Ühes ametlikus ajaviitekus oli paljudele dekabristidele joonistamine. Põhja- ja hõljem Petrovski perioodist on dekabristidelt kõige rohkem joonistusi ja visandeid.[2]

„Kuldsete käeõiga meistermees oli N. Bestužev. Ta parandas vanu ja tegi uusi kiiri, kruuse nuge ja noakesi, valmistas peeglaatreid ja parandas mööblit, tavaliselt suhkruaga meistrdas kella, vangla õues tegi päikesekella, aiatöödeks ehitas kastmismasina, joonistas suurepäraseid portreid, ja jõudis tegelda veel palju muuga.[3]

Torson valmistas värjavõrkude sõidumudeleid ja rehepeksumasinaid mudeleid.[4] Suurepärastest raätsepatöödest oskuslid Obolenski ja Bobõlõtšev-Puškin, peeglaatreid valmistas peale N. Bestuževi veel Falenberg.[5] Wolff oli tunnustatud ehitaja, kelle valmistas Yakutskist saadetud esiti vaevle tsegi komandant Leparski.[6]

---

1 Записки Лорера, lk. 145.
Н. Комляревский, lk. 38-39.
2 М. Ю. Барановская, Художественная деятельность декабристов в Сибири, Новосибирск. 1952, lk. 183.
3 М. Ю. Барановская, Декабрист Николай Бестужев, lk. 94.
4 Selgusetu.
5 М. И. Пущин, lk. 175.
6 Записки Якушкина, lk. 119.

Osalgu, kui ajalehti ja ajakirju neil tellida ei lubatud, oli dekabristide lugemisvara väga väike. Tollaegsetest mäsi väheseist ajalehtedest tellis vanglakomandant Leparski omale ainult „Telegraafi" ja „Vanalinda", mis liikus ka andis suure valveluskette all usaldusväärseid ohvitsere kaudu dekabristide käes lugeda. Kuid praktikat pidi Leparski lõpetama dekabristide vaimustamist oma ajakirjadega. Kui ühes „Vanalindi" numbris ilmus Znamenski Maria Fjodorovna surmale pühendatud luuletus, millega salm lõppes sõnadega:

Благодарим, благодарим и кроткая
Царица декабристов слезам и молитвам
Наших
Благодарим, благодарим
Что нас отправилась к своим.[1]

Dekabristide käes oli jõukaid, veranduslikult häälestatud inimesi, kelle omaste poolt saadeti raha väga vähe või ei saadetud üldse. Kuna valitsuse poolt antav palk oli väga väike ja ei võimaldanud ärakalumist, siis toetasid varaxamad dekabristid igati vaesemaid seltsimehi. Toitlustamiskuumuse paremas korraldamises organiseerisid dekabristid artelli.[2]

Abielus olevad dekabristid artellisse ei õõtsund,

1 Воспоминания Бестужевых, lk. 151.
2 Записки Лорера, lk. 137.

kuid mahutasid artelli suuri summasid. Sissemaks artelli oli 500 rubla aastas, aga Tribetskoi ja N. Muromjov panid artelli kassasse kaks korda rohkem tuhat rubla aastas, Volkonski kaks tuhat, Fonvizin, Svašev ja Naröškin - igaüks tuhat rubla aastas. Rikkamad artelli liikmed maksid kahekordseid suuri tuhat rubla aastas. Need, kes said 500 rubla, pandi selle summa, mis tald vähem, pandi nõupalju rohi neil oli. Raha jaotati rohke osa: toitlustamiseks, privaatsummade väljamaksmiseks iga dekabristi isiklikus vajadustes, ja saatjasummad - abiandmiseks ametnikele saadetavatele. Artelli juhtimiseks olid ametnikud: pearaamatupidaja, kassapidaja, laekur, ardnik, igapäevased komisjonid jne. Artelli korda oli raskesti, aga sidrustes selle eest harmooniliselt ja õiges majandamises. Summad, mis jäid üle toidurahatu muutmisest, läksid samuti dekabristide isiklikes vajadustesse.[1]

S. V. Maximovi artiklist ilmneb, nagu oleks artelli loomisega ähvardanud vaesemad ohtu jäädа vähem grupi aristokraatide mõju alla ja jääb niisugune mulje, nagu oleks sunnitööl existeerinud kaks eraldiseisvat gruppi-jõukamad ja vaesemad.[2]

Niisugust tegelikult ei olnud.

---

1 Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов, ч. II., lk. 348.

2 С. В. Максимов, lk. 557-600.

Dekabristide jaoskonnast, Soistumisest, Protokollist ja teiste artiklite, määruste ja memuaaride ei ole midagi ringutatud taolistest teravatest vaidlustest.

Tõsi küll, et dekabristid otsiti kiljemi Tšitasse Petrovskisse, siis osa dekabriste, et ei saadaud elada vikerkaare pöhjamaste rahul, teadsid Lepasoola, et vajavad valitsusele vahalisto abi. Sellise avaldus Tšitas vahutuste dekabristide kas, abipalvejaid vendi koobuma antalist kahanõõmise mõttest ja et kui varematti tuli platsmajor algust nõudma sellest küsimusest, siis palusid juba nõuk dekabristid komandandile edasi anda, et ta ei annaks sellele taotlusele ametlikku käiku. Seejärel töötasid dekabristid Poggio, Vadkovski ja Puštšin välja artelli põhikirja[1]

Tšitasse olid koondatud, peale mõningate erandite, peaaegu kõik suurimad dekabristid.[2] 15. veebruaril 1828.a. toodi Tšitasse juurde kolm Leedu salaühingu liiget: Kuvšinski, Igelstrom ja Vegelin. Kõik nad võeti dekabristide poolt südamlikult oma kollektiivi ja nad püüdsid vastutulelikult olla kollektiivi kaaslased.[3]

---

1 Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов, т. II, стр. 308.

2 Dekabristidest „staavšie" soldatid, Sutšinov ja Mozalevski olid määratud Zerentui kaevandusse

3 Б. Кубалов, Членом „тайного общества военных друзей" на каторге и поселении, Декабристы на каторге и в ссылке, Москва, 1925. стр. 289-290.

Endise ühendatud Slaavlaste ühinguliikmed Solovjov, Mozalevski ja Sukhinov olid suunitööl Zerentui rajandusest, 15 kilomeetri kaugusel Nertšinskist, kuhu nad jõudsid 1828.a. märtsi keskpaigus. Siin otsustas Sukhinov miinaadalmajatrgijate-suunatööliste seast organiseerida ühistöösu. Võites palgude maadlust, pühendestada end inimeste ühestöösuütlemisele ja ajaduste.

Sukhinovi poolt käisid kogu aeg kaasmaalased Golikov, Ostrekhani kaupmehe poeg Botšarov, emaagina veltoubel Bondarev, endine hussaripolgu junker Ptitsyn jt. Nimetatute kaudu hangitsi püssirohtu ja tina, valmistati kuule ja padrunerd. Solovjovi ja Mozalevski ruliitund, kes möistsid selle ürituse mõtetuse, ei aidanud[1]

Plaanistati ümmata rasarmud ja haavata selvad, hüüda edasi 4,5 km. kaugusel devasse Blagodatski rajandusse ja leistesse rajaustusse, ühendada jõud ja võtta selvad rõjaväekomandodelt, katsutada ühendus rohkelse võimuda vahel. Nertšinskist otsustati haaata ka siinsetsed, hüsanda edasi Tšitasse, vabastada dekabristid ja pidada rendiga nõu edasise tegevuse jätkamise kohta.[2]

Kuid 22. mail selis vandemõulasi joobunud olekus kogi Kazakov. Järgmisel päeval

1 Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов, т. II, стр. 28.

2 sealsamas, lk. 30.

arreteeriti enamus vandenõulasi, nende seas ka Suhhinov. Viidi läbi juurdlus ja nõudlend anti sõjaväekohtu alla. Kohus määras Suhhinovile 400 kepihoopi, 9 nõudlendu saamuti kepihoopidel, nihelaenutele piitsahoobid. Otsus esitati kinnitamiseks Leparskile, kes asendas surnumatele nõudlastele, nende seas ka Suhhinovile, rahtevormis-vormi poolt määratud karistuse mahalaskmisega.[1]

Süüalused pandi rohkem täiendavaimi-seni vangi. Suhhinov, kes juba ülevalt oli leitud kaks eeluurimiskatset, poos ennast õõl vastu 3. dets. 1821 a. vangikaamoja jalavandadelt võetud rihma külge üles.[2] 4. dets. viidi kohtuotsus täide. Kohal oli ka Leparski: maha lasti Bandarev, Jolkin, Nepomnjatšši, Mihhailov ja Botšarov, ülejäänud saadeti piitsahoobid.[3]

Semenovski valmistumist põgenemiseks ka Pitsa suunitööl tühivad dekabristid Rosen, Bassargin ja Zavališin. Kuulsas Suhhinovi eeluurimistoimikutest ja teiste järgnenud kohtuprotsessist, loobuvad dekabristid põgenemisest.[4]

---

1 Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов, т. II, ст. 31.

2 М. И. Горбачевский, Записки и письма декабриста М. И. Горбачевского, Москва, 1916, ст. 210.

3 Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов, т. II, ст. 31-32.

4 М. В. Нечкина, Движение декабристов, т. II, ст. 436

Põgenemiskatse tugi oli dekabristi A. Lutoši. Lutoši määrati sunnitööle Nertšinski vangutusse, kust ta põgenes, ületades paadiga ikaga Baikali järve. Lutoši tabati, toodi Irkutskisse, kus teda karistati põgenemiskatse eest 16 piitsahoobiga, pandi vanglu ja saadeti sunnitööle Nertšinskisse.[1]

Suurem osa dekabriste viibis enne Siberisse vanglas üle neli aastat. Selle aja jooksul tuli Siberisse oma mustele järgi palju naisi.

Järk-järgulto saabusid Tšitasse ja hiljem Petrovskisse A. G. Muravjova, M. K. Jušnevskaja ja A. V. Jentalt'eva, K. P. Jušneva, P. E. Annenkova, A. G. Dawõdova, E. P. Narõškina, A. V. Rosen, N. D. Fonvizina. Erinevalt, juba Blagodatskist, tõid E. I. Trubetskaja ja M. N. Volkonskaja.[2]

Iga vangivalitsus püüdis takistada naiste sõitu Siberisse, neid ähvardati ja hirmutati, kuid kõik see oleks asjatuks - nad sõitsid niisti.

Ühes kõige varasemas takistuses Siberisse sõitmisel astus naine vastu. Ainult üks naistest, Jakuškine sai loa Siberisse minna õdede ema naise juurde, aga ka see loba tühistati enne kui Jakuškina sai sõitma hakata. Järgides isa juurde läinud ta äia oodata oma mehe tagasipöördumist Siberist.[3]

---

1 S. Kubalov, Dekabristy v Vostočnoi Sibiri, Irkutsk, 1925, lk. 160, 161.
2 Zapiski Jakuškina, lk. 534
3 M. N. Gerşenzon, lk. 197.

Irkutskis esitas kuberner naistele allakirjutamiseks paberi, millele olid ärakoodeud Siberisse sõidetuga saadetavate tingimused. Naised pidid ilma jäämata andlikkusest ja said „väljasaadetute - surnuistööliste naiste" nime. Siberis sündivad lapsed muutusid „riigu talupoegadeks", vaba ja väärtusemeid, samuti tehnilisi aid - päriselt ei lubatud kaasa võtta ja minejatele naistest oli ülekoormust ohu — muidu poolt ei olnud lootagi.[1]

Kuberner püüdis Irkutskis naisi hirmutada tulevase elu kohutustega ja veenis kojutagasi pöörduma. Naised ei taganenud tahtsid ühineda — järgneda meestele ja jagada nendega surnistöö ehe raskusi.

Poeet N. Nekrassov kirjutas oma poeemis „Vene naised" Trubetskoja vestlust kuberneriga:

„ Губернатор
„ Вам не придётся с мужем быть
Минутой глаз на глаз:
В казарме общей надо жить,
А пища: хлеб да квас.
Пять тысяч каторжников там,
Озлобленных судьбой,
Заводят драки по ночам,
Убийства и разбой;
Короток им и страшен суд.

---

1 Записки кн. М.Н. Волконской, ед.60, 61.
М.Н. Гернет, ед.201.

Грозит нет суда!
И вы, княгиня, ничего тут
Свидетельницей... Да!
Поверьте, вас не осудят,
Не опозорит никто!
Пусть ваш муж - он виноват...
А вам терпеть... за что?

Княгиня

Ужасна будет, знаю я,
Жизнь мужа моего.
Пусть ехать же будет и моя
Не радостней его! [1]

Naised olid dekabristidele suureks moraalseks toeks; abielu ja kõrjal abivalmis seltsimeestega niag nende raskes sangiolen raamistejates.

Fundamento panemes dekabristide olukord Blagodatskis Volkonskaja ja Trubetskaja taabumisega. Nende raudu sand dekabristid omastele teada anda oma saatust elust ja haavasid varsti saamia pakke ja raha [2]; naised pesid pesu, põrandat ja abistasid neid toidumaiste muretsemisel. [3]

S'uurnitööl ei võinud dekabristid kirjutada kirju, se oli lubatud ainult aastiksaadetuna. Nad võisid kirjutada ainult naiste raudu

1 N. A. Некрасов, Полное собрание сочинений и писем, стихотворения 1863-1877, т. III, Москва, 1949, lk. 39.
2 Записки кн. М. Н. Волконской, lk. 69
3 С. Черпов, lk. 97.

ja et omastele kirja saata soovijaid oli palju, siis nägid naised kirjade kirjutamisega mitmekordset suurt vaeva. Teistest rohkem kirjutasid Trubetskaja ja Naryškina.[1]

Naised võitlesid Siberis iga päeva eest, mis oleks võinud rongendada dekabristide elu. Tsaarivalitsuse suurus pahameelest saatsid nad Euroopa ühenmaalt täpsed andmed dekabristide olukorrast rohtu, ajasid ärevale oma mõjurikad sugulased, külvasid vahetust kõrgemate ringkondadesse. Tsaarivalitsus oarjas saadetud kirju, pidas neid riigi, piiride kaitseda aga lõpptorkivõttes oli siiski sunnitud rongendama dekabristide elutingimusi.

Üks dekabristidest Sobolev, Mozalevski ja Sutkinov jõudsid peale täpsvat turunda novaalselt jõe fuüsiliselt surtuma 12. oktoobril 1828 a. Täitsa, siis oli just Trubetskaja, Volkonskaja ja Muravjova need, kes ennastohverdava kõolitusse, tähelepanu ja abivalmidusega suutsid pilutada dekabristide mõtteid loodusetust ja süngest tuhoiarust.[2]

Täitsa suunitööl tüüpiv dekabrist-poeet Odojevski väljendas väärtuse kõrgeid dekabristide mõtte:

---

1 Декабристы на поселении, из архива Якушкиных, прим. Е. Якушкина, изд. Сабашниковых, 1926, ст. 64.

2 И. И. Горбачевский, ст. 195.

„... Siis äkki inglesid taevast alla lendas
nad võõrsõnu rõhutuile vaasa tõid;
Kuid enne taevavaimu peitsid endas,
ja läbipaistva mantli ümber tõid..."[1]

Alguses võisid abipaasad korras vaeda vaos korda nädalas.[2] Päevastpoole võisid nähe käies tada peaaegu iga päev vanoiliitas elavaid näiri, neil hilgem võisid isegi koos elada, aiuult tööl käimal koos teistega.[3]

Juba dekabristide Siitas viibimise ajal harati Petrovskist, umbes 700 km. kaugusele Siitsti, ehitama uude jaoks eluvangla. Siitsti harati peale suhkrivoori tükeldamise katsid pudama ohtlikuks Nertšinski kaevandusis, kuhu oli koondatud Siberi vaadetud surmatöölised, bäkhedusse tõttu. Traavivalitsus pidas vajalikuks dekabristid üle viia kindlamasse kohta - Petrovskisse, kus uue vangla ehitamine lõpetati 1830. aastal. Juba sama aasta augustis alustati dekabristide ülekõmist Lepasuu poolt väljatöötatud korraldusta alusel.[3]

Dekabristid jaotati nahta gruppi, esimene grupp valjus teele 7. augustil, teine 3 päeva hil-

1 S. Golubov, Sõdumist tõusu ees, Tallinn, 1953, lk. 280.
2 Записки кн. М.К. Волконской, lk. 88.
3 Записки Якушкина, lk. 119.

jm. Kohalviid ehanimud olid dekabristide varatomas. Vahemaa Tšitast Petrovskini läbiti 48 päevaga.[1]

See pikk retk oli suunitöölistele vangidele vahelduserikkaks ja võimustavaks ehamuseks. „Meie retk oli võimus, praaegu pooltik; tuhkunud vaimustas meid vabadus, loodus, korjasime põllublli, mis olevad võivad ehamistada ukpõhjamaalisto Peterburi varemhoonet", kirjutas N. Lorer.[2] Sellel pikal teekonnal kitsendusi dekabristidele Leparskoi poolt ei tehtud, võeti lühemad vahetamata konvoidele ja lead jalavõnjad edastavad mõnigord grupi ananguardi paari kilomeetrija.[3]

Teekonnal jätkasid dekabristid traditsiooni tagasurt ja kotkasmiskalsi uurimisi. Puhketeede mängiti malet ning ootamatult selgus, et kuspoolsete seas oli väga häid maletajaid. Fonvizin, mängides malet ühe kuljaridega, pidi vastu võtma kaotusi.[4]

23. oktoobril[5] jõudsid dekabristid „Maarjasse" Kuldus Petrovski vangla ette.[6] Petrovski ambas oli kokkal 368 maja, neist tüpe ehitamata 14 ja ehitajaid 354. Elanikke oli kokku 2035, neist igat liiki väljasaadetuid 483.[7]

---

1 М. Ю. Бараноўская, Декабристки Николай Бестужев, lk. 101.
2 Записки Лорера, lk. 151.
3 Записки Якушкина, lk. 123.
4 С. В. Максимов, lk. 589.
6 М. Ю. Бараноўская, Декабристки Николай Бестужев, lk. 104.
5 Записки Якушкина, lk. 609.
7 М. И. Кучаев, Станислав Романович Лекарский, Русская старина, т. XXVIII, 1880, lk. 714.

Uus vanglahoone oli kõrge vundamendi ja punase katusega ciothoone, mis oma peasuelt meenutas uuemaid π tähte. Valjapoole avanesid puudused. Nelj'andaste, lahtiste külgede oli vangla püstatud kõrge palkaiaga, vangla õue olid ehitatud kõrk, baarumm ja liisad ehitused.[1]

Vanglahoone sis oli jaotatud 2 osaks, igas osas, peale nurkmiste, oli 5 kambrit, nurkmistes 6. Uhe inimese kambreid oli 64 j'a ainult suures oli 6 × 7 arssinat.[2] Valgus pääses kambrisse ainult kohale tehtud ahnakese kaudu, mesed ava nesdpikka, mööda kogu vanglat kulgevast koridori. Juba koridor oli hämar ja kambreid olid seepärast peaaegu täiesti pimedad. Ahjusid sütiti ka koridorist, sahe kambri kohta oli üks ahi.[2]

Dekabristid magutati kambritesse ühekaupa, pärastpoole elati mõnes kambris ka kahekesi. Abielus olevatele dekabristidele lubati vanglas elada koos naistega ja aad omand pahte kambrit.[3]

Kõigile mäletadavasti ontus asjaolu, et kambrid olid ärendatud. Tuhetskaja kirjutas emale: „Pimedus niivõrd on siin suur, et me ise päeval ei istu ilma küünlata. Seintes on paljin praod, puhub tuul ja süsteem on siin suur, et tungis kunden."[4]

---

1 M. N. Gernet, lk. 179.
2 1 arssin = 72 cm.
3 M. N. Gernet, lk. 179.
4 Mälestused, lk. 181.

Naised saatsid omastele ägedaid proteki-
rjaid ja see andis tulemusi. Leparski kirjutas
Peterburi ülemkandele ja andis lubatu sõja rais-
da. Vangide olukord muutus natuke paremaks
aga nii valgus muusikki ei muutunud, et oleks
saanud vabalt hingata. M. Volkonskaja kirju-
tab oma märkmetes: „Me kõik kirjutasime kaks
Benckendorfile, paludes luba ta kaasata
abiks sõjaväeda; luba anti, kuid meie
vanemkomandant, kes oli alati väga sunnaga
varem, kui meid saatis kõrgele kaitsealla. Me
elasime juba oma majades[1], mis tuli luba. Meie
vangid ehitasid aiandi alla kaevud, et oleks
võimalik hingata"[2]

Instruktsiooni kohaselt pidid kõik riigi-
töölised töötama vabaduses. Leparski tegi
Peterburi ülemkandele, millest teatas, et ta ei saa
instruktsioonist kinni pidada, kuid paljud dekab-
ristid on füüsiliselt kõrgad või vaesed ja ei ole
seepärast võimelised raskusest töötama. Talle
vastati, et võib riisnguseid juhul kõlitada oma
äranägemise järgi.[3] Nüüdsi vabaneesid dekabristid
kegliruli tõsist, kuid tavast kiirupidamise mõttes
paigutati Petrovski vanglahoovi mõned käsnes-

---

1 Dekabristide naistest omandasid isiklikud majad Trubetskoja, Volkonskajaja Annenkova. Muravjova, Narõškina ja Da-
vidova algusest kuuekümnendatel. Kõigil oli siis omale elitsedes
isiklikud majad. Majad olid suurema osa vaheaeg-
sed.

2 Записки кн. М. Н. Волконской, lk. 102.

3. М. Н. Кузнецов, lk. 718.

ted, kuhu läks sunnitöölised sunnidumel
konvoteh saatel tööle.[1]

Sunnitööd selle sõna otses mõttes Petrovski
ei olnud. Siuel tegeleti tuhaparandamisega ja
aiandusega, talvel jahvatati päevaeskitega jahu.
Sunnitöö katkes sageli mitmesugustel põhjustel
enne või pärast.[2]

Leparski oli üldiselt dekabristide suhtes
humaanne ja peaaegu inimene. Evandius on
kuhhi-nooi prototüüp lugu, kuid siin peab Leparski
ilmselt talitama Petšerski pühendite alusel. Le-
parski oli tuallik sellest, et tsaarivalitsus ei lan
teda hetkeksi silmist, aga orjas, Petšerski jäsinu-
stroonsdust rangelt kinni pidades ka dekabristidele
vastu tulla. Dekabristtedega sujunesid Leparski
sõbralikud suhted, nad suhtusid lugupidamisega
vanasse komandanti. Basargin, Lorer, Arsenje-
va, Rosen, Lorer jt. tulevased oma mälestustes
ja märkmetes tänulikult meelde Leparskit.[3]

Petrovskis majandasid dekabristid endid
edasi ateljeina. Loodi uus „väike" ateljee, millesse
mahutati vabatahtlike arvestuses saadud
summad abiandmiseks ärimisele saadetavatele.
„Väike" ateljee, mida juhtis Puštšin, tegutses uue
peale 1856. a. amnestiat, abitades dekabristide lesi ja
lapsi.[4]

---

1 M. N. Kuzmin, lk. 718.
2 M. N. Gerkin, lk. 181.
3 Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ
1820-х годов, т. II, lk. 357, 358.
4 Записки Якушкина, lk. 559.

Petrovskis jätsid dekabristid ümbritsetud alustatud traditsioone: pidid laenguid, tegeleti käsitöö-ga, tsadusega, kunsti ja muusikaga jne. Kuna vangistatud saadeti sõgitsana ägedäs soridori, siis muutus nende sõgetuba auditoorsiumiks ja dekabristid nimetasid täiesti õigustatult Petrovski vanglat „Petrovski akadeemiaks". Akadeemias lugesid sõja-asjandusest N. Muravjov ja Repin, filosoofiat - Obolenski, oma kirjandust ajaloost - Odojevski, kunstiajalugu - Spiridov, Venemaa ajalugu - Mihhailov, füüsikat, keemiat ja anatoomiat - Wolff, astronoomiat — Vadkovski.[1]

Ühtsed põhimõtted ei määranud ka nõukogu töö, mida nad täitsid oma õiguste piires siseelu ümbruse ja joonul - muusika siseelu haimestikus ja loomastikus, valmistasid herbaariume ja õlimaalide kollektsioone.[2] N. Bestužev oli tundnud ingi väljaspool vangla piire nii tehnik-leidur, teisal, kunstnik, rahvameister ja ehavesihäälestaja. Ta õpetas oma seltsimeestele tehnilisi teadusi, mõõtmist hilgem, ammugi aga, oli kõigele muu kaas. Teadmise valdkonnas ei olnud nõukogust abi, mis N. Bestuževit ei oleks huvitanud.[3]

Tisleritöökojas valmistas V.A. Zagoretski mängupäevaks puuste silla, Torson meisterdas masinate mudeleid. Tisleritöökojas tegid dekabristid

---

2 М. Ю. Барановская, Декабристы-ученые Николай Бестужев, lk. 107.
2 Л. Чуковская, Декабристы-исследователи Сибири, lk. 88.
3 М. Ю. Барановская, Декабристы Николай Бестужев, lk. 162.

tööle, laadu, tarvitööle, kummutered ja muud mööblit nii oma kambrite sisustamiseks kui ka maja sorteerituse.[1]

Suur populaarsus oli Petrovskis doktor Wolffil. Vangla komandandi loaga asutis ta ravatehase tööliste, vangla administratsiooni ametnike ja nende ärisuhted jt. Wolff oli muidu suhtlemisaldis, lõbusameelne, omaxcnpuüdmatu ja kogemustega arst. Temaga läheneteks tõpradeks olid dekabristid Muhhanov ja Volkonski.[2]

Suurem osa dekabristide-kunstnike N. Bestuževi, P. Borissovi, V. Arnenkovi, P. Falenbergi jt. joonistustest on tehtud Petrovskis.

Dekabristid korraldasid diskussioone, tegid ettekandeid teaduslikel, poliitilistel jt. teemadel. P. Muhhanovi initsiatiivil korraldati kirjaadressõhtuid, mis loeti luuletusi ja pidustusi. Muhhanov armastas ja tundis kunstiajalugu ning kirjandust.[3]

Vangla ajal loodi dekabristide poolt kohaliku tööliste ja ametnike laste õpetamiseks kool. Lapsed käisid vanglas koolis ning dekabristid mitte ainult ei õpetanud, vaid ka riietasid ja toitsid lapsi. Enne andekatele õpilastele korraldati eksamid kõrgemasse õppeasutusse astumiseks. Kool jätkas tegevust peale enamuse dekabristide amnis-

---

1 S. V. Maksimov, lk. 595.

2 A. T. Ljašnikov, Dekabristen Fjodor Fjodorovitš Wolff, Dekabristen v Sibiri, Novosibirsk, 1952, lk. 170.

3 M. O. Baranovskaja, Dekabristen Nikolai Bestužev, lk. 107.

le saatnisto vabatahtlikult Petroovitsi jäämud Gorbatšovski juhtimisel.[1]

Vel 1826. a. mais, kui ei olnud lõpetatud dekabristide üle peetav kohtuprotsess, tegi admiral N. Mordvinov Nikolai I-le ettepaneku määrata dekabristid sunnitööle mitmesse Siberi kaevanduste. Ta esitas teoorias propeati „dekabristide saatuse kooskõlastamisest", millega tegi ettepaneku arutada Siberis akadeemia, mis dekabristid praktiliselt rakendaniksid, füüsikast, geoloogiast, mineraloogiast, keemiast jt. õppeainetest. Nikolai I tahtnud sellest mõttekäigust rumalale ja lühikesele kõik proosperte kategoorilselt tagasi.[2] Selleks vaatamata tegelesid dekabristid siiski võimalustele piires teaduslikku tööga.

Dekabristid asusid välja vaatlustehnikat töölistele raskesse ametikoolas omandi oskusi, nii laastamatuid eksplonateerisid töölisi. Lõpuaasta Peterburis elavate sugulaste abiga rahustati tehases rood ja li sisutud inimesi töölistest kahjuks.[3]

Kohalik elanikkond austes dekabriste nende avara mõistuse ja abivalmiduse pärast. Kaudtehase juures oli saeveski, mis töötas veejõul, mitte mingi nugu aine tõttu oli sisend juba mitu aastat ja arvati, et seda ei olegi enam võimalik parandada. Dekabristide kuulgas levitus kaks kuue-

1 М. И. Пущин, lk. 170.
2 М. Ю. Барановская, Декабрист Николай Бестужев, lk. 91.
3 Volkamaa, lk. 110.

päevaks mehhaanikuid: N. Bestužev ja Fiction võitis veerand punde ja sõime tunni pärast hakkas saunerit, kõrvide kohalike ametnike, meistrite ja vabrikutööliste seltsis imestuses, jälle töötl.[1]

Osa dekabriste ei pidanud vastu sunnitöövangla karmidele elutingimustele. Võtsalla tavalistele, lihtsatele inimestele ei olnud mängustes tingimustes elamine nii kahvatsi mõjunud aga tuleb arvesse võtta seda asjaolu, et mitmed dekabristidest olid aadlikud, kõrge ametiredaga ohvitserid, nii vaimu ei tundnud millestki puudust.

Petrovskis suri dekabrist Pestov. Andrei Borisovi vaimuhaigus süvenes ja vaimuhaigeks jäi ka dekabrist Andrejevitš.[2]

Vel vaevamisi t-kõigest mõjus arenemine Siberis naistele. 1832. a. lõpus kaigutas Annenkova ja neid, vaatamata Wolffi emmastoalgsele hoolitsusele ja vaevale.[3] Vangivalve vaevamised mõjusid naistele rootje kahenemisi vereelus ajal. Tšitas ja Petrovskis 25 sünnitusest nädalised lapsed surid kõrval surmelt, 18 ellujäänust said kolju vel 4. Lapsed olid nõrgitsetud väsimatu hoolitsuseg, vaevavad puhendusid kogu oma jõu ja energia laste vaevatamisele.[4]

---

1 C. B. Maksimov, lk. 592.
2 Zamjatin Dekabristid, lk. 137.
3 Zamjatin Kohler, 155.
4 Zamjatin Dekabristid, lk. 137.

Nikolai I pealinnas oma ametivate vanemate - dekabristide saatmisega Siberisse ametitööle mundi eest võitlusväljale, mitte aga tema näpunäidetel ehitatud Petroveski ei või kaugjaoskonda ja ümbrusesse. Tal ei õnnestunud see. Dekabristid läksid edasi, töötasid füüsilisel ja vaimsetel aladel, õpipoisi ja õpetajaametis - valitseja suurus pahameelest. Dekabristide ametitöö algas kõigepealt aga hoiatusvalitsusi ei piiranud enam ei ka „surjatskijate" ametnikuteatmisega, teades, et ametnikel on dekabristidel suodsad võimalused vahvaga kokkupuutuda, seda kallist taevast ajaviidet rohkem.

Petrovski vangla tühjenes alles 1830-ndatel aastatel lõpuks ja nii kõik dekabristid olid juba saadetud ametisse Siberi erinevatesse paigakestesse, jäänud Petrovskis ainult Gorbatševski, kes koolitas ametnikke misjonäriks.

III peatükk

Dekabristid asunikel Siberis

Ülekuu osale dekabristidest, kes rohkem-
otsuse põhjal määrati surmatööle, „kergendati"
karistust ja saadeti kindlusvanglatest
asunikele Ida-Siberisse Jakutia oblastisse.
Jakutia oblastis viibisid asunikel 10 dekab-
risti: A. A. Bestužev-Marlinski, A. Z. Muravjov-
-Apostol, N. A. Tšižov, A. N. Andrejev, Z. G. Tšer-
nõšev, N. S. Bobrištšev-Puškin, A. V. Vedenjapin,
N. F. Zaikin, S. G. Krasnokutski ja M. A. Nazimov

Jakutia oblasti alla kuulus väga
laialdane maaala, mis ühes palju erinevaid
ühiskondlikul arengustasemul olevaid rahvaid:
jakuute, tunguuse, lamuute, jukagiire, tšuk-
tše, korjakke, kamtšadaale. Jakutia ala
haaras oblasti kirdeosa - Olenjok, Aldani, Vil-
jui ja ülem-Lena basseini. Võrreldes oblasti
äärmusjoonidega, oli ta siin paremad tingimu-

sed majandus arenguks, millega on seotatav ka jaanuari kultuuri suhteliselt kõrgem taseme võrreldes tungusi ja paleoaasta rahvastega, ilmsi jaanuaride ehted mahajäämused patriarhaal-feodaalsel ühiskonna arengueastmel.

Jaanuaride obastis, kus praegu kogu kohalik elanikkond tegeles karjakasvatamise, kalapüügi ja jahindusega, ei olnud ühtegi korralikku linna. Ühes oblasti keskuses, Jakutskis, oli 1823. a. andmete alusel kokku ainult 530 mõisja- ja ametnikku. 4204 mehsise kohta oli ainult üks kool aga kirjutamisoskust, kirjutusi ja aritmeetikat oli 7, kõrtse 3. Ühes Jakutskis oldi nii nimetada linnakeses, siis Viljuisk ei vääri- nud üldse seda nime: seal oli kõigest 54 maja, suurem osa neist puust ja elanikond ei ületanud kahe-kolmesada inimest. Olenkminsk oli umbes samasuguse- mõjus oli 76, kooli ei olnud, kirjutusi oli vaid ja kõrtse ühtegi. Elanikke oli siin umbes 100 inimest. Verhojansk oli 11 majaga, Srednekolõmsk 13.[1]

Traagivalitsus ei jätnud Siberisse saadetud dekabristide jälgimisest hoolimata. Peastaabi nõudis kohalikelt võimuorganitelt igakuist aruannet dekabristide tegevu-

1 F. Saposnov, Dekabristen v Jakutskoi ssylke, Jakutsk, 1955, lk. 6-7.

se ja käsitunnik kohtoa. Dekabristide ülesjäänuvalse pidamise kõlbustamiseks määrasid kuberneerid kohalikele võimudele välja erilisi juhendeid. Jaanuaris ja Kirensksise asumisele saadetuile oli need väljatöötanud Zeidler.[1]

Dekabristid võisid pidada omavahelist kirjavahetust ja saada neilt majapidamise sissetuleku näol 2000 rbl. suurust ühekordse toetuse. Elatiseks võisid ise omastele saada 1000 rbl. aastas trahviülekandeid kaudu. Dekabrist ei võinud omada korraga raha üle 250 rbl., kõik, mis oli üle selle, pidi minema kroonu kätte hoiule. Selleks, et tagada raha konfiskeerimise ei tundunud võõrsilviibimise ajal kahemõttelist pilku, ei pruuks roosdekrist'd, ei lahenes ruhnga määratud kohast ja tingimata õõbima oma korteritest. Sest „vasta-

1 Б. Кубанов, Декабристы в Восточной Сибири, ca. 44.
2 sealsamas.
3 sealsamas.

sõ juhul saavad nad kaastada ja võivad minna isegi kohtu ette.[1]

Instruktsioon ei olnud ammuse aluse määrav, oluline oli just see, kuidas seda täideti kohaline võimude poolt ja sellest sõltus oli dekabristidel õnne. 1826.a. alul oblastisõlemaks määratud N. Mjagki õigustas täiesti oma nime ja terve nädal saad dekabristide kummaaegse, vastutulelikku ning kvalifitseeritud administraatori. Leebe suhtumise päevast dekabristidesse annab tunnistust Tobolski kuberner Lavinski.[2]

A. Bestužev-Marlinski ja Z. Tšernõšev saabusid Jakutskisse aasmisele eriarvatel aegadel, esimene jõudis sinna 1827.a. detsembris teine 1828.a. juunis. Nad üürisid kahepeale maja ja elasid koos 1829.a. jaanuarini, mil Tšernõšev lahkus.[3]

Asunikelgav ja üksikuile elu suudeis dekabristi ostnud mehelt lahutusi ja esimesel kohal rendist oli jahu. Instruktsioonis jäeti ei olnud reeglid kokkuleppel sinna pisodest lahkumise aega et jaanuvalaeb, tänu Mjagkile, ei olnud, nii kaua kui Bestužev ja Tšernõšev koos

---

1 Б. Кубалов, Декабристы в Восточной Сибири, lk. 44.
2 Malsamas, lk. 45.
3 P. Coquerel, lk. 21.

j'asunto duga jahil.

Bestuzev-Marlinski ei' togelenud absolutsest mulelahutustuga; ta lugus palju, tegelus pudrugoogilise tõuga, tõlkas ja õppis võõrkeeli, joonistas, tegeles kirjanduslikku tõuga.

Siberisse nümpaatia ja tähelepanelikus aitasid Bestuzevil tundmaõppida rahvaelu äärmiselt rõhumise rasketel tingimustel.

Tal tekkis kohalike elanikke seas laialt tuttavaringkond. Bestuzev-Marlinski oli omalaadses ülesostja Kolassovi, sooladehaare ülema Zlobini ja teiste majades, tema majas käis palju külalisi ja teiste hulgas ka kohalikud jäsuuddel.[1]

Viljuiskisse asumisele määratud M. Muravjov-Apostol elas algusse ühe kohaliku kaupmehe juures korteris, kõljem ostis omale 300 rbl eest ühelõa juurde, mis ei erinenud millegi poolest tüüpilisest jakutsi juurest. 1828. a. mõel lasi ta omale ehitada uue juure, en diss haakes lehava pidama.[2]

Esimesel talvel käumatas Muravjov-Apostol tõõdusiäte punduse all ja tema ohutuse pärsamas alles 1828. a. mõel, kui Bestuzev-Marlinskilt tuli saadetis tõõdusiinetega.

Viljuiskis tuntii sunnt punduse puurõljastaga

1 A. Bagrjanov, lk. 23.

2 Malsamas, lk. 37.

selles osas abistas teda Mjagki, saates talle tohiseid sõnumitaid kaasaga.[1]

Muravjov-Apostol ei talunud jaanuarikuu karmina mitu päevagi saaskaaslaseta ja ootas kannatamatult talve lõppemist. Tema põhilises tegevuses ajamisel oli vaatamata lugemise ja inglise keele õppimise. Talvel õpetas ta vaimulikku ja kaupmehe klli lapsi kirjutama ja lugema.[2]

Muravjov-Apostol võttis osa ka Viljuisi elanike ühiskondlikust tööst. Ühinemise kõrval oli surnuaed, mis ei olnud aiaga piiratud ja seepärast käisid seal mitte ainult matuserongkäigud, vaid ka umbrohtsevatel metsadel elavad kiskjad. Et päästa surnuaed hävinemisest organiseeris Muravjov-Apostol ühiskondlikus korras surnuaia ümbritsemise palkadega.[3]

Ajamine Viljuisis oli vaene, sest ainult oli täielikult eraldatud muust maailmast. Post iCmus 1 korda kahe nädala jooksul, toitainetaid-jahu, soola jt. toodi siis kord aastas. Selts kond, milles Muravjov-Apostol oli aga võitis koosnes põhiliselt nõjast ja inimesest-politseinikkudest. Mikhail Orest, kaunis kaupmee-

1 Ф. Capponai, ls. 38.
2 Walsamee, 39.
3 Walsamee.

hiisto ja tervis sellisto ning poodimast arstist. Pooletkiix aastaix Viljuisnis ammuisil viibimise joomul kübastas väljaspoolt Viljusmist aimult kaks inimest - 1828 a. nivel puatuse nädalaga Tõbeisse ammuisile saadetud ohvitser ja 1829. a. märtsis saabus Viljuisiisse kolmeks päevaks Eesmaasi ekspeditsiooni liige leitnant Dorr, kellele Muravjov-Apostol kiiresti mälestuseks noore mammuti luuxise ja mõned võõrad ja kohtitäie meenevaise, millest ta lubas anda muuseumi.[1]

1829. a. juunis viidi Muravjov-Apostol teiste ja paljude ülle Omski obbastis asuvasse Butarmiinski kindlusesse.[2]

Kauem leidsid aset Jakutski ammuisil dekabristid N. Tõrjov ja A. Andrejev, nendest esimene 1830. ja teine 1831. a. eestani, kusjuures mõlemate ammuisepaigaks oli Leena jõe kaldal asuv Olekminski asula.[3]

Andres Jakutski - Jakutski portitul, ehk se asula iget liigi läbisõitjate peatuspunktis, Olekminskis käis sagedi dekabristidest lästi mehtuv ülejagu, kes peatumise ajaveti mõõda Leenat sõitvad kaubaparved ja seepärast ei olnud dekabristid Tõrjov ja Andrejev nii ervaldatud muust maailmast, kui

1 Jo. Caporonov, lk. 37.
2 Nalsamas, lk. 13.
3 Nalsamas, lk. 41.

seda oli Muravjov-Apostol.[1]

Juuni 1829-1830-ada aastani, mil poliitsiikomissar oli Fjodorov, kes suhtus dekabristidesse headatahtlikult, näitas neis kaastundimeri, eluasd Tšižovi ja Andrejev vürtsidelemisi vabaks. Olemasolnis teeks kätteantud sõprade vaga, nihu ennekuuse Fjodorov, doktor Orbeanski, ruugi Bernejev, raamatuhoidja Podjakov, Dudkin ja dekabristide. Tšižovi ja Andrejevi tehti lisaraha rahvavalgustustööd, raamatuid Podjakov pidas dekabristidele müüdud kaubatsirkulatsiooni kaasamatuskaupluseega Moskvas, tellides sealt igasuguseid raamatuid, muuhulgas ajakirja „Moskva telegraaf" ja Polevoi „Uue rahva ajakirja".[2]

Dekabrist Andrejev, tõotides Alexinskile eluaeniku riiklegagi vanglist alla, kätkes asjaolu oma enda eludest. Fjodorov kutsus Andrejevit tõlgina ööl võtta Doni ekspeditsioonist üks liikuv mööda Oleksne jõge 150 versta ülespoole.[3]

Suurt huvi tundsid dekabristid jäsemiti kultuuri, elu-olu, tavade ja usu vastu. Jaanuaris ja veebruaris on sirgunetud Tšižovi kuulutused „Ohranitsi" ja „Nutsa"[4]

---

1 Vt. Catapoodi, lk. 42.
2 samasamas, lk. 43.
3 samasamas
4 samasamas, lk. 44.

Oluvord muutus nii praktikabamise tõttu, et rahvalik pihtkond on dekabristidega võrdlikus suhtes, võrvaldati Mjagki ja Fjodorov. Need ülemused, kes näägid dekabristides ellujõulise võitlusa kurjategijaid, rebutsiand pagendatute üle vange jälvvalve ja nõudsid korvaldusto täpsto täitmist. Ehe Oleksinskis muutus võimatuks ja dekabristid paluti valitsuskto endid üle viia Krasnojarskisse tegevväge.[1]

Tšizovi ja Andrejevi palvet Krasnojarskisse üleviimise kohta ei vahuldatud. A. Andrejev, kes viidi asumisele Verhne-Udinski,[2] peatus Bäbisõidul Verholenskis asumisel oleva N. Repini juures ja jäi sinna õõbima. Õige tekkis tuberkuloos ja mõlemad dekabristid põlend majja sisse.[3]

N. Tšizov viidi üle Aleksandrovski tehasse ja sealt tema ema palvel Tobolski vanglasse, kuhu ta teenis 1839-nda aastani. 1841. a. laoti ta ersu ja siis 1848. a. oma mõisas.[4]

1826. a. novembris saabus Kirenskisse asumisele dekabristi A. Vedenjapin.[5]

Dekabristid võisid saada, kui soovisid, 15 liitri põllumaad. Osa dekabriste loobusid

---

1 P. Sapronov, lk. 13,14.
2 Jakuškin ekiib, kirjutades, et Andrejev nõiti Krasnojarskisse (Записки Якушкина, lk. 133.)
3 Записки Якушкина, lk. 133.
4 P. Sapronov, lk. 14.
5 B. Serebrov, Декабристы в ссылке и декабристы, Иркутск, 1925, lk. 52.

põllemaasto, kuna energilisemad ja praktilisema mõtlemisega dekabristid hankisid maad veel jumundaja ja muutusid aganatest põllumeesteks.

Vedelusjapiirid ei olnud muutlikud, nagu oleksid võinud tõsta materiaalsete abivahendite ja põllumaasto võttis ka dekabristidele määratud 15 liisumaad vastu ja asus tegelema põllumajandusega.[1]

Põlluprodaanse oli väga ebamugav. Maa anus ehitamata kauges ja sinna sõitmiseks oli vaja talvistelt: tarvis pidi järelvalve, põllule võis sõita ainult maakoltes laoga. Maakoltes antii endise pidet, kuhu määrjäi vahemiste ja tagasisaabumise aeg. Juba esimesed Vedelusjapiiri põllumajandusega tegelemise katsed näitasid, et see ei tasunud ennast ära. Vedelusjapiirile ei olnud vaba, aga omajand vajas rohke aeg töötuotaelu täiendamist nende parandamist ja korrastamist, oli vaja seemet jne. Liisinda oli vaja põllutööga harjuma sunda, kuna töölista palkamiseks puudus vahetu raha. Liisus sellele poolt Vedelusjapiiri vastavaid rõgemuni, nagu ta ei olnud ennagi tegelenud põllumajandusega ja ka füüsiline töö näis talle üle jõu. 1832. a. oli

1 B. Depdun, lk. 52.

Kirenskis viljaikaubadus; Vedenjapiirile ei jätkunud jõugmisel vastal rüboiks seemenviljagi.[1]

Ebaõnn kogu elu majandusliku iseseisvuse, palus ta korduvalt Irkutski valitsusest võimaldada töötamist kantseleiametnikuna. Viimane lubati talle järelvalve all töötada maakohtus ametnikuna.[2]

1840. a. sai Vedenjapiin peale pikki palveid ja ebaõnnestumisi tööle Irkutski põhjaväe hospidalis. 1850. a. töötas ta Irkutski kubermangu valitsuses, peale amnestiat sõitis Tambovi kubermangu, kus suri 1868. a.[3]

Dekabrist Nazimov saadeti aumiseks Verhne-Kolõmskisse. Sealt viibis ta 1826. a. 13. novembrist 3. detsembrini.[4]

Verhne-Kolõmskis Nazimov haigestus. Tuda valvavad kasakad, saanud käsu hoida Nazimovi tervist ja pidada teda range järelvalve all, ei osanud ridagi peale hakata. Nad subjesid ta purtsse ja saatsid käskjala Jakutskisse teatega, et Nazimov haigestus ja nii pole tedre millegiga toita. Mõne aja pärast tuli käsk Nazimov uuesti viia Lleena kaldale, Vitimi suhtes, kus elutingimused olid juba paremad. Peale Verhne-Kolõmskist ametnist kaasnatsas Nazimovi vana

---

1 B. Dербин, lk. 52, 53.
2 samasmas, lk. 57.
3 samasmas, lk. 60, 61.
4 go. eespoolt, lk. 28.

aega kuuvalu katse ja jälgades.[1]

Vitimis oli Nazimov 1830. aastani ja viidi siis ülle Krutgarni, kust 1837.a. määrati kaubakaaslaseks meremeheks.[2]

S. Krasnokutski ja N. Zaikin said jaanuaris ametisse olles väga lühikest aega. Krasnokutski viidi 1827.a. Orel linnavangistusse, Zaikin surni 1833.a. Vitimis tüüfusesse. Lühikest aega oli jaanuaris ka dekabrist N. Bobaištšev-Puškin. 1827.a. jaanuaris viidi ta ülle Turukhanskisse, kus ta jäi vaimuhaigeks.[3]

Dekabristid, kes saadeti kindlusvanglatest jaanuaris ametisse, ei viibinud neil siit kaua aega; enamus neist viidi hiljem ülle Kaukaasiasse ja osa siinsele hiljem Läne-Siberi asulatesse.

Petrovskist lahati dekabristi ametisse saatma juba 1831.a. suvel, nii nagu lahkusid (äraolnud osa surnuitõõjaid) Küchelbecker ja Repin. 1833 ja 1834 aastal saadeti ametisse veel 15 dekabristi, nendest Rosen, Narõškin ja Lorer Läänе-Siberisse-kuugaani, Fonvizin Jenisseiskisse ja hiljem Krasnojarskisse, kuna siiajäänud 12 asundati Ida-Siberi mäeasse. Krasnojarskisse viidi ka P. Bobrištšev-Puškin, kes pärs tema vaimuhaige vend. 1836.a. saadeti Petrovskist ametisse veel 18 dekabristi.[4]

---

1 Записки Якушкина, lk. 104.
2 Ф. Сафронов, lk. 20.
3 Мемуары, lk. 16, 17, 18.
4 Записки Якушкина, lk. 131, 138.

Dekabristid Wolff, Volkonski, Muravjovid, Lunin ja Poggio saadeti aastaiks kaugustesse Läänemaa kindlustesse, Bestuzevid ja Torson Selenginskisse, suur grupp dekabriste saadeti aastaiks Ilõinskisse, Rosen, Narõškin, Fon-Briggen, Kiikarev, Focht ja Lorer Kurgasnik, Tiesenhausen, Puštõtin ja Jakuškin Petrovski Läänemaa Bolšaja ja Razvodnaja'sse, Štiegel Tšitasse jne.

Suur osa dekabriste hakkas aastatel tegelema põllundusega ja aiandusega.

5 aastat 15 liiga maad, kus Narõškin omale Moskvast saatsa hästi kobusega ja hakkas põllutöösse. Rosen võttes põllumaad läheduses asuvast sõjaväekindlusest saadava tuhkaga, mis saades viimasest hoonest, mille seda edukalt väetisetõõstele. Eriti head sissetulekut andis karjapidamine ja et hinnas oli nuumpäraste loomatõõdes, siis nuumendas Rosen ka kariloomade arvu.[1]

Bestuzevid ja Torson tegelesid Selenginskis samuti põllundusega ja karjandusega. Viljaikkudest olid Selenginskis võrdlemisi sagedased ja supiärasid piirdusid dekabristid oma majandus-alases tegevuses karjapidamisega. Tuvatöö nüüs N. Bestuzev päevadel kanepa heina. Hiljem, peale kanni talve möödumist, hakkas koha-

1 A.B. Muravjov, lk. 624.

liikl ebaniikel söödapuudus tõttu palju loomi, kuid dekabristidel jäi'd neid korralikku söödavarude tõttu alles. Päevastpoole oli dekabristidel võrdlemisi palju loomi, nimelt oli neil 300 lammast, 2 lehma ja 4 hobust.[1]

Bestuževitel tuli kannatada absurdsete loomaviljelusinstruktsioonide tõttu. Karjamaa anus 15,5 versta kaugusel neidu elukohast, mida 1½ aastaaega pühendite alused võitlesid dekabristid kahandada elukohast ainult 15 versta kaugusele. N. Bestužev oli sunnitud pöörduma sandarmiülema Benkendorfi poole palvega, millega palus tsaarilt luba loomade saatmiseks karjamaale.[2]

Koos Torsoniga ehitasid Bestuževid Selenginskisse veski. Nad püüdsid iga aastaga laiendada põllu- ja heinamaad, pidasid suurt lambakarja ja tindlustasid endid majanduslikult.

Korralikku majandi asutasid Aleksandrovski vennad Beljajevid. Nad ostsid hobuseid, põllutöövahendeid, palkasid töölisi ja muretsesid sõna otseses mõttes farmeritera. Beljajevid rändasid ümber kulgalistelt põllumaadelt, neid oli heinamaa, nad ehitasid veski, asutasid mesi loomatöö-

---

1 С.В.Максимов, lk. 627.

2 М.Ю.Вараксова, Декабристы Никонской Бестужевки, lk. 158.

ge, valmistasid müügiks võõrad, rasvatasid esimustena Minusinskis tatarlo ja tvataradd odra sorte. Beljajevid olid põllumajanduse mehhaniseerimise entusiastid ja propageerijad niag võõrtaadd, et see on eriti vajalik just Minussinskis, kus tööjõudu on vähe. Dekabrist Torsoni poolsta järgi valmistasid nad rehepeksumasina, mis oli esimeses põllumajanduse mehhaniseerimise katseks Minusinskis. Venead Beljajevid olid energilised ja töörad inimesed. Nad kasutasid majandis palgatöölisi, kuid ei töötanud in palgatöölistest mingi vähem.[1]

Beljajevite energiline põllumajandustegevus andis tulemusi. Neil oli ligi 200 pealise veiskari, peale selle oli põllu-, karja- ja heinamaad. 1840 a., kahxekuus Minusinskis Kaukaasiasse, andsid nad oma majandi Mozalevskile rendile, kes saatis neile Kaukaasiast volmanelikn sisetulekuste. Peale Mozalevski nimma pärandand aga selle täielikult tema lesk.[2]

Aganalo õgelust põllumajandusega Minussinskis ka venead Krjukovid, eriti aga Nikolai Krjukov. N. Krjukov arvestes puusilistööd, mida tegelas põllutöega, pidas karikoomi-

---

1 М. М. Богданова, Декабристы в Минусинском crowe, Декабристы в Сибири, Новосибирск, 1952, lk. 99.

2 Salsamas, lk. 99, 103.

ja linde aga ta vend tagasi asandunga ja lillede vanatsinega.[1]

Yksikuis lähedaste, Olonetsa rõõmus, saabus dekabrist Vladimir Rajevski peaaegu täiskiirabitusvabenditeta. Tema ümbrusest, ehkki nad ise jõuvad, ei abistanud teda peaaegu üldse, nad pruukisid meelt ja energiliselt inimesena ei vaatamata V. Rajevski meeleolul langeda ja organiseeris vastu ümbrusliku majandeli. Rajevskiga vatas ja ametis oma aias arbuuse ja vastikaaskaid temaga ümbrusliku arbuuse kasvatamise paljud Olonetsa elanikud.[2]

Rajevski oli talupoegade seas suure populaarsus. Täiendähenes talupoegade ümbritsetud abivalmidusse ja sõbralikkusse asto sõnes Olonetsa kuberneguvad Rajevski'a maalapi võõrsõbitamisse ja keelamata.[3]

Dekabristid kasvatasid võimustana Siberis põllukultuure, puuviljade ja puuviljade, millistest kohalik elanikkond oli pidanud varem mujalt kaasima. Nii kasvatas A. Muravjov-Apostol esimesena Viljenskis kartulit, Poggio Tsitsianova, Rajevski Olonetsas arbuuse, Tiesenhausen Jalutorovskis puuviljade, Bestuževi Irkutskis kapsast ja Jušnevski maisi.

Kui ka dekabristide suutsid endid ümbri-

---

1 M. M. Bogdanova, lk. 110, 111.

2 Ф. Кудрявцев, Первый декабрист В. Ф. Раевский в Олонце, Сборник о декабристах, Иркутск, 1925, lk. 69-70.

nl majandusliselt täiesti kindlustada, nii oli ka neid, kes olid vaese päritoluga ja ei saanud seguleastiku toetust majandi loomiseks ööi nii paljud nad nõuavad võimalikult ebapraolilise iseloomu kõttu.

Nii saab omastada väga suure rahvaliste toetust. Volkonski, Trubetskoi, Muravjovid, Muravjov-Apostol jt. Krasnokutski seguleastiku iga aastal 1000 rbl, Tšizov 800-1000 rbl, Andrejev 250-1000 rbl. aastas.[1]

Kuna oli nõutud detsembrist, kes pidid kõigi ajama oma jõud nagu allozalussi, Tšutšov Falkenberg, Frolov, Zavališin jt. Siinjuures ei saa mainimata jätta dekabristide vastastikust abistamist.

Ajumisel usaldatute abistamises Petrovskis loodud „Vähi" artell tegutses nagu dekabristide ammiskaja joonel ja isegi nii pisiasjades. Puštšinile, kes oli artelli juhatajaks, saabus dekabristidelt kirju kõigist Siberi osadest ja neidest kirjadest ilmneb, et majanduslikus vaesuses olnuad dekabristid said alatasi abi. Nii näiteks kirjutab Frolov Puštšinile 7. veebr. 1840.a.: „Kirja ja raha sain Teilt, lugupeetud Ivan Ivanovitš kätte 27. jaanuaril, mille eest võtke minult vastu siiras tänu..."[2]

---

1 Е. Кубалов, Декабристские и восмонаи сибири, lk. 57.
2 М. М. Богданов, lk. 125.

Puštšinile 6. dets. 1857 a. saadetud kirjas kirjutas ülozalevskaja: „Armulisim härra! Väga austatud Ivan Ivanovitš! Te lõikate täielikult ümber kõne vanaisa, tõsine näljane peab ees mõtlema!... Täna on Teil 50 tõbinikku esto. Ivan Vassiljevitš (Kirejev) andis meile 100 rubla, mille Teie saatsite Tšelpalt õnnetutele Tjutševi orbudele. Meie on Teie abi tõeline kvatigu..."[1]

Ühel kvasnovitski surid Tobolskis 1838 a. siis pahased ornamendi tõmmajäänud varandusest veel suurema vahvas ja jagasid selle tõmmaga ametnikele koos olnud altimuste vahel. 1000 rbl. jäetati õige Štšepin-Rostovski, Kirejevi, Ulozalevski, Falenbergi ja Kuchelbecki vahel.

Doctor Wolff päranda oma abilise Frolovile 5000 rbl., mille ette nimetas võis annetia saabumisel ümbruskonda Venemaa Euroopa osa. Dekabristid Frolov ja Falenberg said kordumatu vehkalist tõelust ühe altimuste naistelt Trubetskojalt, Volkonskojalt ja Jušnevskojalt.[2]

Paljud altimehelise abi[oli] dekabristidele nii-kui majanduslikus ja moraalses toes, mis aitas neile elada, tõstada ja talenda paljusid kolmekümnekaastaxt õhuisõibimise nassuni.

---

1 M. Gorgonova, ex. 126.
2 Nealsamues, ex. 124.

Dekabristid aitasid palju kaasa Siberi majanduse arengule. Nad juurutasid valsioned. seid põllumajanduse võtteid ja meetodeid, propageerisid põllumajanduse mehhaniseerimist, kasvatasid Siberi põllukultuure, mõlisesid seal vaseme ei kasvatatud, kalxtasid puuvõõrdõõda kasvatamist, vaatasid kohalikke talupoegi paremate seemnetega ja arendasid neile agrotehnika alaseid nõuandeid. Beljajevite ja N. Trjesorski muljutused mõjandasid aitasid rahvahariduse kasvu Ida-Siberi põllukultuuri arengule.

Dekabristid olid Siberi talupoegade vaesuse vastu huvipuutuvad inimesed. Nad jälgisid kohalikke ebaõnnestumisi oma teoreetiliste teadmiste ja oma isiklike tähelepanekute põhjal ning võtsid Siberi talupoegade kogemusi. Dekabristide ei olnud mõtet oma hääldusele, vaid püüdsid omakasupüüdmatult aidata neile nõu andes, nad soovisid tema raskes mõistmaks, mõjutades Siberi talupoja ja kirjaoskuse abi, kellest nad nägid ehitöö ja ühiselu ja arusaamise ühiskonnas väärtust.

Endised aadlimõisnikud ja rõõgi ametnikud ehitasid ei pidanud kõbistavaks sõbrutsema talupoegadega, pigem vastupidi, nad püüdsid iga ilma igasuguse pelgamatuseta. Suur osa dekabristi abikaasad Siberis talupoja päritolust naistega ja vasakpoolsete

ga naga näiteks Betšarnõi, Frolov, Ivanov, Krjukkov, Rajevski, Kuchlbecker, Mozalevski, Falenberg, Lutski jt. Nad abiellusid sugugi mitte ühapäraselt, et omada inimesi, kelle õlgadelt ebaeetiliselt maja pidamise nastmeid, vaid armastusest. Ei ole teada niisugust juhtu, et talunaisega abiellunud dekabrist oleks hõigu nabetsemud sõnnes, vastupidi, on olemas terve rida fakte, mis tunnistavad, et nad pühendusid talunaiedusest ehituskaastöösse tähelepanu ja hoolsusega, ilmutades siirast kiindumust ja armastust. Sõbra-ehituskaaslasena ja emanda osaslikuna talunaise tuntu rõõmu oma mehele-välja-saadetule ja tema tegevusele. Jaroštšin kirjutas 17. III 1842. a. Puštšinile Sibiriisse abielluvõtte kohta talunaisega: „... vastabiellumatest ei oska teile praegu midagi kirjutada. Näib, et naine ei ole nunnal ja temaga (Sibiiriga) ühinedes teeb ohverdusi..."[1]

Sellest, et abi pakkumine mõiste kohaliku ehanikumana ja dekabristide vahelist sõbralikku ühenduda võis tuua näiteks asjaolu Obolenski hõigutava hoolitsuse oma naabri, kohaliku rõõstu, ropsutuberkuloosi haigestunud poja vastu. Obolenski võttis poisi endale juurde, toitis teda hästi, andis talle rohtusid, tegi vanni ja hoolitses tema

---

2 Декабристы-семьянины, стр. 106.

ust homaimust õhtumi: „...! kõrtsipojakesega, kirjutas ta Puškinile, „tegelen ma homaimust õhtumi, tunnen ta päevast muret ja aeg-ajalt võõmus..."[1]

Eviti kõlendres dekabristi ja Telepaegi arstimispunduniat. Lähimast, sagelimitmesada kilomeetri eemal olevast linnast ei olnud arstil alati võimalik sõita haigustunnud talupoja juurde ja tihti ei võtnud ta müügust reisi ettegi. Mõnikord saabus arst hilja, siis kui haiga oli juba surnuas või surnud. Sellest nähtas ei olnud olukord mugavam ka dekabristidel, kust arst võis ravida nõukogude kunjatagijaid. Ainult kõrgemate võimuorganitega.

Kui 1833. a. Turukhanskis asunikel olev dekabrist N. Lissovski haigestus ja palus luba Krasnojarskisse sõitmiseks ravile kohaliku arsti juurde, siis ruberner ei lubanud seda, „kuna kõrgemate võimuorganite loata"[1]. Kuna kirjavahetus kindralkuberneriga sellel küsimusel oleks võtnud palju aega ja haige oleks olnud jäänud Krasnojarski arsti abist, siis soovitas Jenisei kuberner Lissovskile võtta Jeniseiski arstitõendit oma haiguse kirjeldus ning saata see kuberneri kaudu Krasnojarski meditsiinikontorisse kõrgemate võimuorganite loata. Lissovskile ei jäänudki muud üle, kui nõuda toi-

1 Декабристы на поселении, lk. 91-92.

mida.[1]

Dekabristid N. Annenkov palus kiiadvokaadil kuba saatsa Prantsusmaalt temale kaigastamiseks poja juurde dr. Wolffi. Kirjas võhutab Annenkov, et ta ei soovi teiste arstide, nimelt kiiadvokaadi enese ega kõigi teiste arstide, et ka Prantsusmaalt tellitavat Wolffi teistele arstidele. Kiiadvokaat Bronevski ei rahuldanud Annenkovi soovi ja tegi ettepaneku kommenderida Peterburist, kus Annenkov viibis mõni teine arst, nimelt mingi juhul mitte Wolff.[2]

Kui selline oli suhtumine dekabristidesse, siis talupoegadesse arstiabi osutamisse eriti. Dekabristide näol leidsid talupojad inimesi, kes olid alati valmis andma talupoegadele kõik ja kaugemadgi vajaminevat. „Meie peal meid kõiki arstidega", kirjutas Muravjov, „ja enamik talupoegi juba meie kui mõne kohaliku arsti juures, kes alati oli nõus ööpäevas 24 tundi talupoegi vastu võtma, ei saanud enam liiguda... Mõnikord aeti ka kaugelt ära ainult magnesiumisoola nõuga reputeerivaks tõmmet nii, et päevast mandus suure vaevaga ära ööbida, kui on mõnda tõsist ja kui on vajalikud ei alerdi teadmised..."[3]

Mis puutub dekabrist Wolffi, kes oli ainsana

---

1 Б. Кубалов, Декабристы в Восточной Сибири, lk. 90–92.
2 Письма декабристов, Сибирь и декабристы, Иркутск, 1925, lk. 122.
3 Б. Кубалов, Декабристы в Восточной Сибири, lk. 91.

Moskvis, siis polnud siin tähtsat dekabristlikku populaarsust, kui temal. Petrovskist läks rumal taotlejat Muravjov ja Volkonski kaste pärast valitsuselt luba olla ainuke poes Wolffiga. Moskvis saatsid tema abi peale kohalike elanikkonna ka Gruusia elanikud. Nagu enamus rumalaid vene aristokraate ei pidanud ta ise end ja kogu oma valitsuselt ta-sust.

Kui Wolff vaeis nõukogu teatega tuhu suuma Gruusiasse sulle töösturi naise, toodi talle vandmisel vaid tassi- ehk oli tee ja teine oli täidetud sulleega. Kõikide purunõlja'ate üle latuses ja hämmastuses küsiski Wolff, joomu tee, vandmise sulleega täidetud tassiga tagasi.[1]

1845.a. viidi Wolff üle Tobolskisse. 1852.a. määrati ta Tobolski vaegla arstiks. Siin ei vähendand Wolffi popularsus, temaga pidasid nõu kõik kaugelt provintsidest. Tobolskis elas Wolff suure maja Muravjovide poolt ehitatud väikses majakeses.[2]

Kätte maksmishimuline Nikolai I ei unustanud oma poliitilisi vaenlasi ja piiras alandavate määrustega ja korralduste ja selvata dekabristide, kärvitade vad lõplikult. 1841.a. ilmus taaeri määrus, mille alusel dekabristide

1 A.T. Ljubimov, lk. 173.

2 samasmas, lk. 176, 177.

Siberis sündinud lapsed võisid taevata õppida erikoolis, kuid tingimusel, et laps ei saanud perekonna, vaid isa nime, näiteks Vassili Lvovitš Davõdovi lapsi kutsuti Vassiljevnateks. Sille aluseks oli taas „arvu" reegel: ära ajaulte Davõdov, teised loobusid, kuigi oli nõutud lapsi, kes olevad vajasid kõrvalhoidu.[1]

Kohalikud võimud pidid esitama ameti-ülesande valjadaadetute käitumise kohta. Saatis Susi dekabristi Frolovi, käskis illustratsioni viljaproomatsiku valla valitsemise pidada Frolovi üle range järelvalvet, et nõukogu kuriteegijal ei oleks mingisugust läbikäimist teiste deekabristidega ja annaks saadetud poola „mässajatega". Susi ametnikud saatsid agaralt peaaegu 25 aasta vältel salajasi ettekandeid illustratsiooni. Ühegi puhul emperaator, kui dekabristi dela oleks tagasi andnud kodanikuõigused ja oleks ei kutsutud ametlikeltes kuriteegijatest, jätkasid koguldamud ametnikud salajasi ettekandeid" saatmist Frolovi ja Falenbergi kohta. Viimased tõipasid küsida Nikolailt, et kas on mõtet kaua hoida dekabristi järelvalve all ja saamud eitava vastuse, otsustasid järelvalve lõpetada.[2]

Dekabristide ümberasustamisel ühest kohast

---

1 М. М. Богданова, lk. 137-138.

2 Sealsamas, lk. 139-140.

teise, mis viidi läbi vendade endi või nende
soovil, läheks tõsiasi välismaailmale selgeks, mi-
võrd sobiv oli meie animismikohas detsembristide
ette jäänuvalge pidamine. Kui detsembristid Mo-
lewski ja Tjutšov palusid endale kuraginoit, mis
tõendaja neile hinnad nagu pullaxalasanite juur-
dekuuluja olid tõusnud väga kõrgele, ütlesid
nad ja, siis levelis siberikuberner Bronevski või-
malikult olevat vastu tulla, kirjutades Benken-
dorffile, et „nagu pullatööstus energiga selles ra-
joonis tegivad kohalikul võimudel vastused ül-
pidurisetatud kurjategijate järelvalvamisega, mis-
tõttu on parem nad üle viia... Tesinskoje
külla... kus ei ole ühtegi mõisnikku kurjategijat.“[1]
Nikolai I kinnitas selle ühtlustamise palve, mis
loomulikult mitte ligemisearmestuse apel või
vastutulelikkust detsembristide, vaid ainult selle-
pärast, et Tesinskoje oli parem detsembristi valvata.[2]

Ülevaate hõigastamiseks Krasnojarskisse
võimaldati saata Turkiasse mineraalvette.
Ilmselt tervenemise tõttu oli Turciasse sõi-
tev detsembrist saanitud pestuma Krasnojars-
kis. Krasnokutski „ekskadrilliust“ Krasnojarskis
viibimisest tegi kohalik sandarmiülem ette-
kande Benkendorfile. Nii naaberväärne mi
see ka ei ole aga mõlemast palast halvatud

1 M. M. Borgadova, lk. 141-142.
2 sealsamas.

dekabristi; tundus Nikolai I-le ja III osakonna agentidele ohtlikuna: temale tõlgendamiseks määratigi tõsi kasakas.[1]

Kasakaohvitser sirjutas tõsiklikult kirja Benkendorfile, paludes ennast anda oma sugulaste hoole alla, et neile oma elu võimaldaks päevad omaste keskel, kuna vastust sellele kirjale ei järgnenud.[2]

Ametnikele saadetud dekabristide elutingimused olid väga karmid. Sellest hoolimata olid paljud naised Siberisse sugugi, sest nii Tõitas kui ka Petrovskis oli dekabristidel võimalus tõsiseid vahemeeli abistada majanduslikult, nad leidsid kolleegidelt moraalset tuge ja abi vastastikustel ülestannetel. Ametnikel jäi vaimuhaigeks viis dekabristi: Jevnitskinis Šahhovski ja N. Bobrištšev-Puškin, Turgenjev Fuxman, Jakuškinis Vranitski ja Gentaltsev.

Ühes Vene imperiumi osas, kuhu saadeti ametnikke dekabristide mõisaadlusest kui ka hõlpsam Siberist, oli Dnestrimaa ja Bessaraabia.

Kaukaasiasse saadeti ametnikke kokku 65 ohvitseri, kellest 38 arvu sõduritena teenima Kaukaasia polkudes.[3]

---

1 М. М. Богданова, lk. 142.
2 Memuaarid, lk. 143.
3 Н. Фадеев, Декабристы на Дону и на Кавказе, Росиб. 1950, lk. 20.

Peale selle oli Kaunaasas ennuaegu enam kui 2800 sõdurit, kes võtsid osa detsembrisõja ülestõusust. Ka annus nendest noodustasid Tšernigovi polgu sõdurid. Ametnikke saadetud sõdurid ja ohvitserid nimetati Kaunaase tegevõe eskorpuseks.[1]

Ametnikke saadetud detsembristid ei piirdunud ainult majanduslikus tegevusega. Vastavalt tsaarivalitsuse käskkirjale tegelesid nad aktiivselt lihtsarahvaliku töö ja teadlusega. Jäänguses peatükis vaatlemegi detsembristide vaimset tegevust asumiskaestaal.

---

[1] A. Pagulo, ek. 26.

IV peatükk

Dekabristide ühiskondlik ja teaduslik töö Siberis.

Dekabristide ühiskondlik, teaduslik ja kirjanduslik tegevus algas, nagu ülipool nägime, juba surnutöö aastail Tšitas ja Petrovskis. Ainsaid oli dekabristidel ühiskondlik-teaduslik töö tegemiseks teatavat määral rohkem vabadust, kende liikumisvabadus oli suurem, kes said pidada kirjavahetust, neil oli rohkem dokumentumeid rohkem elamiskoormaga ning ka rende tagavuse jälgimine ärevalitsuse poolt oli nõrgenenud. Viimast asjaolu oli tarvitada mitmegi nii mõistes, nagu oleks ärevalitsus teadlikult nõrgendanud jälelvalvet dekabristide üle, püüdes vastupidi - III osaliselt erinevas tsaarivalitsuse jälgimist iga dekabristi saatuse. Sedakaudu näitas selle suhtes on ülemises peatükis ära-toodud vaatega ja äärmiselt viimse jälelvalve

dekabristide Fraloori, Tjutševi ja Kvasnokutski elu. Ja mõte müüs nendel dekabristidel, vaid veel paljudel teistel tuhandetel asumisvalitsuse represioone.

Dekabristide jälgimine oli asumisvalitsusele raskem just nimelt, et paljud dekabristid lesksid humaansete ja tähelepanelikkude suhtumist kohalikke võimude poolt. Siberi ametnikud hulgas leidus inimesi, kes hindasid kõrgelt dekabristide haridust ja püüdlusi ning suhtusid nendesse austuse ja lugupidamisega. Dekabristid olid nende kodudes sõbratud külalisteks ja palju õhtuid veedeti võrdsetes vestlustes.

Dekabristide tegutsemisjanu, võitluse jätkamise tahe ja püüd tuua müüskõik millisel viisil rahu ühiskonnale oli niivõrd suur, et mundri läbi hõgi tsaarivalitsuse poolt tehtud tähelepanekuid. Dekabristide viibimise Siberis aeg oli suure kultuurilise ja haridusliku mõju kohalikule elanikkonnale. Tuhandetest ühismaitsete ühiskonnas Ida-Siberis oli aianuksas kõrgemaks õppeasutuseks Irkutski gümnaasium. Noored inimesed jäid haridusest ja proleid leppima tsaarivõimudest surutud joonsa kirjandusega. Reformilikke Siberi rajas oma intelligentsi- ärist, pedagoge, agronoome, inimesi, juriste. Kohalik intelligents, nii palju

kari keda oleji püüdis Siberist välja rabelda peaainna või kuuus karjamistliku ja ärastitemõistmise ametnikkonna ruskel. Dekabristid said aru ühiskonna kõige pakilisemast vajadustest ning asusid omaenampüüdmatult looma Siberisse ratsionaalseid kaadrit.

Dekabrist Jakuškini iseloomustab kõige paremini Jalutorovskis kes oodi: kiitsalaste ja poiste vod. Jalutorovskis ütles kõige vana dekabristi: M. Muravjov-Apostol, Puštšin, Obolenski, Jentelessev, Basargin, Tiesenhausen jä kõik nad siia ka nende naised, tõvad ja tuttavad aitasid kaasa noorde hoomse kasvituse ja holjeva Jakuškini pedagoogilise tegevuse.[1]

Vaatamata majanduslikule vaesusele, omamata vahalist või muud kanda omale isegi kannat kaitsta Siberi käreda paarse eest, otsustas Jakuškin avada kooli ja saavutas selle dekabristi Basargini tõttu järgi kõnes tähendusega, rangekaalsuse ja ülekoormuslikule piirangutele. Jakuškin valmistas kaua ette oma unistuse realiseerimiseks: kirjutas õhtuti kohalikku materjalide põhjal geograafia õpiku, joonistas tabelid ja kaarte, tegi globuse aga nüüd kuulus ümbruskonna põhjendus ja aasadel, korjates

1 N. Tšukovskaja, Dekabristid-isamaalased ettevõtjad Siberis lk. 117.

taimi kubaarsumi jaoks. Jaanisoo valmistas poolsõle palju õppevahendeid, nii et ei puudunud ka termomeeter, hügromeeter ja Bunzeni elektrimasin. Kõrgis nõus ettevalmistustes aitasid teda jõudumööda naaberkoolide õpetajad.[1]

"Kooli avamisel töötas Jaanisoo sinodi korvalduste, millega uue tegevusaasta tähtaegadest teatati piirkonnakoolidele avamisto. Kohalik vaimulik, millega Jaanisoo oli õhvalikud suhted, toetas kooli avamise ideed ning võttis kooli oma eestvõtmise alla. Koolimaja sai Jaanisoo ühe kohalikum kaupmehe näost, mina õpetamise, õpetajate naabri muretsemise ja kooli majandusiidi küsimused võttis ülesandeks enda peale.[2]

Laste õpetamine sai Jaanisoole elu eesmärgiks. Neljateistkümne aasta jooksul oli ta iga päev hommikust õhtuni koolis, kuhumaale millegi osaelada oma tunde ja püüdis maksimaalselt laste oma teadmisi edasi anda. Maksimumid olid suured ja valged, nõudepingid pikad, ühte piiri mahtus mitu õpilast. Tahvlit ei olnud, põik vajalik sinjuoati ühesilmelu sipuotatud tabelitelu. Õpid olid vene, kadina ja ennekõike grammatika, vene ajaloo, aritmeetika ja geomeetria tabelid. Seinal, nõjisel ja seinadel õppetöö käpeda valgias koolust tundsin a.

---

1 N. Чуковская, Декабристы на поселении, lk. 117.
2 sealsamas, lk. 118.
3 sealsamas, lk. 118, 121.

Kohaliku ametniku saatsid kõrgematele võimudele pidevalt ettekandeid „rühkimu surjategijate" kohta, kes julgesid tegeleda pedagoogilise tööga. Yakuškin pere osavalt ennustas sellest „siinsest pulbitsest, teadades pärsadest sõltuvõjaldes, et asutatud on riikkoolid ja õpetajaseminaar kõigis kooldes on vajalik."[1]

Mõlemas koolis õppis 14 aasta jooksul kokku 700 mõisnike, kaupmeeste ja talupoegade last. Sellest, et koolistamine oleks võimalik ka vaesta taustaga lastel, abistasid decabristid nende ülalpidamisega, kaugemates külades elavate talupoegade lapsi toodi kooli kohtunga.[2]

Decabristid asutasid kooli ka Ielistes Siberi osades. 1830-ndatel aastatel ei olnud Miansiinskis ühtegi kooli. Vennad Beljajevid asutasid mõisnike, talupoegade ja mõningate ametnike palvel linnakese esimese kooli. Kooli õppis kuni kaheksakümmend õpilast, kellede hulgas oli Kapitolina Ülesost pärines väga andekas ja tark neiu Teodosija Nikolajevna Makarova, A. Beljajevi pruut. A. Beljajev tahtis neiuga abielluda aga see ei kavatsenud minjus, sest Beljajevad võõdi vaesta ühe kaukaasiaga. Ühiljem abiellus Makarovaga decabrist Frolov.[3]

Vennad Beljajevid andsid kodus tunde

---

1 Л. Чуковская, Декабристки и сосланные декабристы, lk. 120.
2 Nekrasmes, lk. 121.
3 М. М. Богданова, lk. 102-103.

korraldamööda: üks oli pälvel töö ajas majapidamisasju, teine andis tunde. Bekjarevod oled Ministeeriumis erinevates õpetajatevahetajatevahetajates ja neile annab ametlik selle õiguri vajaduse haridusteenistusest. N. Rajevski andis oskuse lisaraskes rohkelise ebaniise kastele nimetsina-tunde.[1]

Kõige suurema V. Rajevski tegevus oleneb ametisse võtmise poolest oli viimese korraldada kooli organiseerimise. Algusest oli oleund koolil eriti suurt nemmepostrohkeid tahtpojad ei saanud veel ühe haridusevajaliku eksamist, mida Rajevski haridusepropagandimisele haaseeris varsti kesta rõivale õppimaga täiskasvanud lähemale. Rajevski nimetses oma kulul ühendid kooli jaoks, palkas õpetaja, kellega sai talle aja kohta küllalduskesta haridust pedagoog Gurjanov ja peatselt täitmid koolinimmed õpperaamatutega. V. Rajevski isa abikellus Oloneas kirjaoskamatu talupoeg E. Serebrinaga, kelle ta õpetas kirjutama ja lugema.[2]

Pedagoogiline tööga tegelesid ametiseaastatel Gorbatšovski Petrovskis ja Zavališina Tõitsu, kus juures erinevus ei lähtunud Petrovskist ka

---

1 M. Ts. Bõgdanova, lk. 102-103; 111-112.

2 Ts. Kaygorodtsev. Tserkovõi dekabrism v. Ts. Talabskih i Olonetskih, lk. 20-21.

peale arreste[d].

Zavališin vanustas Tšitas rohkalinna kooli õpisuntuga ja pühendas palju aega rohkelise baasteõpetamises käsitöös, aiandusest, kirjaoskusest, ajaloost, geograafiast ja matemaatikast. „Ma õpetasin igaühele, olenemata arestimisest või sündimisest, mida ta ainult soovis või mida tal oli mõtteline omandamise. Minigi nõuet taha ma ei määranud..." kirjutas Zavališin oma elust Tšitas.[1]

Väga palju tegid Siberi vahva haridusele tõstmiseks kennad Bestuževid ja Torson Selenginskis, Puštšin Turinskis ja Jakuškin Irkutskis ja Muravjov-Apostol Ilginskis.

Selenginskis avasid dekabristid kooli. Koolis sai Torsoni maja, mis enne nii vene kui ka buraadi rahvusest laste haridust õppeainete kõrval veel polütehnilist haridust. Dekabristide parimad õpiõed võeti vastu Irkutski ja Nõukogude gümnaasiumidesse aga kaupmehe poeg A. Sutšinov, kes oli N. Bestuževi õpilane, astus Kunstide Akadeemiasse, mina Sutšinovi nõudmise A. Jansõkovski jätkas õpinguid Marinskis.[2]

Dekabristide asutused olsid väga [illegible]

---

1 I. Tšukovskaja, Dekabristov issledovateli Sibiri, lk. 128-129.
2 M. Ju. Baranovskaja, Dekabristi Nikolajevskoi Sibiri, lk. 178-179.

de kaitsesse, andsid selle puudutsi nõuandvad, kirjutasid seadusi eest palvetirju, organiseerisid poole, andsid talupoegadele arstiabi ja ei teinud seda aianduslikel ligemisarmastusest, vaid pidasid seda oma kodanimurohuseks. Denabristid ei olnud fikantsionid, vaid nad olid oma otsese mõtte ühiskonnavaatlejad.

Eriti baianduslik oli dekabristide teaduslik tegevus. Suurem osa dekabristidest tegeles aususkel enamal või vähemal määral teadusliku töö- ja kirjandusega või suudetiga.

Juba Tšitas ja Petrovskis oli selle dekabristi, kes tegelesid loodusteadustega, kiiti suure töö tegeja nelja teadushaarus ühe suurel Borisov-Sibirski juhtusse: „Meie ümbruses ja meistest Siberi loodusest ilus ja väärtuslik floora tõmbas endale meie tähelepanu. Kaks venda, Borisovid, loodusteaduse armastajad, tegelesid peamiselt lilledega seoses ja ka zooloogiaga ühinguteega: nad koguvad huigalisele iganugsele liigi ebaõnnestele ihusarnd putukaid... ja hiljem koostavad küllaltki suure putukate kollektsiooni..."[1] D. Zavališin kaks nelja, et ühtsem Borisov tõstes ühtja uue putukate klassifikatsiooni, mis palju erastada hiljem esitatu nõuetele.

1 M. Jazdovskij, Stranitsy kraevedcheskoj dejatelnosti dekabristov v Sibiri, Sibirjo i dekabristy, Irkutsk, 1925, lk. 98.

se poolt peaaegu samal ajal Pariisi akadeemia-le ja Leidi akadeemia poolt tunnustatuks.[1]

Borissovitš oli hulgaliselt kirjavahetuses ja jõunistuses taimedest. N. Beloglotovõi, P. Borisovi õpetane, kirjutas, et ümmarse kartuli oli paljus vähesest õhtu lindude ja loomade kollektsioone ja jõunistuse: „Selles ajas ja, Leidis ta oma ümbruses ehk peamise töö ja tõhu alliga." Borissovitš sõltumatud püüdsid vendade materiaalse olukorra parandamiseks vende tõid avaldada teaduslikus ajakirjas ega see katse ebaõnnestus. Borissovitš kollektsioonide, kirjavahetuse ja jõunistuste pöhjal töötas välja Sergei Volkonski poja poja andmetest välja, et ühe Borissovitš albumitest oli kuningas Nikolai II isiklikus raamatukogus.[2]

Loodusteaduslik tegevus oli Jaanuses, Wolff, Zavališin jt. Doktor Wolffi kirjutas peale arstiteaduse veel botaanika ja geoloogia. Ta õppis tundma mineraale ja kogus neid. Mitmekülgses loodusteadlases oli ühendatud Jaanuses, kes tegeles botaanikaga, geograafiaga meteoroloogiaga. Tšitas ja Petrovskis teostati meteoroloogilisi vaatlusi kollektiivselt. Zavališin määrameti põhjal välja, et suunitöö ajal ühendatud poolt 10. aasta jooksul teostatud

1 M. Azadovskiy, Стр. ..., lk. 98.
2 selgamata.

meteoroloogilisi vaatlusi tehnud autiku hilgab Berliini Teaduste Akadeemiasse, mis nendest ol-di väga huvitatud.[1]

Loodusteadus kõitis ka M. Volkonskaja-ta. Ta valmistas Siberi taimedest herbaariume, kogus mineraale ja tegi nendest kollektsioone. Volkonskaja abistas hiljaaimuurde valmista-misel ja mineraalide korjamisel teiste abikaasa. Loodusteadustest võõrast võttis aktiivselt osa Šahhovski, kes oli kirjavahetuses Peterburi Botaa-nikaaia direktori Fischeriga.[2] Fischeriga pi-dasid kirjavahetust paljud dekabristid: Poggio, Vol-konski, Borisovid jt.

Dekabristid olid mitmesuguste teadushaarde vaga botaanika, zoloogia, etnograafia ja meteroloogia eriandlatus Siberis. Nende tead-mistest olid tollaegse teaduse tasemel, naad olid kuulsi esindajaid teaduse eri haru-dest koostöös akadeemikutega ja andsid väärtusliku panuse teaduse edenemisse arengule. Nad uurisid süstemaatiliselt Siberi majandust, Sibe-ri elavaste rahvaste elu-olu, tavasid, folk-loo-ri ja poeesiat, Taga-Baikali taimestikku ja loomastikku. Dekabristide elu kestel ole-mas olevate ja tekkivate teadusliku ühistute asutajaks.

---

1 M. Azadovskii, Сибирская..., lk. 98.
2 Vaata samas, lk. 99.

Eriti laiaulatuslik oli N. Beˇlinzevi teaduslik tegevus. Ja ehitas oma majasse Turu laboratooriumi, kus hoolas astronoomiliste ja meteoroloogiliste vaatluste ja pidas meteoroloogilist päevikut. Sõu tegi ka sihimilise observatooriumi, oma rätsepa meistrdatud aparaatide abil võis jälgida maapinna võnkumisi ja loodusse esinevaid elektrilisi nähtusi. Vaatlusto tulemusi saatis N. Bõlinzevi tuntud hüdrodünaamikule ja meinjale, õitsvaadmiral M. F. Reinikule. Viimane oli omal ajal õppinud koos N. Bõlinzeviga Merenäolennukursuses ja nad pidasid elavat kirjavahetust. M. Reinik hindas kõrgelt N. Bõlinzevi töid. „Kõik Teie poolt saadetud materjal", kirjutas Reinike Bõlinzevile, „elektrilist, meteoroloogilist, maapinna võnkumistest on niivõrd väärtuslikud, et mina saan jalte Teile luba palumata tõttada neile oleti kaasõ mulinikle oma tuttavatele akadeemikutele Lenzile, Kuppferile, Humboldtile, Beerile"[2]

Arenenud saadetud, kodanikõgustite N. Bõlinzev võis avaramini oma saavutustest geofüüsika ja teiste teadusharude valdkonnas, eriti Pärnumaa tõprahega. Tema päevikud, märkmed ja teadustööd tõid elevad elama külvalaxi suurus pannkoogi teadusele, kuid nad lubasid

1 М. Ю. Барановская, Декабристы Николай Бестужев, с. 185.
2 Italiaanlas.

kaastulet kohoris. Peale N. Beštuzevi surma, leidis tema vend M. Beštuzev, et palgud tööd oleks läänud raskesti. M. Beštuzev kirjutas oma vennale Pavelile: „Ma rahtsen aiault ühto- ja palju väärtuslikke mõtteid jättes ja jäälle tuaduske raamatuis, et tööi ilma ei määgitta, vaatamata armastuste tuaduse vastu, ei anna minji nägusid tulemusi."[1]

N. Beštuzev oli esimees Buržaalia etnograafies. 1854.a. Moskva ajakirja „Vestnik Jestestvennõh Nauk" esimeses numbris ilmus autori nimetu artikkel „Ylanuda jäiv". Artikli autori kohta oli öeldud ainult nimpalju, et nelle on kirjutanud ühinemene, ges on elanud Tule 30. aastoa Taga-Baikalis. „Ylanuda jäiv" oli kirjutatud N. Beštuzevi poolt.[2]

Selles artiklis annab N. Beštuzev põhjalikud etnograafia alased andmed buržaatidest, kirjeldab nende tavasid, kombeid, elu-olu, kultuuri ja majandust. „Ylanud jäiv" eriteb tuvdavalt teistest nõukogudeliitsi artiklitest juba selle poolest, et siin pole põrmugi habemutavat nihilismist buržaatidesse kui „päiksmaalastesse" või „metslastesse". N. Beštuzev nähtub lugupidamisik ja austusega buržaadi vahvuse.

Ta analüüsib põhjalikult buržaatide vaesuse

1 М. Ю. Бараловская, Декабристы николай Бестужев, lk. 185.
2 Л. Чуковская, Декабристы николай Бестужев исследователь Бурятии, Москва, 1950, lk. 19.

põhjusi ning toob need esile: sagedane orjade – ihaldused, pahatahtlike suur surmas, surnud peamiselt bürjaatide vaenus põhjuseks on nende rõugeina sihi-tahtlik, tahtlik ja süüdlane ebaõnnestumine, totsiaalne ebaõnnestumine.

N. Bestužev leiab, et peale bürjaadi autokratia, on bürjaatide vaenus suures määrades religioon – lamaism. „Lamade kiimus on bürjaatide hõimu mõõdapaisus, ütleb ta.[1] Need olid esmaaldi tuadlane ohvrid.

N. Bestužev tegeles ammusest ajast oli mõõdud laialdane, et ei ole peaaegu ühtegi valdkonda tegevuse ala, millega ta ei oleks tegelenud. N. Bestužev oli kunstnik, ehitaja, ta armastas muusikat ja poeesiat. Väga palju on N. Bestuževi poolt joonistatud portreid ja maastikke.

Ühtegi dekabrist A.A. Bestužev-Marlinski viibis Jakutskas ammusest väga lühikest aega, jõudis ta sinna külmalt palju üle aja joonud. Ta uuris jakuutide elu-olu, kelt, tavasid jne. Kõik nähtu ja kuuldu kirjutas ta üles, tegi jooniseid ja saatis need ühe ühe ema le ja õele. Nagu N. Bestužev bürjaatidest, nii nähtus ka A. Bestužev-Marlinski jakuutidest lugupidamisega. Jakuutsia teemadel on pühendatud tema Kaukasuse kirjutatud töö

1 N. Čukovskaja, Dekabristen Nikolai Bestužev uebergabe Bürjatien, Moskva. 1950, lk. 21-22.

„Juhtsõnad Sõlemist" [1]

Olulise osa Bestuzev-Ljuliani jaoskonna asumisaastatel kirjanduslikust päranduslikust moodustavad luuletused. Jaoskonnas õpetas ta kokkuvõttes „Saatoõr" ja 29 luuletust [2].

Väga suurt rõhku pani Bestuzev-Ljuliani võõrkeelte õppimisele. Lingvistilisi kirjanduslikke originaalseid, omandas ta jaoskonnas veibimise joonsul täielikult Euroopa keeled [3].

Ühis punktid võõrkeelte õppimise, nüs tegeles ülleja suur osa dekabriste nii Tšita ja Petrovski tehnoodis kui ka asumisel. Paljud dekabristid täiendasid oma teadmisi ühe või teise võõrkeele alal või õppisid juunda kogunemisteks võõrkeelt. Ühe agaramaid võõrkeelte õppijaid oli Zavališin.

Võõrkeelte õppimisega tegeles ka Volgunskis asumisele saadetud dekabrist M. Murav'jov-Apostol ja eeskätt tähelepanu pöörates ta inglise keele omandamisele. Nagu Bestuzev-Ljuliani, nii ka Murav'jov-Apostolil kuuluvad esikohtade jaoskonnadevahelised, kenelt kiri ja kombed. Ta kirjutas, et jaoskondadel on äärmiselt õrgkanel ja kasud, sidets kendase nagu endaga võrdsetes

---

1 M. Сафонов, lk. 32-33.
2 sealsamas.
3 sealsamas, lk. 27.

ja mõtteid, ülevaateid ja põlgusega.[1]

Koha dekabristi teostaja Siberi statistilis-majanduslikku uurimusi. M. Muravjov-Apostoli juhtimisel koostati Jalutorovski uhkeima statistilise ülevaade. Steiger korjutas Tšimis ametisse olles kampsun Tšerjaevoski, kes oli Geograafia Ühingu liige, ettepanekul küllaltki sisuka Tšimi ringkonna majanduse ülevaate. Ühtlasi avaldati nn tüüpi, iseenesestmõistetavalt autori ametiasutuse statistilisi, majanduslikke, etnograafilisi andmeid.[2]

Majanduslikku sisuga töid kirjutas ka J. Pestšurov Jalutorovskist ja varalin nüüd oma kunagise õpetajale S. Engelgardile, kes oli „Zemledelitšeskaja Gazeta" toimetaja.[3]

N. V. Basargin ühendas kõik oma mitmekesised majanduslikku ja ühiskondlik-poliitilise sisuga märkmed ja evaldas nemmaaeluolu reid evaldi peatükki, millles on käsitletud Siberi administratiiv-majanduslikku süsteemi. Autor seab üles eesmärgi vahenditeks ja mundalüüsist, millised tuleva läbivõtta alates, et anda riigile võimalusi tervet peituvate varude realiseerimiseks või nagu Basargin ise

<u>väljendub „arendada täielikult peituvaid re-</u>

1 Ф. Сафронов, lk. 39, 41.
2 М. Азадовский, Сибиряки..., lk. 99.
3 sealsama.

uurde ja tiksmisi õõrmaluni."[1]

Siberi arenguid pidurdavates tsaristlikes lugudes Basargin kuvatsi tsaristliku administratsiooni puudumise, isiklike õiguste piiramise, ainu ja varmi õigusmõistmise puudumise nii ühiskondlikes tehingutes kui ka sodimise iseloomu pilgeloleku, kapitalide puudumise, õpipoistuste puudumise, mis tõstavad ebainimsuse hindeid ja moraalset taset nii valmistavad ette poliitehnilise kandunga iseseisvate - välisvabadusevalvavate puudumise Siberi majanduse ja tööstuse edasiviivates arengutes.[2] Nagu näeme, toob Basargin siin esile väga probleemse, mis palju aastaid hiljem asjasid Siberi eesriidlikus avalikus arutuses kujutas.

Kahjuks ei saanud see suurepärane artikkel ilmuda tsensuurse. „N.V. Basarginile mälestuseks" esimese väljaande toimetaja P.Y. Bratejev ei pidanud mõeldavatel võimalikus publitseerida seda tööd vastu liiga radikaalsete ja ennatseldse tõusis ta alles revolutsiooni ees 1917 a.[3]

Basarginil artiklil on dekabristide poolt tsaristatud tähelepanelikum ja ngatsilgse Siberi uurimise jaoperatiivses näites.

---

1 И. Азадовский, Сибирские..., lk. 100.
2 seletamata.
3 seletamata.

Siberi muuseumina on meie tuntud dekabristid D. Zavališin, A. Rosen, V. Steingel ja ka I. Gorbatšovski.

Juba muuseumitöötajatel valmistas Zavališin Taga-Baikali maakaardi, millise koha aega oli kaevanduse administratsioon poolt. Siberi majandusest ülevaatest oli huvitatud Rosen, kes avaldas oma memuaarides mõningaid põllumajandusest ja käsitöötoodetest, väärismetallide töötlemisest ülder, loodusliku ilmastikust, kaubandusest jne. Gorbatšovski töökiri kabinetist Petrovskis tuletas meile meelde muuseumisüna oli ülevaatelise ekspositsiooni Siberi vabastusliikumisest.[1]

Dekabristi Steingeli kogus ja tööstus käsitsi ajaloolisi andmeid; ta on üks vähestest, kes tegelesid asumisel ajaloogia. Juba teema määratlemisel Siberis veedetud kaspektsioonist ja nõukogude ajaloolisest dokumentidest. Peab ütlema, et dekabristid ei andnud originaalset oma tööd, ilmnes Steingeli mitmes ajakirjas artiklitega Siberi ajaloost, nendest täielikumalt on „Сибирские материалы" ja „Материалы для истории русских заселений по берегам Восточного Океана".[2]

---

1 M. Azadovskiy, Страницы..., lk. 101-102.

2 Sealsamas, lk. 103.

Teaduslikku tööga tegelemise oli dekabristidele esitanud juba XIX s. 20-ndate aastate lõpul, mil Venemaal töötasid tuntud teadlased Humboldt, Middendorf, Gaustea, Mentzer, Meyer, Ermann, Hess, Hemiag, Doue' jt. Igaüks sel ajal Siberisse tehtud teaduslikust ekspeditsioonist võtsid dekabristid võimaluste piiride osa.

1843. a. akadeemik Middendorf, lähtudes oma ekspeditsioonilt Jenissei jõgi, rahutus Nazimovi külakaks dekabristi Jakuboovitšiga. Ekspeditsiooni eesmärgiks oli tutvuda Siberi põhjaosa taimestiku ja loomastikuga. Nähes Jakuboovitšis energilist ja haritud inimest, tegi Middendorf talle ülesandeks koostada baromeetrilisi ja meteoroloogilisi vaatlusi, koguda andmeid mineraalidest, sulfiidsoolasidusest jõgedes ja koostada valla statistilise ülevaate.[1]

Ida-Siberi riigivalitsemise korraldusid lubatis Jakuboovitšil teha raamatöid arheoloogiast, kuid mingil juhul ei võinud dekabristi arvelda töid tuuris, Skyi varjunime all nimetades Middendorfi „kõrvalülesandeks" nelgandas kõik on viimatinud artiklid Siberi põllukultuuridest, kus on rahvakorral mainitud Nazimovi

1 Л. Чуковская, Декабристы и самодеятельная литература, lk. 102-104.

nüüd ja seda võib lugeda varjatud viiteks Jaanuboritšile. Mõni aeg hiljem ilmunud Wildi meteoroloogilises atlases, siis veel dekabristide võimud piiba eriarvele sjakirjandusse, on otsekt öeldud, et meteoroloogilisi vaatlusi tuntud Nazimovis Middendorfi palvel Jaanuboritši.[1]

Vastavalt, mis dekabristide süüdistuse aegsel, oli Euroopa teaduslik tähelepanu peamiselt magnetismi probleemi. Erilist käsid astronoomilisi ja baromeetrilisi vaatlusi, igapäevaste piikus- ja kõikumiste määramist magnetismi muutmist kõikjal viimase ajastu jooksul Fjodorovi, Jaanuboritši, Dorpi, Ermanni ja Lenzi ekspeditsioonide ja ei olnud ühtegi ekspeditsiooni, mis ei oleks varustatud dekabristide abi.[2]

„Kõik meie kirjad vaatamata... teadlased", kirjutas dekabrist Beljajev „on olid vormendatud nõuga teadusliku usumärkidel, vormendamata meie nimber". Edasi jutustab ta Pulkovo observatooriumist vaatamata astronoomi Fjodorovi tegevusest. Avatavasti 15 tuhat aastat Beljajevi osa temaga teaduslikust töösts.[3]

Alamrühmas nihis nel tahaa Erstedt Lenzig, nes oli talvel tegema barometrilisi

---

1 N. Tschudowskaja, Dekabristen verbannt in Sibirien, lk. 104, 105.
2 vealsamas.
3 vealsamas.

mõõtmisi Sajaani mäejalas. Ta tutvustas Beljajevile oma tööga, jättis neile vajalikud vahendid, paludes neil teha meteoroloogilisi vaatlusi. Vaatlused viis läbi põhiliselt Pjotr Beljajev ja vastis neid hiljem Lessingule.[1]

Preisi õpetlane, füsroofi aadetaadunik doktor Erman, kes korraldas maa magnetismi uurimise ekspeditsiooni Siberisse, rõhutas Jakutski dekabrist A. Bestužev-Marlinskija. Jakutskis viibimise mõne päeva jooksul aitas dekabrist Ermanile koostada kõrgustike määramiseks meteoroloogilisi tabeleid.[2]

Ermann pühendas hilgem oma vaatlustes mõned read dekabristidele, nelliga tal oli õnnelus Siberis kohtuda, nimelikult ka Bestužev-Marlinskile. „Ühel ma leidsin aiknal paarkümmend astronoomilisi vaatlusi, kõrmastatud mõne piinedusest pruunikaskollased read... seejärel oli minul õnnelus oma uurimuses ekstra vaatlusi paberilehtedelt. ... Siin, mitme leheküljel ümbrikus, mis näitjoonte, tõmmetes ja kujus oli säilitanud noomi värsside ja romantse talendi helgi."[3]

Leiva ääres vihmis animist oleva dekabrist Zaikin, kes oli suurepärane matemaatik, kontrollis noorte astronoomi Doné poolt

1 М. Азадовский, Страницы..., ка. 104
2 А. Чуковская, Декабристы исследователи Сибири, ек. 105.
3 Б. Кубалов, Декабристы в Восточной Сибири, ка. 59.

tehtud avasturvi, dekabrist Andrejev a. listas Aleksandrovsk Dorre'd Aleksejevskile vallastab leidnuva ohjeksti ministrid, M. Muravjov-Apostol abistes korra õpetlast jaanuaris kirjutja ja jaanuaris ele-olev ministrid.[1]

Teadlastele oli traagilisvalitsuse poolt antugosiliselt kuulutud enne sõidu ennustõdu viidata dekabristide saatusele, teatõttu jäi dekabristide teadusliku töö avaldamisele lundamatuse. Traagilisvalitsuse nõudimusel dekabristide teadusliku töö ja tegelemise pärast väärt jäägmise ajal.

Saksa teadlast Alexander Humboldtil, kes ekspeditsiooniga läbis 1829 s. augustis Omski oblastit, abistas igati dekabrist Semjonov. Ekspeditsiooni õppeks saanud aastal nägid sai teadlane audientsi Nikolai I-elt ning oodandes ilmselt sõjaväeadeltis saatust, kelle vastu tal ekspeditsiooni ajaks oli terasemad lugejidamise, pidas Humboldt enda ametlikus ülesanne ära mõne päeva Semjonovi pärast. Humboldtil õnnestunud Nikolai I-ga, aga juba järgmisel päeval nuttas Omskisse kuller teatsiinjaga, mille avaldati valmistamatuse oblasti ülema käsuga saata Semjonovi õigeaegselt saatmisele tagasi Ust-Kamenogorskisse.[2]

---

1 L. Tšukovskaja, Dekabristide uurimuslikud ekspeditsioonid. lk. 105-106.
2 Seletamata, lk. 100-102.

Dekabristide tvaduslik töö oleks olnud palju orjäkam ja viljalikum, kui seda poleks takistanud võõrvõimu. Põhjusi oli palju ja mitmesugused, mida peamistest põhjustest võib leida kahte.[1]

Ühiskonna iseloomuga põhjustest oli see, et paljudele dekabristidele olid armunäidetel väga veretud ja tõsi ülekohtusidki tööd. Maahalamisse kaevandustesse lingimused, kõikvõimalikud takistused halduspoolt sundisid dekabriste kulutama väga palju aega ja energiat eksistentsi säilitamise eest. Niisugustes tingimustes oli vaese inimese mõelda mingisugustest tvaduslikest tööst, mis palju see ka oleksid huvitanud.

Teiseks põhjuseks oli arusaamatel olevate dekabristide suhtes tsaarivalitsuse poolt vandatud mingisugune vaduslepingu piiritlemata omaalgi süsteem. Tsaarivalitsuse tegevus dekabristide suhtes oli rahupalgeline. Ühest küljest ei tahtnud ta end väidetava vendade suhtes eriti karmina, omamoodi ülleva mingist põhjusest, teisest küljest ei tahtnud ta, et dekabristidel oleks mingi tähtsus, ei tahtnud avalikus arvamuses ega vähendada vendade nüüd tähtsust. Tsaarivalitsuse alle

---

1 vt. Азадовский, Сперанский..., lk. 105.

ees mängis tõttu poolnud dekabristide suhtes tsensuurikaalutlused abinõuel tunagi piiritletud, vaatlusi ainult omavoli. Dekabristid ei teadnud isegi, mida nad võisid ja mida nad ei võinud teha.

Kõige rohkem vaatas Nikolai I ja III organeid mõtte silmas, et dekabristid võivad luua kohalikus elanikkonnaga tihedaid sidemeid. Liikumisvabaduse ja ametitepidamise õigustes piiramise teenis dekabristide laiadest elanikkonna hulkadest isoleerimise eesmärki.

Kõige suuremaid takistusi tekitas just traditsiooniline õõ uhiskondlikus töö tegemiseks. Arhiivide vaatamise oli kategooriliselt keelatud; see takistas Bestuževile, kes soovis tegelda ajalooga, andmete kogumist Jelizaveta ja Katariina aegsete välisdokumentide kohta. Statistiliis-majanduslikke uurimusi takistas liikumisvabaduse piiramine. Ka ekspeditsioonide traditsioonilist töödest osavõtmise tõi paljudele dekabristidele ebameeldivusi. Kõige vaenulikum suhtus oli aga uurimustöö, töö- de ja ettekirjutuste täitmisvaldkonnale, mis vastupidisel korral oleks pakkunud olnud traditsioonilise töö intensiivistumise stiimuliks.[1]

1 M. Azadovskiĭ, Сибирские..., lk. 107.

Ühe näitena tuleb Tobias Petrovskist ja arenemisest mainida leiutamisega ja propageerimisega. Ta kirjutas sellekohase artikli, mille pani ülle kirjutatud kirja sisse. Seda Siberi rahvamajanduslikust Nõukogu esimees Jurkin pidas selle kirja kiiresti ning endise Semipalatinski linnapeale tagasiandmiseks Tobiasele. Tobias ümitas leiutatud artiklit kirjaga ära saata, mida jällegi pidas Jurkin selle kinni.[1]

Palju aega ja energiat nõudsid Siberi tundmaõppimisega Kütchelbecker. Juba enne ärasaatmist tutvus ta paljude Siberit käsitlevate juhtisteega ja reisikirjeldustega. Tema säilinud päevikus on märkmeid 5 aastalt reisikirjeldustest, Georgi saadetud 40. nohtsa. Kuna oma tähelepanekuid Siberist võimalikult täielikult ja täpselt säilitada ja Venemaale kätte viia püüdis Kütchelbecker juhtida lugejate tähelepanu ka aiandusele ja loomakasvatusele, kohtades ühes

1 M. Azadovskii, Stranitsy..., lk. 107.
2 Nabokov, lk. 110.

elu ja tärkasid uued luuvad. Trükivabaduste kaotas kõige rohkem Žavališia. Ajakirja „Russkaja Stariaa" redaktori palvel kirjutas dekabristide Al. Bestuževi mäletused Siberist. Al. Bestužev võttis oma ka Siberi ilus esimestest ajalehtedest „Kjahtinski Listok" organiseerimise.[1]

Dekabristide seas oli palju andekaid kunstnikke, nii tõelisi meistreid, kui ka asjaarmastajaid. Väga palju on portreid, peamiselt Tšita ja Petrovski perioodist. Olles ajutises Tšita vanglas tuli neil alguses leppida väikest suurust liga vanglaõue piirides: nad joonistasid seltsimeeste portreid, miniatüüre mitmesuguste dekabristide naistega jne. Kõigem olid kunstnikel juba avanenud võimalused, nad võisid kahekuuda vanglaterritooriumilt ja pooltsentsunniitööd, naiste portreid, maastikke jm. Need maalid loodi kollektiivselt.[2]

Dekabristidest-kunstnikest tuleks nimetada J. Andrejevitši, V. Aleenkovi, N. Bestuževit, P. Borissovit, O. Vanitmat, D. Zavališiat, O. Juaševit, V. Kjuchelbekerit, M. Lunnint, A. Muravjovi, M. Nazimovi, N. Repinit, P. Falenbergi ja A. Jakubovitši.[3]

N. Repini armastatakse ajaloolise õlijoonistamise. Tal on viga Tšita temakatsetusi joonis-

1 M. Азадовский, Страницы ..., lk. 110.
2 Vt. Ю. Барановская, Художники-декабристы в Сибири, Новосибирск, 1952, lk. 183.
3 Vabandage.

tusi, mis kujutavad dekabristide elu surnitööl. Tema töödest võib siin märkida joonistusi „Tšita vaade", „Dekabristide õunias tööle", „Suvine öö" jt.[1]

A. Muravjov oli surnutsikust asjaarmastajatest üks andekamaid. Tema töödest on tähelepanuväärsed just portreed.[2]

M. Bestužev kirjutas oma venna surnutsikutööst surnitööl: „Peaaegu portreede ülal tema töödest pärinevad ... Tšita ja Petrovski vaated."[3]

N. Bestuževi pärinevad portreemaalidest on Gorbatšovsi, Lunini, N. Muravjovi portreed.[4]

Dekabristide ühiskondlik-poliitilised vaated surnitööl ja annimisel ei muutunud. Nii puutub filosoofilistesse vaadetesse, siis eelmise dekabristide jäid kindlasse materialistlikule maailmavaatele ja ateismile. Tõsi, osa neist surnitöö ja annimise vaatmisteeste ja vaatamata mõnel kaalumisel mõistatlisemi ja haaravad usuasjade juurdelaasse. Sellised oli siiski vähe, Tšitas oli neid ainult 15 ümber.[5]

Surnitööl ja annimisel oli tihti diskussioone materialistide ja idealistide vahel filosoofia ja usu küsimustes. Dekabrist A. Beljajev kirjutab oma mälestustes: „Siin oli palju ateisti, kes eitasid igasugust religiooni; oli ka tagasihoidlikke skeptikuid ja mõtteraatilisi ilt õpetavad materialis-

1 М. Ю. Барадовская, Художники-декабристы, lk. 201.
2 Samas, lk. 197.
3 Воспоминания Бестужевых, lk. 246.
4 М. Ю. Барадовская, Декабристы Николай Бестужев, lk. 126, 127.
5 Т. И. Габаев, Общественно-политические и философские взгляды декабристов, Москва, 1953, lk. 36.

te, ees olid omandamud selle maailmavaate tollal tõsiste tunnetuse ja basaltteoorial filosoofiliste tõstetuste."[1]

Dekabristidest astus ainuisikuliselt välja tsaari isevalitsuslikku korra vastu dekabrist Lunin.

Vangistatuna 10 aastaks sunnitöösse ja mõtles rodumaa hüvanguste. Ainuisikuliselt saadetuna tundis Lunin valusalt ühiskondliku korra puudusi, tema pahameel kasvas teadmisest, et samal ajal mil ajajärgu esmasündsimad ideed on ammuilmsed, kisavad rõõjõõtimu mõtteis usupaõaed ideed, mis pole võimelised midagi andma kunagi jaoks. „Maailmaga ei saa enam kunagi kõõstavad selle, andku lossipõletavad maha, pakkuja rongi-vaatavad selle, kirjutas Lunin."[2]

„Meie poliitikud vastavad... et meie ühiskonna tõstmiseks ülespäevast, et saab ei muutmud ühiskõõstata mitte ühiskonna parandamise mõtteid", kirjutas Lunin[3] ainuisikuliselt ja ütles autud juhuse julgeks välja selle mõtte, mille avaldas Petropaulovski kindlus vangimaltsis vürstinna Rõleevi:

---

1 Т. И. Габов, lk. 36-37.
2 Б. Кубалов, Декабристы в Восточной Сибири, lk. 137.
3 Sealsamas, lk. 135.

„Тюрьма мне в честь, не в укоризну,
За декабрьское я в ней
И мне-то отсидная сих цепей,
Когда пошлю их за отчизну".[1]

Lunin oli mihkonkst ära lõigatud, tal ei olnud tribüüni. Oma mõtted ja vaated avaldas ta kirjades õde E. Muravjovale. Teadus, et detsembristide kirjad, mille nii raskel jõuravel sihtkohta, läbivad tuhk ära instantsi kuberneri ni III osakonnani, mis tähelepanelikult uurit[a]sse neede sisu, püüdis Lunin enda oma kirjadele poliitilise pamfleti kuju.[2]

Lunin ciju levitati, raad cirjutati ümber ja loeti õhinaga. Ta tvadis oma kirjade läbistkbaast levikust ja hiadas neid, kui poliitilist relva iseseisvuse vastu, mis oli võtnud temalt kõik ülejäämud võitlusvahendid.

III osakond nõudis Lunini ülekuulamisel kirjavahetuse õiga ajc ei õnnestunud tsaarivalitsuse luurtsi. Lunin nõudis edasi õbri vahtimist ja julgustavat tõtta. Tema puures käis palju sõpru ja tuttavaid, kes kirjutasid ümber Lunini artikleid ja jagasid neid edasi. Artiklitest väärivad tähelepanu „Розгах истории" ja „Разбор донесения".[3]

---

1 Избранные социально-политические и философские произведения декабристов, т. I, Москва, 1951, lk. 536.
2 Б. Кубалов, Декабристы в Восточной Сибири, lk. 136.
3 samaasmas, lk. 142, 145.

Lunin arreteeriti, mulati ülle 1½ osakonna ametnike poolt ja saadeti Nertšinski tahaxse, kuhu ta jõudis 30. aprillil 1841. a. Nertšinskis pärtsati juurdlust Lunini erjus, arreteeri ja mulati ülle temale veel isiklikult, kelle süüdistati temas artiklite ja skjalde levitamises. Hiljem võeti Lunin Akatuie sunnitöö vanglasse, kus äärmiselt raskete elutingimuste tõttu suri 3. okts. 1845. a.[1]

Nagu näeme, ei olnud dekabristid üksikmõrvarlikke ja terroristlike töö sunnitöö ja asumisele saatmise vääre. Dekabristid andsid väärtuslikum panuse Siberi majandusse ja kultuuri arengule, nad avaldasid väga suurt mõju kaasaelus Siberis. Suurem osa dekabriste jäid hiljem oma asendusmaale ja vaatlesid, nagu ka sanjartsuu vaimus ei mindud teadvustatud revolutsioonilisi, piiranguteta sunnitöö aastaid ja asumise Siberi kolgastes.

× × ×

Dekabristi'a lootsid nagu Siberi rühimise aja jooksul, et voiboila saavad nad veelt pisteks Vasunda amnestia sachunizya. Dodali 14. okts. 1834. s. Nikolai I valitsemise viimasel aastal juubelil.

---

1 S. Kubalov, Декабристы в Восточной Сибири, lk. 142, 145.

Tsaar andis dekabristidele „armu", nad nisteb 1834. a., vaid 14 dets. 1835. a. I kat. alused süüdimõistetute nuumitöölaega vähemalt 2 aasta võrra, II kat. 2,5 aasta võrra. Näis, et II kat. alused süüdimõistetud dekabristid võivad müüd taastamatult jõita arvamisele. Mõõdumad väidabed asjatundjate ootamises. Siis tuli puhkemast teade, et riigipealkuberneride on tehtud kohustuseks koostada nende valitsemisaegade kirjeldusi ja saata see Peterburi riigiarhiivi. Kuna Peterburis riigiarhiivis ei uitatud, siis selgus, et dekabristidelt tuli nuumitööl olla isiklikke kaebeid, mis nüüd nõuti ette kohtuotsus.[1] Nii ei andnud paberid avaldatud loaarvi „armuandmise" dekabristidele mitte midagi. Dekabristide mõistmiseks, et miinimum kui troonile on Nikolai I, ei ole enneistlast tööta.

Mõõdus 30 aastat dekabristide uurimist. Paljud dekabristide olid juba maetud Siberi liivamaasse ja mitmed vabanistutab. Nikolai I surmi ja troonile astumise vahel poeg Aleksander II. Mõistmiseks, et oli ehamud 30 aastat Nikolai I rezhiimi ikke all, hingas kergemalt, loodes olukorra paranemist. Pealinnas elavate dekabristide omaste seast elavdenud kuuldused amnestiast.

26. aug. 1856. a., Aleksander II kroonimise päeval, ilmus manifest, mõlles enti armu" ka poliitilistele

1. Б. Кубалов, Декабристы в Восточной Сибири, lk. 170.

listele väljasaadetavate.

Manifesti väljakuulutamise ajaks elasid vist eriarvet mõisnikud dekabristidega nii omavahelises omavahelises isegi siis, kui see oli juba ammu. „Neid ei tuleks nüüd pärgi", kirjutas 5. oktoobri kohtupäevikusse „et Nikolai I-le poleks ammu täielikku amnestiat nendele, kes tõesti selle tema isa vastu."[1]

Dekabristide nimesid mõisteti väga ettevaatlikult, et pärast aastat 1856 ei tekiks mitte kahesuguseid tõlgendusi, mida ilmselgelt ootasid: nimetati nii talvepalee maju, kogusid tagavarasid, juhtisid majapidamist ja mõtlesid oma ülespäevadele ehk päevadele enne Siberisse.[2]

Dekabristidest pärast 50-ndatel aastatel Euroopa elavatele ringkirjadest ja kõnepruugis kirjavahetusest ei saanud mõned üksikud. Palju oli neid, kelle kohtlemisel omavahel olid vastuolud; ühed ei tahtnud mingi, nagu nende ringkonnad ja elukoht nii tihti, teised, kes olid juba pikemaajaliste Siberisse- ja karjumud nii kui nagu loodusega, loodusinimestega vanastamast.

1856. a. 24. okt. kogunesid Peterburi kuberneri kantseleisse ülemkomissar tühjadele ehavad dekabristid ja poola ühistõusust osavõtjad, kes neile kohe ühe ühise manifestiga antud amnestia.

---

1 Б. Кубалов, Декабристы в восточной Сибири, lk. 176.
2 Nõlsamas, lk. 177.

Dekabristid olid ebamugavalt ülestatud kuulsa lause „olla jäneksabe all", „ülema jäneksabe all", „elada Impeeriumi piirides, mis nõuavad, välja arvatud Moskva ja St. Petersburg ning jäneksabe all". Tubetskoi, Bestužhevi ja Druzhinin andsid kõik oma dekabristide nimel kirjaliku protesti, nõudes jäneksabe kaotamist.[1]

Siseminister D. Lanskoi anutas oma teisimuste „II osakonna ülemaga ja andis nejale salajase kirja Ida-Siberi kuberneride, milles teatas, et „manifestis... oli ebamugav jäneksabe mainida, kuna see tuleb teha salaja ning kuberneerid ei pea sellest avalikult teatama."[2] Nendes tingides avaldut teaanivalitsus ülemaisirjaliseens ja hiiem dekabristide ees. Kõige halvem oli see, et saamud aru nõrgutest silmakirjatsemisest ja arvasid, et see on niagi nagu see osja Siseministeeriumi arjaajamises.

Teaar ise oli koomuliselt teadlik sellest, et dekabristid on määratud jäneksabe alla. Kogu selle ebamõras ja ühepulutud ametiaeg leidis dekabristid moraalse toetust Siberi rahvalikult elanikelt. Siberlased teoitasid dekabriste ja olid nõus neile vabaduse nõue ette. Kui Tubetskoi lahkus, nõu ol' teda saatmas suur rahvahulk.[3]

---

1 Б. Кубалов. Декабристы в Восточной Сибири. стр. 172.
2 samas, lk. 179.
3 samas, lk. 180.

"Kui Venemaal manifesti avaldatakse ei saanud, siis välismaal ilmuvates ajalehtedes ja ajakirjades pühendatakse sellele küllalt ei palju artikleid. Emigrantidel siiagroomad, kes hoiavad jälgivad elu Venemaal, ei saanud kujutamata jätta tsaarivalitsuse manifesti. Ka seekord loetud muidu monarhilt „usinad" ja ohid pettunud. Nad pelgasid enne manifesti väljakuulutamist ja pühitsemist näidata, et põhjalike reformideta on Venemaa ärklik kord määratud hukkumisele.

Avaldades detailselt manifesti, tahtsid "Kolokol" ja Ogarjov jällegi tõestada, et manifest on koostatud valetsi, et valitsus ei ole millegipärast huvitatud leidma inimesi, kes tõlgendaksid paremini antud seadusi. „Kõik see on ju", ütles „Poljarnaja Zvezda", „poliitiline argus, mis on saadud võltsi murmutamisega... ja võiks seda ju öelda, et Venemaa tahab puhata peale kolmekümneaastast meeletust ja ärgata... Soovan ja lootan seda."[1]

Esimesena tahtsid dekabristid, kes olid Siberis. Tahtmise õlipuse saanud kohe ära Turtšina, Obolenski, Annenkov jt., kes omasid selles vahelist võimalust. 1856. a. novembris jõudsid nad juba oma endistesse asupaikadesse. Mõned dekabristid said loa viibida mõned päevad Peterburis.[2]

---

1 S. Kuprianov, Dekabristy i Vostočnaja Sibir', lk. 174.
2 Sedsamas, lk. 181.

Ida-Siberist kahasse ettemaksu võlgnevad, temale järgnes ka Tubetskoi.[1]

Palund mingi lühike Siberist kahanda vaesunud, vanadele, haigetele ja surnu perekonnaga dekabristidele, kes 30 aasta jooksul olid saatnud sedelmed mugukestega. Majanduslikes vaesustes olevatele dekabristidele oli saatuti abivõimatuse võimaluse. Lunlinski, Druzinin ja Kolesnikov ei leidnud teist väljapääsu, kui pöörduda abisaamiseks valitsuse poole. Abisaamise eest ja nad võtsid Siberist kahanda alles 1857.a. suvel.[2]

Mõned dekabristid, kes kaotasid oma kohustööpõlvimise õiguse, olid sõdurs kahekesi olukorras, kui ammugi Siberis. Siberis said nad 114 rbl. 23½ kop. abi vaba asetas, kohe tulles kaotasid nad selle toetuse ja olid koormaks mingi vaestele mugukestele. Seepärast viimaseid mõned aeist juba 1857.a. märtsis siseministeeriumile palvega, et aeka antaks edasi Siberis saadud toetus.[3]

Ennekõike ellukutsuja Loovasivalitsuse poolt sihtlikult vennandatud. Ühes A. Krjukovi pöördus Jeni seisi triibunbenneri poole palvega andis talle ja tema naisele kastan Siberist kahanmise luba, sõs kuulduti talle nõe andmast sepärast, et võsundale ei olnud tõde naise nõtsidese pärtolin. Seepärast loaga võtsid palju aega. Ja

1. Kytmanov, Декабристы в Восточной Сибири, lk. 181.
2 samas.
3 samas, lk. 182.

alles 1859.a. märtsis lahkus kõnnuk Irkutskist.[1]

Ühevalitsuse tõttu läksid III osakond tegi kõik, et takistada dekabristide tagasipöördumist. Mida vähem saabus tagasi dekabriste, seda vabuli-kum oli III osakonnal.

Kõik, kes pöördusid tagasi Euroopasse, olid maxmudatud sellest, et neude nõuded ja mõtte-käigud peavad olema neile arusaisel. Kui Zavališin otsustas jääda Irkutsk, siis tema nõudis, oletades, et Zavališini nõitu takistavad vahalised vaenuses, palus G. Petršiit saata talle vastav suunna. Oboluski asemis gorbatšov-sit lahkuma Sibirist, sest vanaemu ütles Petrov-sis nagu „punne kõrd nael."[1] Böströmit aitas majanduslikest vaenutest välja aidata Irkutsk-koi. M. Böströmit palusid dekabristid lahku-da Tagga-Baikalist, seda taotles ka Temna ja da. Kuna Böströmi lõuksas aastast aastasse nõu-nõitu edasi ja tuli Euroopasse alles 11 aastat pär-le amnestia välja kuulutamist.[2]

Peale Böströmi lahkumist jäid dekabristi-dest Sibirisse veel ajutult Gorbatšovski ja Lutzki.

Toa arivalitsus arvetõendamise dekabristi-dega oli lõpetund. Kuid vaatamata sellele, et ellu-jäänud dekabristid olid juba vanad ja füüsiliselt nurtud, kuudis isevalitsus ikka veel neude üle kiruu.

---

1 Б. Кубалов, Декабристы в Восточной Сибири, lk. 184.
2 Vaksamaa. lk. 185.

Kokkuvõte

Dekabristide ülestõusu näol tsaari
isevalitsuse ähvardav ohu ei lõppenud 14. det-
sembri sündmustega ja ärja troonile tulnud
Nikolai I oli sellest väga hästi teadlik. Val-
valt oli ülestõus lõppenud, kui tsaarivalit-
sus lasi tugi- vandaarmeria ja politsei,
aga palavikuliselt tööle. Arreteeriti rõiku-
ella vähegi kahtlustati, hirmunud monarh
ei teinud vahet süüdlaste ja süütute vahel,
saatis nad Venemaa süngeimasse vanglasse
- Petropavlovski kindlusesse.

Alites aind asetand juurdluse, mille
viis läbi Nikolai I oma alandliku sulastega,
selgus dekabristide, oma aja eesrindlike isiks-
te, traatlus: vabadus vahvale! Ükski se ei
kuulnu, mida tsaar ei saanud kuhada ja

varjatud rahva usu dekabristide tõelisi püüdlusi ja ideed, nüüdistas neid aimulo mõtte ja mõrvakatse.

Ahuldadus dekabristid pinnudatene ja võsutesse ki'oikongeldusse, loodis tsaar peatselt kaulda dendelt muust andkespaluniste ja kahetsusavaldusi. Kiadlusevangla müüride vahel kianipeetavate dekabristide olukord oli tõepoolest äärmiselt vaene. Osa dekabriste siri, osa haigestus, nõned üüitasid muleke-tes tsentrapuiskatsed ja ka füüsiliste tegevatele dekabristidele oled kiadlusevanglas vendlust end pikaaeksaatmaltes elus. Ühed vaatamata vanglaelu viatmistustele, täitsid dekabristid jundlust mõistelo, valmistades fo aeste vängpiltumuse ja viisid enam esi ühe korra teavata vastustega jurdluskomisjoni liikmed tegadusse.

Kohtuotsus ettelugemisel oli dekabristidel võimalus viikord veenduda iseseisvuse ebaõigluses. Kohtuotsus rohkem protsessita - sellest oli võimeline aimult iseseisvus. Viis dekabristi hukati, hukati end, kelle rodumaaarmastus oli kõige suurem, kes tegid kõige rohkem selleks, et päästa Venemaa rahva ebaõiglusse ja tsarismi omavoli käest. Ülejäänud pidid aastast vaevalema minemist ja aastakümnendi

annust Siberi vangumaja sopprades.

Koondades dekabristid Põita suunitöövanglasse, pidas traavi alitnus veel siin rogue aeg silmas. j'a nii Suhhinov püüdis Zerentuis organiseerida ülestõusu, kus ühinund traav dekabristid ülestõusu vangemalt, Petrovski sunnitöövanglasse, mis oli ehitatud Tema poolt kuuskümnendatel aastatel.

Petrovski vangla oli väga ja maxmudav. Seadus ülesleidis morvaalsete ja majanduslikkude tuge, kumaanski subtarnist komandant Leparski poolt, oli dekabristidel rangem talitus sunnitöölise vastuvõtmisel. Nende vangistuskaimud vaimud, kes jäägnend, vaatamata traavi alitmus tahtsustele, Siberisse oma elumaatatud mustele, olid dekabristidele headuseks nõuvadeks ja abivalmis ettimeelteks. Naiste saabumisega muutus karm vangla elu leigemaks ja võimsamaks.

Energilisele, haritud ja tegutsemisjanulisele ikkimestena ei iõtunud dekabristid vangla vabadel tundidel käed rüpes. Nad panid sunnitöö aastatel alus „Petrovski akadeemiale", tegelesid ühiskondliku ja teaduslikku töega, käsitöega, kirjandus j'a kunstiga.

5 aastatuma asumisele Lääne- ja Ida-Siberi kolgastusse, ei katkestanud dekabristid energilist ühiskondlikku ja teaduslikku tööd.

Vaid arvatsa poole, tarvitsetu muhejäänud Siberist intelligentsiraadnuja, tegid aktiivsele tsaarivastase töö, abistasid Siberisse saabunud tsaarivastase ekspeditsiooni, tegelesid joonistamise, muusikaga, kirjandusega, võõrkeelte õppimisega ja muusikaga.

Kahekesi tahtsejad mõtlesid kõigepealt põgenemisega detsembristidest, nii pöllumajandusmehhanismist, vaevatasid oma naabrite tervise ja elu sõda, mõda enne veel poland Siberisse saatmist, andsid tahtsejatele tasuta arsti abi, vaatasid veel kohalikku ametnikkonna omavoli vastu ja õpetasid neile kapsi.

Detsembristide ühiskondlik ja tsaarivastane tegevus oli väljaltsi laiaulatuslik, nii et saarivalitsus pooli tahtsejad detsembristidele „armu". Ülemuud amnestia ei vabastanud detsembristid

jäänuvalve alt. Osa dekabriste loobus amnes-tiat ja asutamast ja valitsi oma vabatahtsõ Siberis.

Tsaarivalitsus ei olnud täielikult saa-vutanud oma monarhi-dekabristide hävitamise. Ta oli sunnitud hävitama neid ainult füüsiliselt, mõrvates neid vaimse tõö, nende vaimuliselt ühismaailma ja tsaarivastase tegevuse, dekabristide nimi, elas edasi. „... praimad inimesed andis hulgast aitasid oluliselt ärkvel-dada", kirjutas Lenin.[1] Dekabristide mõistus, energia, tahtejõud, nende relvad, võitlusvaim ja püüdlused tekitasid hulgimaas inimestes tulevikku, vaimustasid ja olid eeskujuks tulevastele revolut-sionääridele põlvkondadele.

---

1 V. I. Lenin, Teosed, 20. kd., lk. 297-298.

Kasutatud kirjandus

I Marksismi-leninismi klassikud:

Lenin, V. I., Kõrgem mäletsus, Teosed, 18. kd., Tallinn 1953, lk. 9-15. = V. I. Lenin, Teosed, 18. kd.

Lenin, V. I., Teosid vahvemaks kiirimiseks kohta, Teosed, 19. kd., Tallinn 1953, lk. 216-223 = V. I. Lenin, Teosed, 19. kd.

Lenin, V. I., Uhtsõm sõjamõistest ühtsuse kaitsmise kohta, Teosed, 20. kd., Tallinn 1953, lk. 295-316 = V. I. Lenin, Teosed, 20. kd.

II Allikad:

Воспоминания Бестужевых, под. ред. М. К. Азадовского, Москва-Ленинград, 1951, = Воспоминания Бестужевых.

Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов, ред. Ю. Г. Оксмана и С. Н. Чернова, т. I, Москва, 1931 = Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов, т. I.

Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов, сб. ред. Ю. Г. Оксмана и С. Н. Чернова, т. II, Москва, 1933 =

Воспоминания и рассказы декабристов тайных обществ 1820-х годов, т. II, Москва

Горбачевский, И.И. Записки и письма декабриста И.И. Горбачевского, Москва, 1916 = = И.И. Горбачевский.

Декабристы на поселении, из архива Якушкиных, предисловие Е. Якушкина, изд. Собашниковых, 1926 = Декабристы на поселении.

Записки декабриста Н.И. Лорера, ред. М.К. Азадовского, комм. М. Нечкина, Москва, 1931 = = Записки Лорера.

Записки княгини М.Н. Волконской, Чита, 1956. = Записки кн. Волконской.

Записки, статьи, письма декабриста Ф.Ф. Вадковского, изд. и комм. С.Я. Штрайха, Москва, 1951 = = Записки Вадковского.

Избранные социально-политические и философские произведения декабристов, т. I, Москва, 1951.

Избранные социально-политические и философские произведения декабристов, т. II, Москва, 1951.

Международные 1825 года и восстание декабристов, в переписках и мемуарах членов царской семьи, Москва-Ленинград, 1926 = Международные...

Письма декабристов, Сибирь и декабристы, Иркутск, 1925.

Teadusliк kirjandus:

Азадовский, М. Страницы краеведческой деятельности декабристов в Сибири, Сибирь и декабристы, Иркутск, 1925 = М. Азадовский, Страницы...

Барановская, М. Ю. Декабрист Николай Бестужев, Москва, 1954 = М. Ю. Барановская, Декабрист Николай Бестужев.

Барановская, М. Ю. Художники-декабристы, Декабристы в Сибири, Новосибирск, 1952 = М. Ю. Барановская, Художники-декабристы.

Богданова, М. М. Декабристы в Иркутской ссылке, Декабристы в Сибири, Новосибирск, 1952 = М. М. Богданова.

Габов, Г. И. Общественно-политические и философские взгляды декабристов, Москва, 1953 = = Г. И. Габов.

Герцог, М. И. История царской тюрьмы, т. II, Москва, 1951 = М. И. Герцог.

Голицова-Берникова, В. Из жизни декабристов на каторге и в ссылке в 1826-1856 года. Декабристы на каторге и в ссылке, Москва, 1925 = В. Голицова-Берникова.

Дербин, В. Декабристы А. Вегелин в Сибири, ссылке и декабристы, Иркутск, 1925 = = В. Дербин.

Колюпановский, Н. Декабристы кн. М. М. Одоевский и А. А. Бестужев-Марлинский, их жизнь и литературная деятельность, С.-Петербург, 1907 = Н. Колюпановский.

Кубалов, Б., Декабристы в Восточной Сибири, Иркутск, 1925 = Б. Кубалов, Декабристы в Восточной Сибири.

Кубалов, Б., Особый комитет 1826 года, Декабристы на каторге и в ссылке, Москва, 1925 = Б. Кубалов, Особый комитет 1826 года.

Кубалов, Б., Члены „Тайного общества верных друзей" на каторге и поселении, Декабристы на каторге и в ссылке, Москва, 1925.

Кудрявцев, Ф. Первое декабрьское Б. Р. Равелей в Олонках, Сибирь и декабристы, Иркутск, 1925 = Ф. Кудрявцев, Первое декабрьское Б. Ф. Равелей в Олонках.

Кучаев, М. И. Стихотворец Романович Лермонтов, „Русская Старина", т. XXVIII, 1880 = М. И. Кучаев.

Лунинков, А. Г. Декабрьское бунт Ф. Б. Вольф Декабристы в Сибири, Новосибирск, 1952 = А. Г. Лунинков.

Максимов, С. В., Государственные преступники, „Записки Записки", № 9, 10, 1863 = С. В. Максимов.

Нечкина, М. В., Движение декабристов, т. II, Москва, 1955 = М. В. Нечкина, Движение декабристов.

Покровский, Ф. И. Расходы государственного казначейства на декабристов, „Былое" #5, 1925.

Предтеченский, А. В., Летопись Петрашевской кретости, Москва, 1932 = А. В. Предтеченский.

Сафронов, Ф., Декабристы в Якутской ссылке, Якутск, 1955 = Ф. Сафронов.

Фадиь, А., Декабристы на Дону и на Кавказе, Ростов, 1950 = А. Фадиь.

Чернов, С., Декабристы в Благодатске, Декабристы на каторге и в ссылке, Москва, 1925 = С. Чернов.

Чуковская, Л., Декабристы неследователи Сибири, Москва, 1951 = Л. Чуковская, Декабристы неследователи Сибири.

Чуковская, Л., Декабрист Николай Бестужев исследователь Бурятии, Москва, 1950.

Ülekirjandus:

Golikov, S., Sõdalaest tõusuteel, Tallinn, 1953

Некрасов, Н. А., Полное собрание сочинений и писем, стихотворения 1863-1877, т. III, Москва, 1949

Sisukord

lk.

Sissejuhatus 2

I peatükk

Dekabristide tsaarivalitsus 8

II peatükk

Dekabristide surmatõbi 32

III peatükk

Dekabristid Siberis asumisel 72

IV peatükk

Dekabristide ühiskondlik ja tsaarivastane tegevus Siberis 99

Kokkuvõte 134

Kasutatud kirjandus 139